Ketabton.com

د مشهد سفر

او دسنیانو غم ځپلی حالت

لیکنه : محمد بشیرمدني

کال : ۲۰۲۳ میلادی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه 5
دسفرکیسه 6
جغر افیایي موقعیت: 11
تاریخي پس منظر: 11
تفریحي فعالیتونه: 11
د اقامت ځایونه : 12
د لیدو وړ ځایونه : 12
د لیدو غوره وخت : 12
په مشهد (خراسان رضوی) کې کوهسنګي منظره : 13
دطوس ښار تاریخي شالید : 17
دامام رضا دحرم د جوړوالی تاریخچه : 24
دامام رضا دحرم نقشه : - 25
دامام رضا دزیارت صحنونه : 26
دامام رضا دحرم رو اقونه (برنډې) : 31
شیعه ګان او عقیده یی : 53
بنسټ ایښودونکي او مهم شخصیتونه: 53
نظرونه او عقیدې: 56
فکري او عقیدوي ریښې: 59
-شاه اسماعیل او دولتي مذهب) : 61
- اسماعیل صفوي (وینه بهوونکي څیرې نامعلومه کیسه) : 63
هارون الرشید : 72

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ایران کې د سنیانو تاریخ او سني ټولنو ته کتنه : 79

-په ایران کې د سني مذهب تاریخ اوو اقعیت: 96

په ایران کې ځینې ناروا او حرام کارونه: 99

1-دعلی بن موسی زیارت ته دحرم نوم ورکول... 99

2- دحجاب نشتوالی 101

٣- مؤقته نکاح : 109

پایله :... 124

مصادرو او منابعو فهرست 126

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا ومولانا وحبيبنا محمد وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم الى يوم الدين .

وبعد : ما ځيني سفرونه کړي خود مشهد سفرډيرعجيب وه ځکه زه داسې يو هيواد ته لاړم چې ظاهرا يو اسلامې هيواد دی اونوم يې هم دايران اسلامي جمهوريت دی ، د جمعی په ورځ کوهسنګي پارک ته لاړم ، داچې لباس مې افغاني ملی لباس وه دويته ښه نه ښکاريدم ، ما د جومات په هکله پوښتنه وکړه هغوی يوې خواته اشاره وکړه چې هلته جومات دی کله چې ورغلم خلکو په کې اتڼ کاوه نو حيران شوم ، بيامې ديو دوست څخه پوښتنه وکړه چې نن د جمعې ورځ ده لمونځ به چيرې کوو هغه په ځواب کې وويل دلته جومات نشته ، ماهڅه وکړه جومات پيدا کړم خوو مې نشوکړای ، ځينوتکيه خانوته ورغلم هلته به ټول د شيعه مشرانودعکسونه څخه ډک وه ، پارکونه هم په مجسموپوښلي وه ،

سفر د پوهې، تجربې او بصيرت يوه مهمه وسيله ده. د شيعه نړۍ يو له مقدسو ځايونو څخه دمشهد ښار دی، چې نه يوازې د معنوي سفرونوکوربه دی، بلکې تاريخي، جغرافيايي اوکلتوري ارزښتونه هم لري. پدې ليکنه کې هڅه کوم د مشهد ښاراود امام رضا دحرم په اړه هراړخيزمعلومات وړ اندې کړم، له جغرافيايي موقعيته نيولې ترتاريخي شاليد، تفريحي فعاليتونو، اقامتي ځايونو، د زيارت صحنونو، برنډو، او د شيعه عقايدووضاحت پورې. همداراز، د ايران د سني ټولنووضعيت اوپه دغه هيواد کې د مذهبي ازاديوو اقعيت هم څېړل شوی دی، ترڅو لوستونکی له بېلابېلو اړخونو نه ژور درک ترلاسه کړي. على کل حال څه ګډ وړ معلومات مې راټول کړی غواړم ګرانولوستونکوته يې دکتاب په شکل وړ اندې کړم ترڅوددغه تش په نوم اسلامی جمهوريت حقيقي بڼه ښه ورته ښکاره شي .داهغه مهم ټکي وه چې د قدرمنو ويونکو حضورته مې وړ اندې کړل ، الله جل جلاله دټول سني مسلمانان د مجوسو دظلم څخه وژغوري . او موږ ته د الله جل جلاله ددغه کتاب اجر او ثواب په هغه ځای کې راکړي چې بلې خواته مو مخ نه اوړي ، يوم لاينفع مال ولابنون الامن أتی الله بقلب سليم .

په درنښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بشیر مدني

دسفرکیسه :

ددنیا ژوند د زیاتو هسکو او ټیټو سره تړلی دی خو د ښه نصیب خاوند هغه څوک دی چې عمریې د الله جل جلاله په عبادت کې تیرشي او په آخرت کې یې حساب آسانه او دالله جل جلاله په وړ اندې خجالت او ذلیل نه وی ماته هم د یو مریض د معایناتو لپاره ایران ته د تګ ضرورت پیښ شو چې د ویزې لپاره یې زیات وګرځیدم خو بالآخرة مې یو سیاحتي شرکت ته مخه کړه په نتیجه کې ورسره مخامخ شوم چې د کابل څخه مشهد او بیا دوباره د مشهد څخه کابل ته ددوه کسانو تکتونه په 940 امریکایی ډالروباندې وشول چې په 5/ 12 / 2023 میلادي کال د کابل هوایی بین المللي ډګرته ورغلو چې په 12 بجې موحرکت وکړ څه کم دوه بجې مشهد ته ورسیدو د کابل څخه ورغلي مسافرینې ټول تم کړل اوویل یې د پولیو واکسین تطبیق کول ضروری دي مونږ یې تقریبا یوساعت یا څه زیات وځنډولو پدی مهال د تاجکستان څخه نور مسافرراغلل هغوی یې د واکسینو تطبیق څخه پرته پریښودل ویل یې د هغوی واکیسنوته ضرورت نشته ، په هرحال افغانانوته یې په ډیره سپکه سترګه کتل چې کله د هوایی ډګر څخه را بهرشوو نوزمونږ یو دوست موټرراواستلی وه زمونږ په انتظاروه ، ډیرښه روغ بړیې وکړ موټرکې سواره شوو یودوکان ته ورغلو کابل یې پرې لیکلي وه ما فکروکړ چې ښایي افغانان وي کله چې ورغلو معلومه شوه چې هغوی ایر انیان وه خو صرف ددې په خاطروه چې نوی ورغلی افغان مسافرین ورجلب کړی همراه نومې یوسیم کارت یې په دری لکه تومنه را باندی خرڅ کړفی الحال تیلفون فعال شوداچې په ایران کی انټرنیت بند دی زما (وی ، پی ، ان) یې راته انستال کړاوو اتساپ هم فعال شودهغه ځای څخه موحرکت وکړپه چمران نمبر7 کی د الهام ناظم کلینیک ته ورغلوداچې نوبت مومخکی نیولی وه ویل یې د پنځو بجو څخه تراوو بجو کارکوو بیا بیرته راغلو تر څو اطاق پیدا کړو یو هوټل ته ورغلو هغوی ویل مونږ افغانانوته ځای نه ورکوو بیا یوتقریبا تنګه کوڅه وه هلته مویو هوټل د صادقیې په نوم و موند دوه اطاقه یو اشپزخانه یوتشناب اوورسره دهلیزوه نسبتا ښه ځای وه په پنځه لکه تومنه د یوې شپې خبره ورسره وکړه چې زمو705 افغانی کیږی ، بیا بیرته کلینیک ته راغلو هلته موکاغذونه وروښودل چې د ډاکټرې فیس دوه میلیونه او پنځه سوه زره تومن کیدل ورته و موسپارل بیا دهغه ځای څخه دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو کلینیکونو ته لاړود یوې معاینې نتیجه یې دچهارشنبی څلوربجې راته وویل او دبلې معاینې نتیجه یې په آن لاین ډول کلینیک ته راولیږله .

--دوهمه ورځ (چهارشنبه) 12/6/ 2023 میلادي کال پدی ورځ ترماسپښین پوری په اطاق کې پاتی شوم مازدیګر خواته چې کله لابراتوارته ورغلم ویل یې د مریض وینه بیا راوړه ځکه پرونی وینه یې ورکه کړی وه بیا مریض پسې ورغلم او دوهم ځل مو وینه ورکړه ترڅو چې نتیجه یې معلومیدله ماښام ناوخته شو ، ترڅوچی نتیجه یې په لاس راتله ډیرناوخته شو په هرحال بیرته الهام ناظم کلینیک ته راغلو نتیجه موورته وسپارله بیرته صادقیي هوتل ته راغلو شپه مو تیره کړه .

-ماخوستن حرم مطهرته (ددوی په اند) ولاړم داحرم د علی بن موسی کاظم قبردی چی ددوی اتم معصوم امام ورته و ایي کله چې ورسیدم عجیب حالات مې ولیدل ښځې او نرسره ګډ د ښځی مخ ددوی په اند عورت ندی ، د حرم په صحن کې یوکس شعرو ایه او نورو ددائرې په خیرآتې کاوه ، مخامخ یوه دعا په تیره لیکل شوی وه چی ټول په شرکې الفاظو شامله وه هرڅوک به راتلل او دغه دعاګانې به یې ویلې ، دغه ډیرلوی ځای وه په جریبونو ځمکه یې په برکی نیولې وه ، داخل کې یې د اوبو حوض آب پاره موجوده وه دحرم اصل یوه زیږه ګونبزه وه هرډول مریضان به ورته راتلل او د پنجرې څخه به هرزائرروپی ورغورځولې.

دامام رضا حرم دشیعه ګانو د اتم امام قبردی چې په ایران کې ترټولو لوی دینی مرکزاو دمکې مکرمې څخه وروسته یې دلوی دینی مرکزشکل ورکړی دی هرکال په میلیونونوکسان د زیارت لپاره ورته راځی دامام رضا حرم دایران د اسلامی معماری ترټولو اوچت شاهکاردی چې دتاریخ په اوږدو کی زیات پراخوالی په کې راغلی دی .[1]

[1] - زما د خپلو سترګو لیدلني .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشهد سفراودسنیانوغم ځپلی حالت

۱ـ په مشهد(استان خراسان رضوی) کې د چالیدرې ښکلې منظره : ښایسته د چکرځای یو چالیدره وه چې کله ورغلو یوه هوایې زانګو وه چې دسرک دسرڅخه پرغره وراوښتله بیا لاندې اوبه وې هاخوا به

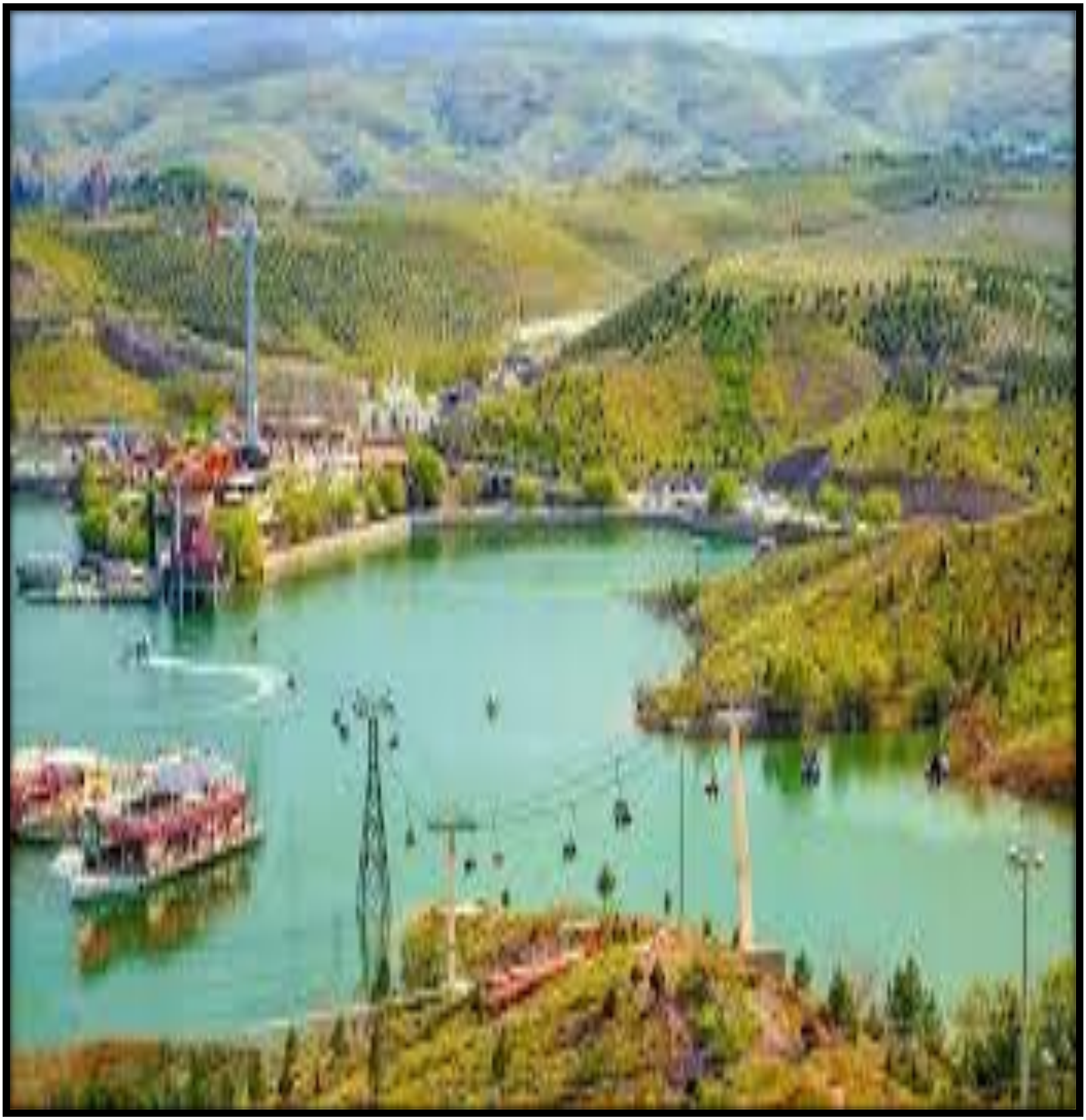

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيلانيان کوزيدل ، مطلب داچي ډيرخوندور ځای وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاليدره (Chalidarreh) د ايران په خراسان رضوي ولايت کې، په مشهد ښارته نږدې، د طرقبه شانديزپه ولسوالۍ کې موقعيت لري .دا سيمه د کوهستاني طبيعت، ښکلي منظرې او تفريحي فعاليتونو له امله د سيلانيانو لپاره يوه محبوبه سيمه ده.

جغرافيايي موقعيت:

چاليدره د مشهد ښارځخه شاوخوا ۵ کيلومتره ليرې، په طرقبه سيمه کې موقعيت لري .د دې سيمې اصلي جاذبه د چاليدره بند دی چې د جاغرق رودخانې پرسرجوړ شوی. .

تاريخي پس منظر:

د چاليدرې بند جوړولوپروژه په ۱۳۷۶ هجري شمسي کال کې پيل شوه اوپه ۱۳۸۱ کال کې بشپړه او پرانيستل شوه .هدف يې د سيمې د اوبو اړتياوې پوره کول، د زراعت لپاره اوبه برابرول او د چاپيريال ساتنه وه .د دې بند جوړولوسره، د سيمې طبيعي ښکلا او سياحتي امکاناتوته وده ورکړل شوه.

تفريحي فعاليتونه:

چاليدره د مختلفوتفريحي فعاليتونولپاره مشهوره ده، چې ځيني يې عبارت دي له:

- ترن کوهستان
- زيپ لاين
- بانجي جامپينګ
- سافاري
- قايق سواري (پدالي، موتوري)
- تله سيژ
- کارتينګ
- باګي سواري
- ماهيګيري

-همدارنګه، د سيمې په اوږدوکې رستور انتونه، کافي شاپونه او چای خانې شتون لري چې د سيلانيانولپاره د ارامۍ اوخوند اخيستلو ځايونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقامت ځایونه :

که غواړئ چې د چالیدره سیمې ته نږدې پاتې شئ، لاندې اقامت ځایونه مناسب انتخابونه دي:

- هوتل بام طرقبه : په ۱۳۸۶ کال کې پرانیستل شوی، د ۲۱ اتاقونو او سوئیتونو سره، چې د پلکاني ډیزاین له امله ښکلې منظره لري.
- هوتل پارک حیات : په ۳۲۰ واحدونو سره، د لوکس سوئیتونو او آپارتمانونو سره، چې د کوهستاني طبیعت سره یوځای شوي دي .

د لیدوور ځایونه :

د چالیدره سیمې شاوخوا ځینې نور جاذب ځایونه عبارت دي له:

- روستای کنگ :د پلکاني معماری او ښکلي طبیعت سره.
- پارک آبی موجهای خروشان :د آبی تفریحي فعالیتونو لپاره.
- شهرطرقبه :د کوهستاني تفریحي فعالیتونولکه پیست اسکي، اتومبیل راني او سوارکاري لپاره.
- روستای جاغرق :د تاریخي ځایونو او د ۷۰۰ کلن چنارونې . [2]سره .

د لیدو غوره وخت :

د چالیدره سیمې ته د لیدو لپاره غوره وخت د پسرلي او دوبي میاشتې دي، کله چې هوا معتدله او طبیعت په خپله ښکلا کې وي .په ژمي کې، هوا سړه او ځینې تفریحي فعالیتونه محدود کیدی شي.

که تاسو د طبیعت سره مینه لرئ او غواړئ د مشهد ښارڅخه لرلیرې د تفریح او آرامی ځای وموځ، چالیدره یوه غوره انتخاب دی.

2- kojaro.com+1alibaba.ir+1alibaba.ir

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- په مشهد (خراسان رضوی) کې کوهسنګي منظره :

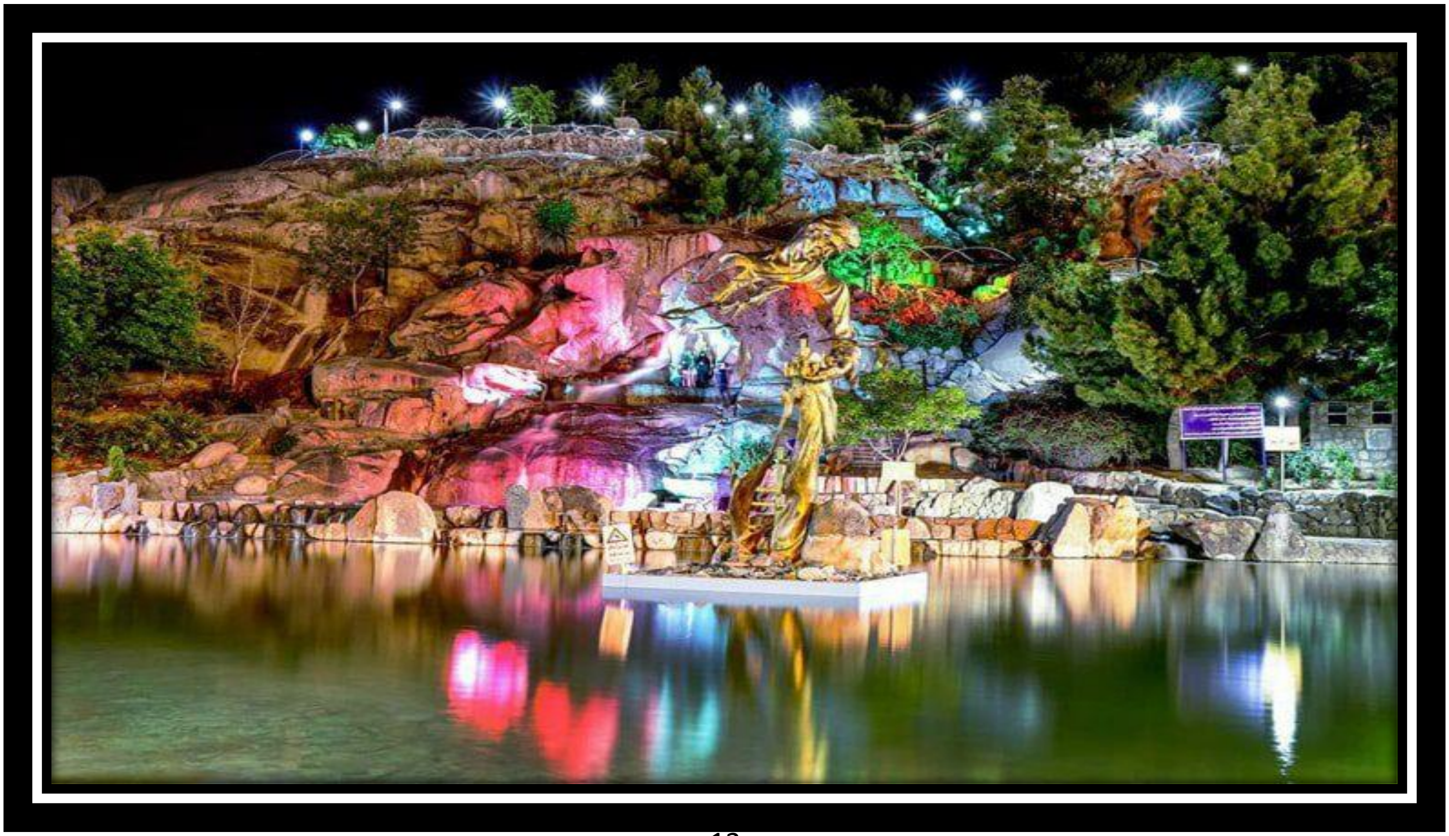

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کوهسنګي:: یوه تاریخي او کلتوري سیمه ده چې په ایران کې، په خراسان رضوي ولایت، په مشهد ښار کې موقعیت لري. دا سیمه د خپل تاریخي اهمیت، طبیعي ښکلا، او کلتوري میراث له امله د سیلانیانو او ځایي اوسیدونکو لپاره یو مشهور تفریحي ځای دی.

-موقعیت او لاسرسی :

کوهسنګی د مشهد ښار په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري. دې سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنګی ایستګاه کارول کیږي، چې په ۲۰۱۹ کال کې پر انستل شوې. [3].

-تاریخي او کلتوري اهمیت :

کوهسنګی د تیموري دورې راهیسې د استراحت ځای په توګه پېژندل کیږي. د بابر په دور کې، دا سیمه د استراحت او تفریح لپاره کارول کېده. په دې سیمه کې د امام رضا د تیریدو یادونه شوې ده، چې د هغه د دعا له امله، دا سیمه د خلکو لپاره د خیر او برکت ځای ګرځېدلی. [4].

مهم ځایونه :-

دخراسان لوی موزیم : دا موزیم د خراسان تاریخ او کلتور ننداريٰ ته وړ اندې کوي. په دې موزه کې د تاریخي اثارو لکه د سکه، ګچ کاري، او خطي نسخو ننداره کیدی شي..

دکوهسنګی چارسوق بازار: دا بازار د هنرونو او صنایع دستی لپاره مشهور دی، چې سیلانیانو ته د محلي تولیداتو پیرودلو فرصت برابروي.[5].

-طبیعي ښکلا:

کوهسنګی د طبیعي ښکلا لپاره هم پېژندل کیږي. د دې سیمې غرونه، د اوبو حوضونه، او شنه فضا د سیلانیانو لپاره د تفریح او ارامی ځایونه دی..

[3] -en.wikipedia.org
[4] - isna.ir
[5] -salameno.com .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تاریخي پیښې :

په کوهسنګی کې د شاه عباس تاج پوشی ترسره شوې وه. همدارنګه، د نادرشاه افشارپه وخت کې هم دا سیمه د جګړو او تاریخي پیښو شاهد وه.[6].

-د لاسرسي لارې:

د کوهسنګی سیمې ته د لاسرسي لپاره، د مشهد مترو لاین ۲ کې د کوهسنګی ایستګاه کارول کیږي. همدارنګه، د مشهد ښاربسونه هم دې سیمې ته تګ راتګ لري..

-د لیدو وخت:

کوهسنګی د کال په ټولو موسمونو کې د لیدو لپاره مناسب دی. په ځانګړې توګه، په پسرلي او دوبي کې د طبیعي ښکلا او معتدلې هوا له امله، دا سیمه د سیلانیانو لپاره جذابه ده..

که تاسو د تاریخي ځایونو، کلتوري میراثونو، او طبیعي ښکلا سره علاقه لرئ، نو کوهسنګی د مشهد په زړه پورې سیمو کې ځای لري چې لیدو ته یې ور اندیز کیږي ..

[6] - isna.ir / gohargasht.ir.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دطوس ښارتاریخي شالید :

دا لیکنه د طوس ښارتاریخ ور اندې کوي، چې د خراسان ترټولولوی ښاراو د امام الغزالي ټاټوبی دی، او په اسلامي تاریخ کې د هغې سوکالي،ښې چې وروسته یې په ایران کې د تاتارانو او صفویانو په لاس ویجاړه شوه.

<u>-خوزموږ د معاصر اسلامي نړۍ په نقشه کې طوس چیرته دی؟</u>

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه مشهور الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرګند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې وختونوکې د دې نوم سره د ښارهیڅ نښه نشته، نه په نقشوکې او نه په حقیقت کې. دا د تاریخ په نامعلوم ځای کې ورک شوی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چیرې چې د دوی نومونه په کتابونو اوکتابتونونوکې پاتې دي! پدې لنډه سریزه کې، موږ لوستونکوته د تاریخ د کتابونو او هیوادونو له پوښونو څخه اقتباسات ور اندې کوو. د اسلامي فتحې وروسته، د خراسان پراخه ښار د اسلامي تمدن یو له مهمو مرکزونو څخه پاتې شو او د عالمانو، تصوف، فلسفې او الهیاتو لپاره یوه زرخیزه ځمکه وه. د طوس ښار، چې په خراسان کې یې په ندرت سره یادونه کیږي پرته له دې چې د طوس یادونه مخکې یا وروسته وشي، د دې تمدن ترټولولویه برخه او بخت درلود، د عالمانو او فیلسوفانو یو لوی نسل یې جوړ کړ او عرفانیان او الهیات پوهان یې تولید کړل.

-د خپل خوندور اقلیم له امله، دا د اموي او عباسی خلیفه ګانو لپاره د پاملرنې سرچینه شوه، او په لوی خراسان کې د دوی یو له خورا مهمو نظامي مرکزونو څخه وه. دا د هرهغه چا لپاره روښانه کیږي چې کتابونه او کتابتونونه ګوري چې دا علمي ښار څنګه د ډیرو عالمانو، نیکو شخصیتونو او عرفانیانو نومونو سره تړاو لري. هرڅوک چې الغزالي پیژني - او دوی لږ نه دي؛ په حقیقت کې، دوی د اسلامي دولت په هرګوټ کې موندل کیږي - خامخا به طوس پیژني!

<u>-مګرطوس زموږ د معاصرې اسلامي نړۍ په نقشه کې چیرته مناسب دی؟</u>

-هغه ښار چیرته دی چې له هغه ځایه فقهاء، الهیات پوهان، فقیهان او فیلسوفان لکه الغزالي راڅرګند شول؟ په دې کې شک نشته چې په دې نوم د ښارهیڅ نښه نشته، نه په نقشوکې او نه هم په حقیقت کې، په دې وختونوکې. دا د تاریخ په تیاره کې ورک شوی دی، لکه د ډیرو ښارونو او هیوادونو په څیر، چیرې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی نومونه په کتابونو او دفترونو کې پاتې دي! پدې لنډه مقدمه کې، موږ لوستونکو ته د تاریخ د کتابونو او هیوادونوله پوښونو څخه اقتباسات وړ اندي کوو.

-د طوس ښارجغر افیایي موقعیت:

-د هغه څه له مخې چې د تاریخ پوهانو لخوا راپور شوي، د طوس ښار د خراسان په لوی ولایت کې یې موقعیت درلود، د نیشاپور څخه شاوخوا لس فرسخه لرې وه. پدې کې دوه ښارونه شامل وو، یو یې طبران او بل یې نوقان نومیږي. دا د عثمان بن عفان رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال فتح شو. دا د علي بن موسی رضی الله عنه قبر لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي، او دا د عباسی خلیفه هارون الرشید قبر هم لري، خدای دې پر هغه رحم وکړي. یاقوت الحموي په خپل کتاب "معجم البلدان" کې د مسعر بن المحلل په حواله د طوس ښار په اړه د هغه خبرې ذکر کړې دي:

- "طوس څلور ښارونه لري: دوه لوی او دوه کوچني. دا د عالي اسلامي ودانیو نښې لري، او دا د حامد بن قحطبه کور لري، او د هغې مساحت په ورته ډول یو میل دی. د هغې په ځینو باغونو کې د علي بن موسی الرضا قبر او د الرشید قبر دی. د دې او نیشاپور ترمنځ یوه لویه مانۍ ده، ښه جوړه شوې ده. ما هیڅکله د لوړو دیوالونو او قوي جوړښت له پلوه د دې په څیر هیڅ شی نه دی لیدلی. دننه یې طاقونه دي چې ښکلا یې تصورات حیرانوي، او همدارنګه ماړۍ، محرابونه، خزانې، او د جلاوالي لپاره یوه خونه. ما د دې موضوع په اړه پوښتنه وکړه او ومې موندله چې د ښار خلک موافق وو چې دا د ځینو تبعانو لخوا جوړ شوی و، او هغه د یمن څخه د چین هیواد ته د تګ اراده درلوده. کله چې هغه دې ځای ته ورسید، نو پریکړه یې وکړه چې خپل ... پریږدي. حرم، خزانې او ذخیرې په داسې ځای کې وې چې هغه پکې ژوند کولو او په اسانی سره سفر کولی شي. نو هغه دا مانۍ جوړه کړه او د هغې لپاره یې یو لوی سیند وبهولو، چې نښې یې روښانه دي، او هغه خپلې خزانې پکې زیرمه کړې. او د هغه خزانې او حرم، او هغه چین ته لاړ او هغه څه یې ترلاسه کړل چې غوښتل یې او لاړ. نو هغه څه چې هغه په مانۍ کې ایښي وو، او په هغه کې د هغه لپاره پاتې شول، پیسې او خزانې، چې ځایونه یې پټ وو او د دوی د ځایونو توضیحات ورسره لیکل شوي وو، نو هغه په دې حالت کې پاتې شو، د هغه له لارې کارو انونه تیریدل او مسافریې ورسره ودرول او دوی د هغه په اړه هیڅ نه پوهیدل، تر هغه چې دا روښانه شوه او اسد بن ابی یعفور، زموږ په وخت کې د کهلان واکمن، دا استخراج کړ څکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې توضیحات هغه ته رسیدلي وو، نو هغه خلکو ته لارښوونه وکړه چې دا استخراج کړي او یمن ته یې ورسوي.

-بې شمیره عالمان او فقها له طوس څخه راپورته شول. دا زموږ لپاره کافي ده چې په لنډ ډول د دوی ترټولو د مشهورو یادونه وکړو. دا د لومړي کس څخه پیل کول ارزښت لري چې په اسلام کې د اسلام او مسلمانانو لپاره د ثبوت په توګه مشهور شو:

<u>ابو حامد محمد الغزالي الطوسي:</u>

د دین د امامانو امام، هغه څوک چې په ژبه، فصاحت، وینا، فکر، عقل او طبیعت کې یې هیڅکله نه دي لیدلي. په ځوانۍ کې، هغه په طوس کې د امام احمد الرضقاني په مشرۍ فقه زده کړه. بیا هغه د طوس د ځوانانو د یوې ډلې سره د امام الحرمین سره د زده کړې لپاره نیشاپور ته سفر وکړ. هغه سخت او په دقت سره کار وکړ تر هغه چې په لنډ وخت کې فارغ شو، د خپلو ملګرو په منځ کې غوره شو او قرآن یې حفظ کړ. هغه د خپل وخت ترټولو پوه او د امام الحرمین په ورځو کې د هغه یو ملګرى شو. شاګردانو له هغه څخه ګټه پورته کړه، او هغه یې تدریس او لارښوونه کوله. هغه حتی د کتابونو لیکل پیل کړل، او د امام د ورځو تر پایه پورې همداسې پاتې شو. هغه نیشاپور پرېښود او کمپ ته لاړ. د نظام الملک دربار له هغه څخه ښه هرکلی وکړ، او ملګري یې د هغه د لوړ مقام، د هغه د مشهور نوم، د هغه د فصیح بحثونو او د هغه د روانې بیان له امله هغه ته راتول شول. دا دربار د عالمانو لپاره یو منزل او د امامانو او فصیح عالمانو لپاره یو منزل و. الغزالي د امامانو سره د مناسبو تعاملاتو څخه خوند اخیست، د سختو مخالفینو سره یې لیدنه کوله، د اشر افو سره یې بحث کاوه، او د لویانو سره یې بحث کاوه. د هغه نوم په ټوله نړۍ کې مشهور شو، او هغه د پام وړ لوړوالی څخه خوند واخیست تر هغه چې بالاخره بغداد ته د میمونه نظامیه په ښوونځي کې د تدریس لپاره وګمارل شو. هغه هلته ورسید، او هرڅوک د هغه د تدریس او بحثونو څخه متاثره شول، او هغه څه چې هغه د ځان په څېر ورسره مخ شو. د خراسان د امامت له اخیستلو وروسته، هغه د عراق امامت ته ورسید. بیا یې د اصول الفقه علم زده کړ، چې هغه یې مهارت درلود، او په هغې باندې یې کتابونه لیکلي. هغه د فقهې مکتب نوی کړ، او په هغې باندې یې کتابونه ولیکل. هغه اختلافات هم وضع کړل، او په هغې باندې یې کتابونه هم ولیکل. په بغداد کې د هغه وقار او مقام لوړ شو، تردې چې د هغه وقار د مشرانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهزادګانواوخلافت تراغېزلاندې راغی. بیا شیان بل لوري ته لاړل، اود دقیقوعلوموله مطالعې اوپه هغو باندې لیکل شویوکتابونوله تمرین کولووروسته، هغه د زاهدی لاره غوره کړه اووقارېې پرېښود، اوهغه مقام یې پرېښود چې ترلاسه کړی و او ځان یې د تقوا په اسبابو او د آخرت لپاره د رزقونو سره بوخت کړ. هغه هغه څه پرېښودل چې هغه یې کول او د خدای تعالی د کور په لور روان شو او حج یې وکړ. بیا هغه سوریې ته ننوت او نږدې لس کاله په هغه هیواد کې پاتې شو، د مقدسو زیارتونو طواف او زیارت یې وکړ. هغه د مشهورو اثارو لیکل پیل کړل چې مخکې نه وو ترسره شوي، لکه احیاء علوم الدین او نور کتابونه لکه ځلوېښت احادیث، او نورې رسالې، چې که څوک یې په پام کې ونیسي، نو د پوهې په مختلفو څانګوکې به د سرې مقام درک کړي. هغه د ځان سره مبارزه پیل او بدلون یې پیل کړ.

هغه ښو اخلاقو، ښه شخصیت اوپاک ژوند ته وده ورکړه. د بې پرو ایې شیطان څخه خلاصون، د مشرتابه اووقارتعقیب، او د بد اخلاقوغوره کول د روح سکون، عالي اخلاقو، د رسمیتونو اوزینت څخه آزادی، او د صالحانو لباس سره بدل شو. هغه خپلې هیلې لنډې کړې او خپل وخت یې د خلکو لارښوونې او د هغه څه لپاره چې دوی یې په آخرت کې اندیښمن کوي، بللو ته وقف کړ. هغه نړۍ اود هغې سره بوختیا د هغو کسانو لپاره کرکه جوړه کړه چې د هغې پیروي کوي، او هغه چمتو شو چې ابدي کور ته لاړ شي او هر هغه څا ته تسلیم شي چې په هغه کې یې د پوهې او هوښیارۍ بوی لیدلی وي یا یې د لید ځینې خراغونو ته تسلیم کړي. هغه د ۵۰۵ هجري کال د جمادي الاخره په څوارلسمه نیټه په طبران کې ترمړینې پورې په طوس کې په خپل کور کې پاتې شو. هغه د طبران څخه بهرښخ شو. هغه په ۴۵۵ هجري کال کې زیږیدلی و.

<u>تمیم بن محمد ابو عبدالرحمن الطوسي:</u>

د مسند الحافظ لیکوال په حمص کې له سلیمان بن سلمه الخیاري، محمد بن روم او نورو څخه په مصر کې، اسحاق بن راهویه او الحسن بن عیسی المسرجیسي په غرونو او خراسان کې سفرونه کړي او اوریدلي دي او عبدالرحمن بن الثقلین احمد وثیقین. حدبه بن خالد او شیبان بن فروح په عراق کې. له هغه څخه څو کسانو روایت کړی دی چې په هغو کې علي بن جمشاد العدل، ابوبکربن ابراهیم بن البدر، د خلافت لیکوال او نور ډېر کسان شامل دي. الحکیم وایي: تمیم بن محمد بن تمغاج ابو عبدالرحمن طوسي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حديثو معتبر عالم دى، چې ډېر احاديث يې ليکلي، ډېر سفرونه يې کړي او "المسند الکبير" يې تاليف کړې دى. ما دا زموږ د شيخانوله يوې ډلې سره وليدل.

زياد بن ايوب بن زياد الطوسى البغدادي:

يوله باوري حديث پوهانوڅخه دى، هغه د هغولوړ پوړو عالمانوڅخه دى چې د پيرو انوڅخه يې حديثونه اخيستي دي. د مومنانو امير، امام البخاري، ابوداود، الترمذي، او النسائي له هغه څخه په حديث کې رو ايتونه کړي دي. هغه ته "دويه" لقب ورکړل شوى و او له هغې څخه به په غوسه کيده. احمد هغه ته "شعبه کوچنى" ويل. زياد بن ايوب الطوسى په ۱۶۶ هجري کې زيږيدلى و، او امام احمد به ويل چې هغه " کوچنى شعبه " دى. هغه په بغداد کې ژوند کاوه اوپه ۲۵۲ هجري کې مړشو.

عبدالله بن هاشم الطوسى الرذکاني:

هغه يوله مشهورولومړنيوعالمانوڅخه واود هغولويوعالمانوله لسم نسل څخه وچې د پيرو انوڅخه يې حديثونه اخيستي وو. هغه په طوس کې زيږيدلى و اوخپل ډيروخت يې په نيشاپور کې تيرکړى و. هغه له ابن عيينه، يحيى القطان، ابن مهدي، وکيع اونورو مشهوروحديث پوهانوڅخه رو ايتونه کړي دي. مسلم، ابن خزيمه په خپل صحيح کې، صالح بن محمد الاسدي، احمد بن سلمه، ابن سعيد، حاجب بن ارکين الفرغاني اونوروله هغه څخه رو ايتونه کړي دي. احمد بن سيارووېل: "عبدالله د حديثوپه لټه کې مشهور و، اوهغه د راويانوترټولوفصيح و، مګربيا يې دا پرېښوده." دوى هغه ته سفروکړاود هغه په اړه يې وليکل، اوهغه د حديث موضوع روښانه کړه. ابن حبان هغه د معتبرو کسانوپه ډله کې ياد کړ. الحسين بن محمد القباني وويل: هغه په 155 هجري کال کې د ذى الحجې په مياشت کې مړشو. ابو القاسم الطبري وويل: هغه په 158 هجري کال کې مړشو. احمد بن سيارووېل: هغه په 159 هجري کال کې مړشو.

علي بن مسلم بن سعيد طوسي:

په بغداد کې د پرله پسې اوسېدوله امله ورته د بغداد د اوسېدونکى لقب ورکړل شواود ډېرعبادت له امله ورته د عبادت کوونکي لقب ورکړل شو. هغه له يوسف بن يعقوب بن المجيش، هشام، ابن المبارک، عباد بن العوام، عباد بن عباد، ابن نمير، يحيى بن زکريا ابن ابى زيدة، عبد الصمد بن الوداعى، ابوداود اونورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثخه يي رو ايت کړی دی. بخاري، ابوداود اونسايي له ده ثخه رو ايت کړی اونسايي په مسند مالک کې له زکريا الساجي ثخه رو ايت کړی دی. يحيي بن معين او احمد بن ابراهيم الدراکي چې له هغه ثخه مخکې وفات شوي هم له هغه ثخه رو ايت کړی دی، لکه عبدالله بن احمد بن حنبل، ابن ابی الدنيا، ابوبکر الثناء، معاذ بن المثناء، ابراهيم بن حماد القاضی، ابوذر القديم. ابی داود، القاسم بن زکريا المطرز، ابن سعيد، ابن جرير الطبري، الحسين بن اسماعيل المحمدي، الحسين بن يحيی بن عياش القطان، او ابو الحسين بن يحيی بن عياش القطان او له ابو الحسين محمد البنار ثخه تر اخري حده پورې وو. النسائي و ايي: هغه بد نه دی. ابن حبان هغه د امانتدار انو په ډله کې ياد کړی دی. عبدالله بن احمد د هغه په اړه و ايي: هغه په 160 هجري کال کې زېږېدلی دی. السراج وويل: "هغه په جمادي الاخيره کې په ۲۵۳ هجري کال کې مړشو".

<u>د طوس ويجاړول:</u>

-توس په اسلامي ځمکو باندې د تاتار انو له بريدونو وروسته په بشپړه توګه ويجاړ شو. د تاتار ناورين ثخه ژوندي پاتې شوي کسان مشهد ښار ته لاړل، کوم چې هغه وخت د طوس او د هغې د باغونو يوه څنډه وه. دوی دا ښار هغه وخت جوړ کړ چې دا ښار د افشاريانو پلازمينه شوه، چا چې د افغانانو له بريد او په شيراز کې د ظالم صفوي دولت له منځه تللو وروسته په ايران واکمني کوله.

-شاه عباس په ځرګنده توګه فرقه پرست و. تر ټولو ناوړه عمل چې هغه يې ورته هڅه ولو دا وه چې ايرانيان وهڅوي مکې ته د حج زيارت پرېږدي او پرځای يې د مشهد په ښار کې د اتم امام علي بن موسی الرضا قبر ته لاړشي. دا ځکه چې هغه د عثماني خاورې له لارې د سفر کولو او د ترانزيټ فيس ورکولو پر ضد وه. هغه له علماوو وغوښتل چې د الرضا د حرم درناوی وکړي. هغه هم خو ځله له رضاحرم ثخه ليدنه وکړه، او يو ځل په پښو مشهد ته لاړ. ويل کيږي چې هغه له ۱۳۰۰ کيلومترو ثخه ډير مزل وکړ. د شاه عباس دا توهينوونکی ګام او د افشاريانو دا کودتا چې مشهد د خپل ظالمانه واکمنی پلازمينه کړي، د بل هر ښار يا ځای پربدل ، د تاتاريانو لخوا پيل شوي ويجاړتيا دوام او بشپړول وو، او د طوس نوم د له منځه وړلو وسيله وه، کوم چې د روښانه اسلامي تاريخ په پاڼو کې د تل لپاره د ځليدونکي ستوري په څير ځليدلی و. نن ورځ، دا په مشهد کې مدغم شوی، يو ښار چې د ايران په شمال ختيځ کې د صفويانو لخوا جوړ شوی او پالل شوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضوي خراسان ولايت پلازمينه. دا د پلازميني تهران وروسته د نفوس له پلوه په ايران كې دوهم لوی ښار

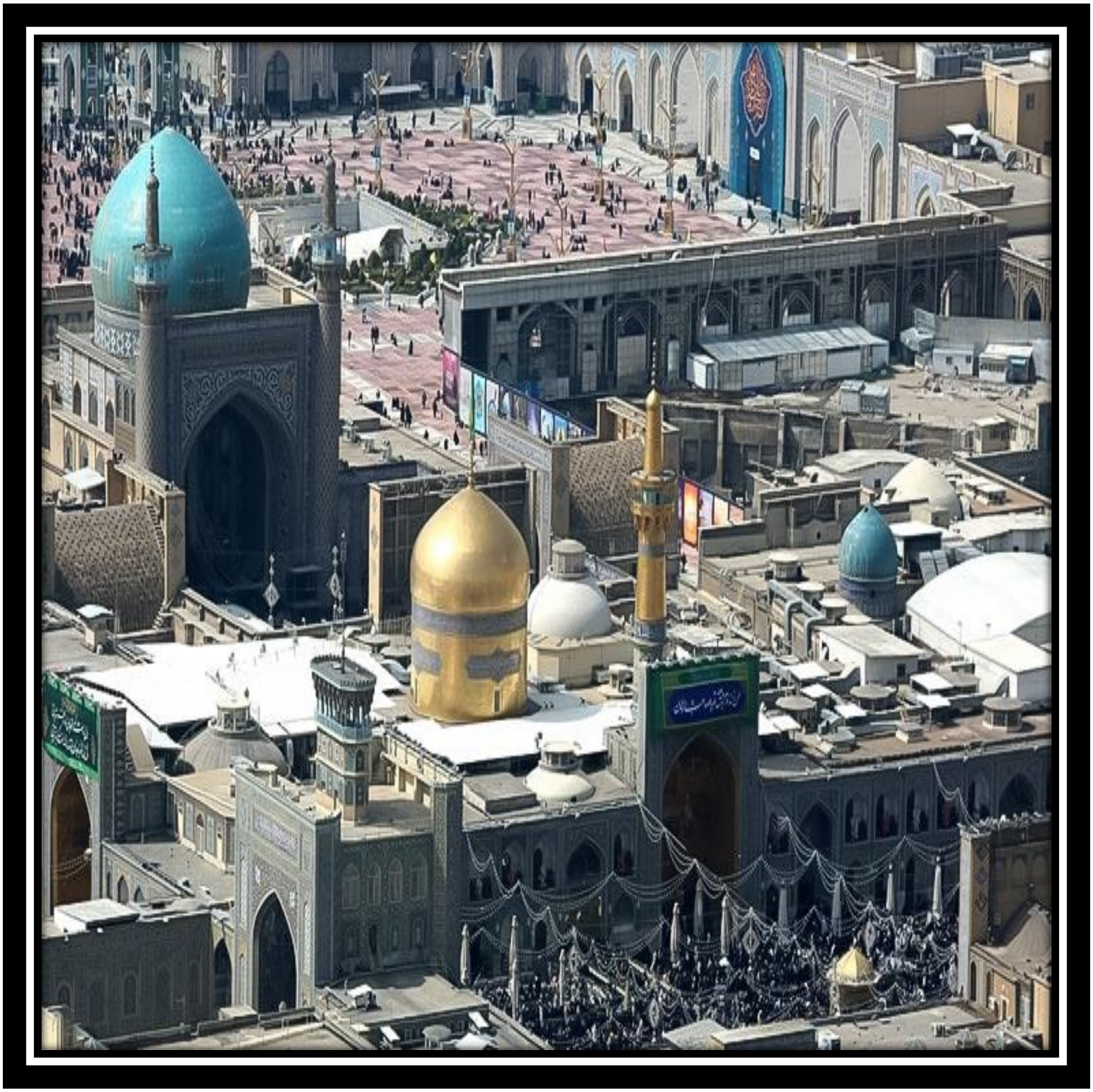

دی، چې د نفوس كثافت يې دوه نيم مليونه دی. موږ د خدای سره تړاولرو او موږ به هغه ته بيرته راشو[7].

[7] - موقع سني أون لاين .. الموقع الرسمي لأهل السنة والجماعة بإيران./ قصة الاسلام د داكترراغب السرجانی ته ځارنی لاندی / 2017/09/03.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داامام رضا دحرم د جوړوالی تاریخچه :-

داامام رضا حرم چې د مشهد په ښارکې موقعیت لري په ایران کې ترټولو مشهو او ښایسته دیني ځای دی ، دغه مانی چې د زیاتو کیسو لرونکې ده د یوې ښایښته ګوتمی په څیر په رضوی خراسان کې ځلیږي ،دغه مذهبی ځای ته دلرې او نږدې ځایونو څخه خلک ددغه زیارت د لیدلو لپاره راځي .

-داامام رضاسفر د مروې په لور:

امام رضا دشیعه ګانو په اند اتم امام دی نوم یې علی بن موسی بن جعفردی چې په 148 ق کال تولد شو په مدینه منوره کې اوسیده کله چې پلارېې ددولت لخوا ونیول شو دشیعه ګانو چارې دده په لاس کې ولویدې د وخت خلیفه مامون کوښښ کاوه چې امام رضا خپل جانشین وټاکي ترڅود شیعه ګانو حمایت را جلب کړي خو نتیجه یې ورنکړه چې په 201 ه ق کال د خپلو ملګرو سره د مروې په خوا لاړ.

عباسي مشهور خلیفه مأمون امام رضا ته د خلافت پیشنهاد وکړمګرامام دغه غوښتنه قبوله نکړه ولی څه موده وروسته ددوی په نزد مأمون د صفرپه میاشت کې امام مسموم او شهید کړ او امریې وکړچی دخپل پلار هارون الرشید ترڅنګ یی د سناباد په نوم ځای کې چې په توس کې موقعیت لري خاورته وسپارل شو. ,

نچوړ : د امام رضا زیارت د علي بن موسی الرضا په مقبره باندې متمرکزیو کمپلیکس دی، چې نور جوماتونه، مقبرې، برندې، انګړونه، کتابتونونه او موزیمونه پکې شامل دي. د زیارت مرکزي نقطه، چیرې چې علي بن موسی الرضا ښخ شوی، د روضة المنورة په نوم پیژندل کیږي، او یو مستطیل ځای دی چې شاوخوا ۱۰ متره اوږد او پراخ دی.

داامام رضا د حرم جوړونه : -[8]

سناباد یو وړوکی کلی دی چې دتوس په منطقه کې موقعیت لري هارون الرشید یې هلته ښخ کړمأمون یوه وړوکې ګونبزه پرې جوړه کړه ترڅنګ یی امام رضا هلته دفن شو پدې سره د منطقې اهمیت نور هم زیات

[8] - ددې برخې معلومات مې ددغه مجلی څخه اخستی دی / مجله ګردشګری فلای تودی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شواو د مشهد نوم یې ځانته غوره کړکلی اوکورونه یو په بل کې مدغم توس له منځه لاړاو اوسنی مشهد منځته راغې .

-دامام دزیارت په سبب د مشهد د ښارآبادۍ ډیرې په تیزی سره په مخ رو انې وې د سامانیانو په دوره کې د حرم د جوړونې لپاره لومړی اقدامات ترسره شول چې د تاریخ په اوږدو کې د نړیدو سره مخ شوه د غزنویانو په دور کې زیارت د سره جوړ او نوی گنبزه یې هم جوړه شوه ،

- د سلجوقیانو او خوارزمشاهانو په دوروکې هم جوړونې او تغییرمنځ ته راغی .

- د مغولو په حمله کې دغه زیارت ته تاوان ورسید .

- د صفویانو په دور کې چې کله شیعه مذهب په رسمیت وپیژندل شو دامام رضا حرم په مکمل ډول د سره جوړ شو چې د وروستیو حکومتونو په راتگ سره پدی جوړښت کې زیاتوالی اوپراخې راغله ، -----دافشاریانو په دوره کې د صحن طلاکاری وشوه.

- د قاجارپه دوره کې نوې گنبزه تیاره شوه او پهلوی دوره کې حرم بیا ورغول شو اوزیات تغیرات په کې راغلل.

-د اسلامی انقلاب د راتگ څخه وروسته هم نور زیات تغیرات په کې راغلل تردې چې دحرم حدود یو میلیون مترمربع ته ورسید.

دامام رضا دحرم نقشه : -

ډیرخلک هرکال ددې زیارت لباره راځي دغه ښایسته جوړښت د برنډو ، انگړونو او مختلفو حصو څخه جوړ شوی دی . د 1357 شمسی کال څخه وروسته د رضوی قدس په ښار کې ډیر تغیرات راغلل او ډیر نوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحنونه په کی منځ ته راغلل ، په وړ اندی دوروکي ددې ځای مساحت 12 هکتاره ځمکه وه او اوس مهال 100 هکتاره ځمکه یې په برکی نیولې ده .

د صحن انځور

دامام رضا دزیارت صحنونه :

صحن: د جومات ترڅنګ کاروان سرای اومذهبی تعمیرته ویل کیږي ، چې داسلامي معاری یومهم عنصربلل کیږي ، او معمولامربع یا مستطیل شکله جوړښت ورکړی شوی وي او په منځ کې یې حوضونه او تشنابونه موجودوي چې مجموعا 9 صحنه لري او په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1دانقلاب صحن: دایو ډیرښایسته صحن دی چې دامام رضا دزیارت شمالی لوري ته موقعیت لري چې ددې جوړښت ترڅوتاریخی دورو پورې تړاو لري چې دتیموریانو په دوره کې د سلطان حسین بایقرا په حکم پیل شو، دغه طلایي صحن دامیرعلی شیرنو ایي په همت په 875 ه ق کال کې جوړ شو بیا شاه عباس صفوی د ختیځ او شمال لوري تعمیرونه جوړ کړل ، د انقلاب د صحن مساحت 674 متره مربع دی چې پدې کې دشیخ حسن‌علی اصفهانی، شیخ حرعاملی او شیخ مجتبی قزوینی قبرونه موجود دي . دانقلاب صحن د عتیق په صحن هم مشهور دی او 4 تعمیرونه په کې شته دي .

د عباسی تعمیر: دغه تعمیر بې جوړی او ډیر ښایسته په کاشیو پوښل شوی دی چې په طبرسی بست پوري نښتی دی دهمدي سببه د طبرسی په دروازه باندې نومول شوی دی

-دطلا نادری تعمیر: دغه تعمیر دنادرشاه افشار له وخته پاتی شوی دی چې په جنوبی خواکې یې موقعیت لري او طلاکاری او جوړښت یې ډیرزړه راښکونکی دی .

-دساعت تعمیر: داد صحن په غربی خوا کې موقعیت لري چې پدی کې یو لوی ساعت ایښودل شوی داهم د صحن ایوان په بست او د شیخ طوسی په بست پوری نښتی دی او دطوس ددروازی په نوم یادیږي.

دنقاره‌خانه تعمیر: دغه تعمیردامام رضا دزیارت په ختیځه خواکې موقعیت لري چې دحرعاملی په دروازه باندي هم پیژندل کیږي چې دسهار او ماښام د لمونځونو څخه مخکې اوازونه په کې ویل کیږي.

-دفولادو پنجره: دغه تعمیر د تیموریانو په دوره کې دهغو خلکو لپاره جوړ شوی وه چې د امام رضا زیارت ته به نشوای تللی ، اودا دفولادو د پنجری په نوم یادیږي.

-اسماعیل طلایي:(سقاخانه نادری): دغه تعمیر دصحن په منځ کې جوړ شوی دی چې د نادرشاه په زمانه کې د مرمرو څخه جوړ شوی دی.

2-دازادی صحن: چې مخکنیني خلک یې د نوی صحن په نوم پیژني د فتح علی شاه قاجارپه حکم په 1233 ه ق کال کې جوړ شو او 4335 مربع متره پراخوالی لري چې د طلا کاري د ناصرالدین شاه په زمانه کې ترسره شو، اودامام رضادزیارت په ختیځ لوری کې یې د پښو خو اته موقعیت لری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه صحن 4 تعميرونه لري چې دطلاتعميرېي په غربی ، د باب سلام تعميريی په شرقی لوری ، د ساعت تعمير يې په جنوبی لوري دباب الحکمت تعميريی په شمالی لوری کې موقعيت لري ،

طلايې ناصری تعمير20 متره اوچت دامام رضا دزيارت يوډيرمهم اړخ تشکيلوی چی د طلاکاريی د ناصرالدين شاه په زمانه کې ترسره شوی ، اوهغه ساعت چې په جنوبی برخه کې په صحن کی نصب شوی د مظفرالدين شاه زيارت ته يی هديه کړی وه چی مخکی تردی دانقلاب په صحن کی وه .

3- د جامع رضوی صحن: چی دا دزيارت ډيرپراخه صحن دی چی 117000 مترمربع پراخوالی لري اوپه 1381 هـ کال کې افتتاح شو او داد انقلاب څخه وروسته جوړ شوی دی او 70000 کسان په کی ځائيږي او دغه صحن د مختلفو مراسمو او خبرو لپاره جوړ شوی او دری تعميرونه لري چی هريويې دوه ګلدستې په طلا باندې پوښل شوې او 30متره لوړوالی لري .

صحن رضوی دباب‌الجواد، باب‌الرضا، خسروی نو و خيابان‌های امام رضا لاره لري او څو حجرې او غرفی لري د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په صحن هم ياديږي .

4-داسلامی جمهوريت صحن: دغه صحن داسلامی انقلاب د بريالیتوب څخه وروسته په 1368 ش کال کې دامام رضا په زيارت کې جوړ شو او آزاده فضايې 7302 مربع متره ده ، دا صحن په څلورو خواوو کې د قرينې يا الهام په نوم تعميرونه لري.

5-دامام خمينی صحن: (ددوی په اند امام دی) دغه دريم صحن دی چې په دغه زيارت کې په 1324 ش کال کې جوړشوی دی ، په لومړي سرکی ددې صحن څخه د هيوادونود مشرانود استقبال لپاره تری کاراخستل کيده چی قديمی دکانونه ، موزه او کتابتون په کې موجودوه. په 1353 کال کې ددې صحن مختلفی برخې تخريب اوبياپه کې زياتوالی راغی چې پراخولی يې 10 زره مربع مترو ته ورسيد ، اودغه صحن د بعثت په نوم هم يادیده او ددغه صحن په شرقی او غربی خواووکې دوه تعميرونه موجود دي د زيارت کوونکو د ډيروالي له وجهې په 1381 کال کې يوه سرپټې فضا وربانديې اضافه شوه چی دامام خمينی په نوم بانديې ياده شوه .

۶- دقدس صحن : د امام رضا د حرم په جنوبي ناحيه کې موقعيت لري، اوپه ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع مترو په زيربنا سره،جوړ شوی ، دا د حرم ترټولو کوچنی دربار دی. دا صحن په ۱۳۷۳ کال کې جوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او شاوخوا یې د ګوهرشاد جومات، شیخ بهایي جومات، رضوي جومات او د امام خمیني میوزیم لخوا محاصره شوی دی. د دې دربار په مینځ کې، د ۱۰۰۰ مترو په پیمانه د معبد په شکل یو تالار شتون لري، او د هغې ګنبد د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

۷-- د هدایت صحن:

-د دې دربار مساحت نږدې ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او دا د امام رضا د زیارت په شمالي برخه کې موقعیت لري. په ۱۳۹۹ کال کې دحسان مجتبی نامه ته یې تغییروکړ.

۸-د غدیر صحن :

د غدیر صحنه د امام رضا زیارت په جنوب لوېدیځ کې موقعیت لري او مساحت یې ۱۴۴۵۳ مربع متره دی. دغه چوک هم له انقلاب وروسته جوړ شو او له لویدیځې برخې څخه د غدیرله تجارتي خدمتي کمپلکس، له ختیځ څخه د جهمري له څلورلارې او له شمال لویدیځې حوزې څخه د شیرازي له ساحې سره نښلول شوی دی.

۹-دکوثر صحن :

د کوثر صحن دامام رضا د حرم شمال شرقي خواته موقعیت لري او ۱۵۲۶۶ m2 مساحت سره په تیږو کاشیو او خښتو سره جوړ شوی او د جامي رضوي دصحن او هیدای دصحن او خیابان نواب صفوي ته رسیدلی شي .

-د امام رضا (ع) د زیارت مختلفې برخې :

-د امام رضا د زیارت هره برخه له حیرانتیا او ښایست څخه ډکه ده او تاریخي او عنعنوي معماري یې په زړه پوري ده. د دې برخود جزیاتو او کیسو په اړه معلومات د خوښۍ پرته نه دی.

-د امام رضا د زیارت د ګنبد او ګلونو ترتیب:

د امام رضا د زیارت طلایي ګنبد چې د دغه زیارت د زیارت کوونکو زړونه لړزوی او په لیدلو به یې اوښکې تویوی د اسلامی معماری یوه بې ساری بیلګه ده. دا ګنبد له دوو داخلي (آهیانه) او خارجي (خود) پوستونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه جوړ شوی دی. کله هم د حرم له دننه څخه د کنبدي لومړني پوړ ته قبه و ايي او دقبې بيرونی پوښ يی همغه په طلاجوړ شوی دی چې د دغو دوو پوښونو ترمنځ ۱۳ متره خالي ځای دی. قبه د رو ايتونو له مخې هغه څه دي چې مامون یی دخپل پلار هارون الرشيد لپاره په طوس کې جوړه کړې وه. البته، ځينې خلک په دې باور دي چې دا ځای خوندي جوړښت نه دی او دا د حامد بن قهبته په باغ کې یی مخکې شتون درلود.

-په ځينو تاريخي کتابونو کې، دا يادونه شوې ده چې مامون ته منسوب گنبد د بريد او نورو پيښو له امله ويجاړ شو. بيا غزنوي سلطان محمود په 400 هجري کال کې یی بيا رغونه وکړه او په مقبره يې يو نوی گنبد کېښود. له هغې وروسته، د سلطان سنجر سلجوقي وزير شرف الدين ابو طاهر قمي چت بدل کړ او په هغې باندې يو گنبد يې جوړ کړ، چې ډېر وخت وروسته لاهم پاتې وه .

-د لومړي ځل لپاره، شاه تهماسب دغه گنبد په طلا او هغو خښتو چې په طلا پوښلې وی جوړ کړ او امر يی وکړ چې کاشې يی په مسو او طلاسره ښايسته کړي .

-په 1084 ميلادي کال کې په مشهد کې سخته زلزله وشوه چې بيا يې گنبد ويجاړ کړ. تردې زلزلې وروسته شاه سليمان صفوي د رغولو امر وکړ. يو ځل بيا د روسيې د بريد په پايله کې گنبد زيانمن شو او دا ځل پهلوي حکومت مداخله وکړه او دا گنبد يې ترميم کړ. د وخت په تېرېدو سره په گنبد کې کارول شوې خښتې له کاره لوېدلې وې او په ۱۳۵۸ لمريز کال کې د زرو خښتو پرځای د مسو تختې د سرو زرو په تختې جوړې شوې او قوت يې زيات شو.

دامام رضا دحرم گلدانونه :

گلدان د اسلامي معماری د عناصرو يوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځايونو کې ليدل کيدی شي. دامام رضا حرم ۱۲ گلدانونه لري چې لوړوالی يې له يو بل څخه توپير لري.

د حرم منارونه دا دي:

- د انقلاب د تالاردوه منارونه چې ۴۰/۵ متره لوړوالی او د سرو زرو چت لري؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د ایران د اسلامي جمهوریت په انګړکي دوه منارونه چي ۳۵ متره لوړوالی لري او په سرو زرو او مرمرو سره رغول شوي دي؛

-د دربارپه ختیځو او لویدیځو برخوکي ۴ منارونه چي ۵۷ متره لوړوالی لري؛

-د جومات په انګړکي ۲ منارونه دي چي ۷۰ متره لوړوالی لري؛

-د ګوهرشاد په جومات کي ۲ برجونه چي ۴۱ متره لوړوالی لري.

دامام رضا دحرم رو اقونه (برنډې) :

رو اقونه هغوستنې لرونکي او سرلوڅې فضاء (خالی ځایونو) ته ویل کیږي چي په مذهبي ځایونوکي وي (د زیارت شاوخوا چت لرونکي او تړلي ځایونه د رواق (برنډې) په نوم یادیږي.).

ټول مساحت ۵۷۰۰۰ مربع متره دی. دغه رو اقونه دمختلفو تاریخي دورو نښې دي چي په مختلفو شکلونو په حرم کي شته دي او ټول ۲۷ رو اقه دي چي عبارت دي له :

رواق دارالحفاظ;

رواق ګنبد حاتم‌خانی؛

رواق دارالسیاده؛

•رواق توحید خانه;

•رواق ګنبدالله وردیخان;

•رواق دارالفیض;

رواق دارالشرف؛

•رواق دارالشکر;

•رواق دارالسعاده;

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواق دارالضیافه؛

رواق دارالسلام؛

•رواق دارالعزه;

رواق دارالسرور;

•رواق دارالذکر;

•رواق دارالزهد;

•رواق دارالعباده؛

•رواق شیخ بهای;

رواق دارالاخلاص؛

رواق دارالاجاجه;

•رواق دارالولایه;

رواق دارالرحمه؛

•رواق دارالهدایه;

رواق دارالحجه;

•رواق دارالکرامه؛

رواق دارالمرحمه؛

•رواق دار القرآن.

•دحضرت معصومې او حضرت زهرا رو اقونه ، رواق کوثر، غدیر او دوه نور رو اقونه چې د شیخ طوسی او شیخ حر ملی تربست لاندې موقعیت لري ټول مساحت يې ۵۷۰۰۰ مربع متره مساحت لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د دې ځانګړتیاو څخه هریو د ځانګړي کاروني لپاره په پام کې نیول شوي. د خمیني د زیارت ترټولو لوی رواق (تالار)دی چې مساحت یې نهه زره مربع متره دی او هلته مذهبي، سیاسي پروګرامونه اود جمعې لمونځ ادا کیږي.

-رواق شیخ طوسي : دنکاح د هغه عقد لپاره استعمالیږی چی نوی ناوې اوزوم غواړي خپل ژوند دامام رضا دحرم ترڅنګ پیل کړي .

-د حرم ترټولو نوې رواق هم دار المرحمه نومیږي چې په ۱۳۹۲ شمسي کال کې جوړ شوې او ترټول وړوکی رواق دارالعزه دي چې مساحت یې ۷۳ زره مربع متره دی.

- ددار الحفاظ رواق هم د ګوهرشاد په امر جوړ چی د قرآن کریم د تلاوت لپاره ځانګړی شو.

<u>د امام رضا د حرم صندوق :</u>

دامام رضا دحرم صندوق ، هغه لومړنی صندوق چی دامام رضا په مزارکېښودل شوخلورمې هجري پیړی ته ورګرځي .

-دوهم صندوق چې دلرګي وه اوپه نقره پوښل شوی وه د انوشیروان له خوا دامام حرم ته تحفه ورکړل شو چې د خراسان د پاچا دډیرو کراماتو په لیدلو سره مسلمان شوی وه ، او دغه صندوق په ۵۰۰ ه ق کال دامام په مزارکېښودل شو.

په ۱۰۲۲ میلادي کال کې د شاه عباس صفوي له خوا دویم صندوق د سرو زرو له صندوق سره بدل شو. دا صندوق څوکاله د امام په مقبره کې ایښودل شوی و، تردې چې په ۱۳۱۱ ش کال د خرابوالي له امله له حجرې څخه را و ایستل شو او میوزیم ته ولیږدول شو. همدارنګه په طلاوو یی دحرم لپاره ځمکې واخستلې شوي .[9]

-دریم صندوق ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟ [10]

[9] - داچی د شیعه ګانو دین تول په دروغو جوړ شوي دوهم صندوق یو ځل انوشیروان ته منسوبوی او بل ځل یی شاه عباس صفوي ته !!!!!!!

[10] - ددریم صندوق هیڅ یادونه نده شوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په همدي کال (۱۳۱۱ ش) کې د شینډیس مرمرڅخه جوړ شوی څلورم صندوق په مقدس ځای کې نصب شو. چې تر ۱۳۷۹ ش کال پوري همدلته وه چې بیا صندوق لرې کړی شو او یو مترشنو مرمرو یې ځای ونیو.

داامام رضا د مزارجوړل :

لومړی کتآره چې د امام رضا په زیارت کیښودل شوه د لرګیو څخه جوړه او په سرو زرو او سپینوزرو پوښل شوي وه. دا زیارت د شاه طهماسب په زمانه کې جوړ شوی او د لرګیو په صندوق کې نصب شوی چې د قبر په سرکې ایښودل شوی و.

لومړنی کتاره دحرم څخه لری شوه او موزیم ته انتقال شوه دهغه په ځای د نادری د نښې نګین په حرم کیښودل شو، دغه کتاره د نادرشاه لمسي حرم ته وقف کړه چی تر ۱۳۷۹ ش کال پوري د څلورمې کتارې په داخلي برخه وه.

دریمه کتاره د قاجارپه دوره کې جوړه شوه. دا فولادي او طلایي جوړښت او د شیرو اني چت په درلودلو سره یو داسی جوړښت و، چې په ۱۳۳۸ لمریزکال کې یې د زمري او شکرکتآرې (زیارت)ته ځای ورکړ. دشیر او شکرکتاره چې په طلا او نقرې سره هم مشهوردی د ۱۴ معصومو په نښانونو سره یې ، ۱۴ محرابه هم لرل دا کتاره د ۱۳۷۳ کال د ترهګریزې پیښې وروسته د هغې د ښکته برخې سره لرې شو او د آستان قدس موزیم ته ولیږدول شو. ؟

پنځمه کتاره هم د ماسترفرشچیان کار دی، چې د لوړ پوړو هنرمندانو په همکاری بشپړ شو. د دې کتارې جوړولو ۷ کاله وخت ونیو او بالاخره په ۱۳۷۹ کال کې د لوی اختر په ورځ د شمس الشموس په مزار نصب شو. اوسنی کتاره ۱۲ ټنه وزن لري، په ۴/۷۸ په ۳/۷۳ کې جوړ شوی چې ۳/۹۶ لوړوالی لري او له فولادو، اوسپنې، سپینوزرو او سرو زرو څخه جوړه شوی ده.

-داامام رضا دحرم تیرې :

داامام رضا دحرم لپاره دری تیرې کارول شوې دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لومړی تیږه په ۵۱۶ هـ.ق کال کې دسلجوقیانوپه دوره پورې تړلې. دا ډبره د 6*30*40 سانتي متره طول لري اوله مرمروڅخه جوړه شوې وه چې د ځای په ځای کولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې ده.

دوهمه تیږه :چې دامام رضا دسرسره ایښودل شوې ده ،دا ډبره ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره په سور سره جوړه شوې ده.

- دمزاردریمه تیږه : ، په ۱۳۷۹ کال کې اوپه ورته وخت کې پنجمه کتاره دامام رضا په حرم کیښودل شوه په دا ډبره د توران له کوڅوڅخه ایستل شوې وه، اودا شنه چمني رنګ لري اود ۲/۲۰ او ۱/۱۰ ابعادوسره د يو مترضخامت سره جوړه شوی ده !!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!.[11]

<u>-دامام رضا دحرم رضا جوماتونه :</u>

د امام رضا دواړه جوماتونه په زیارت پا انګارکې موقعیت لري. د ګوهرشاد جومات د ایراني دودیزترکانی څخه جوړ شوی ودانۍ ده، چې د نهمې پیړۍ په هجري کې د میرمن ګوهرشاد په امرجوړه شوې وه.
ګوهرشاد د میرزا شاه رخ تیموري سره واده وکړ، اوهغه په خراسان کې لومړی څلور ایوانه جومات جوړ کړ.

-د ګوهرشاد جومات د زیارت په سیمه کې موقعیت لري او۲۸۷۳ مربع متره مساحت لري. دا معماری ودانۍ يوه شاهکارده او۷ المارۍ لري. د دې جومات ګنبد اوګلان، د هغې موزیک اود هغې لاندې نقاشۍ سره، د د تیموري دورې د جلال انعکاس دی.

-بل جومات چې د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري د بالاسرحضرت جومات دی چې د شاه خراسان په سرکې موقعیت لري. دغه جومات چې ۱۰۰۰ کاله لرغونی دی د ۶ ولسواليوپه شکلوتاپلونو او مرمرډبرو رغول شوی دی.

د امام رضا میلمستون :

[11] - ايا دا عقل منی چی يو متر ضخامت لرونکي تيږ څنګه کارول کيږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام رضا میلمستود قدس رضوي ولایت کې يو خيريه ځای دی، چې د امام رضا د مقدس زيارت لپاره وقف شوی دی. د خراسان شاه د همدې مانۍ څخه د برکتونو ترلاسه کولو لپاره، تاسو د رضوان د مقدس زيارت څخه بلنې ته اړتيا لرئ، يا د 3 څخه تر 88000 پورې پيغام واستوئ، تاسو کولی شئ نوم ليکنه وکړئ او په لاټرۍ کې يې ترسره کړئ.

-د امام رضا د زيارت نورې برخې :

د امام رضا د زيارت د نورو برخو په مينځ کښې مرکزی موزيم، د فرش موزيم، عامه موزيم او خزانې ته مراجعه ممکنه ده. په دې موزيمونو کې ډير ارزښتناک او تاريخي اثار ليدل کيږي، چې د مقدساتو د روحاني ځايونو ترمنځ په زړه پورې او مختلفه تجربه ده. اسلامی څيړنيز بنسټ، دار الشفاء امام رضا ،مرکزی کتابتون او ګوهرشادجومات مقبره شيخ بهايی ،گنبد خشتی امامزاده محمد،کليسای مسروپ مقدس

آرامگاه پيرپالاندوز، بازاررضا مشهد ،مرکزخريد آرمان ،مسجد هفتاد و دو تن (مسجد شاه) ،خانه تاريخی ملک ،خانه تاريخی داروغه ،خانه تاريخی توکلی ،حمام مهدی قلی بيک ،مدرسه عباسقلی خان ،ميدان شهدا ، باغ نادری مشهد.[12]

د امام رضا د زيارت ځانګړتياوې او امکانات:

د امام رضا زيارت هر کال شاوخوا ۳۰ ميليونه سيلانيان لري چې په ځانګړو ورځو کې زياتيږي. د حرم د امکاناتو په منځ کې، دا ممکنه ده چې په حرم کې پارکينګ وشي، د معلولينو لپاره برقي ويلچيرونه، د حفظ الصحې اسانتياوې، تشنابونه او يخچالونه، او نور.

د امام رضا د زيارت په اړه پوهاوی:

دا مذهبي او معنوي ځای، د آرامۍ او خدای ته د نږدېوالي ځای سربيره،!!!!!!!!!! په زړه پورې کيسې او اسرارهم لري. موږ لاندې ځينې په زړه پورې حقايق تشريح کړي دي:

---

[12] -ايران هتل آنلاين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

•د امام رضا په زيارت کې د ليکلو، چاپ شويو او ډېرو کتابونو خزانه شتون لري چې ځينې کتابونه يې ۱۲ پېړيو ته رسيدلي دي.

د امام رضا زيارت ته لاسرسی:

- زيارت ته د رسيدو لپاره مختلفې لارې شتون لري، چې موږ به يې په لاندې ډول وڅېړو.

۱ – موټر:

-هغه سړکونه چې د امام رضا د زيارت سره پای ته رسيږي معمولا له تر افيکو ډک وي او تاسو بايد زيارت ته د رسيدو لپاره ډېر وخت مصرف کړئ. په هرصورت، که تاسو غواړئ د خپل موټر سره حرم ته لاړ شئ، په حرم کې د پارکينګ مختلف ځايونه شتون لري چيرې چې تاسو کولی شئ خپل موټر پارک کړئ.

-که تاسو له لويديځ څخه حرم ته ځئ، د هغه سړک څخه چې د شهدا چوک پای ته رسيږي د شيرازي سړک ته لاړ شئ او د حرم لاندې پارکينګ ته ننوځئ. د ختيځ څخه حرم ته د رسيدو لپاره، د نواب سړک څخه حرم ته ننوځئ او له جنوب څخه حرم ته ننوځئ، بيا د امام رضا بلوډ ته ننوځئ.

۲- د ميټرو له لارې د امام رضا زيارت ته لاسرسی:

ډير مسافرغوره ګڼي چې د ميترو څخه کاروا خلي ترځودوی په تر افيکو کې خپل وخت ضايع نه کړي. د ميټرو له لارې زيارت ته د رسيدو لپاره، تاسو کولی شئ د شهدا (ختيځ)، شهيد شهريور او شهيد مفتاح (لويديځ) او بسيج (جنوب) ستيشنونو ته په پښو لاړ شئ او ځان زيارت ته ورسوئ.

۳- بس:

بسونه د ښار په بيلابيلو برخو کې ليدل کيږي د ټکسي، او نورو انتخابونو په پرتله خورا ټيټ لګښت لري. له هر ځای څخه چې تاسو ياست، يو بس کې سپاره شئ چې مزار ته ځي او د بس په څير د زيارت سره نږدې ستيشنونو ته ولاړ شئ او ځان زيارت ته ورسوئ.

-د امام رضا د زيارت کوڅې او اطراف :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حرم په اطراف کې خيابانونه اوفرعي ډيرې کوڅې شته مګر۴ لوی اصلي خيابانونه دي چې حرم ته رسيږي د نواب خيابان ، طبرسي خيابان ، دامام رضا او شيرازی خيابانونه دی چې : دنواب خيابان ختيځ لورته ، طبرسي خيابان شمال ، امام رضا خيابان جنوب اود شيرازی خيابان لويديځ لورته موقعيت لري .

-مشهد هر کال د مليونونو ليدونکو او سيلانيانو کوربه توب کوي چې د استوګنې لپاره هوټلونو، ميلمستونونو او چاپيريال دوستانه ځايونوته اړتيا لري. د امام رضا زيارت ته څېرمه ډېر هوټلونه ليدل کېږي، چې هريو يې د اسانتياوو او له زيارت څخه د فاصلې له مخې مختلف قيمتونه لري. ځينې هوټلونه يې دادي :

•د ضيافت قصر: دا هوټل د حرم شاوخوا يو له خورا مجهزو هوټلونو څخه دی، چې دوديز او ښکلی جوړښت لري.

•د مدينه الرضا هوټل: دا پنځه ستوري هوټل د امام رضا زيارت ته نږدې موقعيت لري؛ يعني له هغه څخه ۸۶ متره لرې دی.

•جهاد درويشي: دا لوکس هوټل ۲۳ پوړونه لري او د امام رضا حرم څخه شاوخوا ۱/۴ کيلومتره لرې موقعيت لري.

•د الماس هوټل ۲: دا هوټل د حرم شاوخوا يو له لوکسو هوټلونو څخه دی، چې په مختلفو ستايلونو سره سينګارشوی .

• نور هوټلونه هم شته چې لاندې يې ديادولو وړدي : جواد هوټل ، عترک هوټل ، الامس هوټل ، کيانا هوټل ، رضويه،هوټل ،ليان هوټل عدريس هوټل او...

کله دامام رضا زيارت ته ورشو ؟

-دامام رضا حرم د کال په هرفصل کې ليدلی کيدی او په زړه پوري وي مګرموږ ور انديزکوو چې تاسو دې ځای ته د سفرپرمهال دا ټکي په پام کې ونيسئ.

-لومړی ټکی دا دی چې د هوا شرايطو ته پام وکړئ. په داسې موسم کې دې ښارته سفروکړئ ترڅو هوا متوازنه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دوهم ټکی دا دی چې ډیره ګڼه ګوڼه نه وي. دامام رضا حرم تل د زرګونو سیلانیانو کوربه توب کوي چې د زیارت لپاره دې ځای ته ځي. مګر په یاد ولرئ چې د رخصتیو په ورځو کې، د لیدونکو شمیر ډیر لوړ وي، چې ستاسو لپاره لیدل ستونزمن کوي. همدارنګه، د رخصتیوورځو لپاره په ارز انه بیه د الوتکې ټکټ اخیستل خورا ستونزمن دي او باید د ورځو او اونیو لپاره مخکې له مخکې چمتو شي.

-دامام رضا حرم (خراسان رضوي) ته د سفر تجربه :

دامام حرم په ایران کې ترټولو لوی مذهبي مرکز دی چې هر کال ډیر خلک هلته د زیارت لپاره ځي. دا مذهبي ځای د بې ساري دوديز او ایر اني معماری سره د تاریخ په اوږدو کې ډیر بدلونونه په کې راغلي دي، چې ځینې یې موږ پدې مقاله کې یادونه کړې ده. که تاسو د زیارت او سیاحت سفر تجربه کولو لیوالتیا لرئ، مشهد ستاسو لپاره مناسب ځای دی. دا ښار د هولیزد کور سربیره ، ډیر سیاحتي ځایونه لري چې تاسو به ډیر خوند ترې واخلی .

-دامام رضا د زیارت په اړه لاندې پوښتنې:

دامام رضا زیارت څو صحنونه لري؟

ج : ۹ صحنونه لري چې په لاندې ډول دي: د آزادی صحن ، دخمیني صحن ، د قدس صحن ، دغدیر صحن ، دکوثرصحن ، درضوی جامع صحن ، دهدایت صحن ، د بعثت صحن.

دزیارت نژدې هوټلونه کوم دي ؟

ج : لاله رستور انت (2/1 کیلومتره)، فیروزه رستور انت (2/1 کیلومتره)، دعلی او زامنو رستور انت (2 کیلومتره)، د الماس ستور انت (2/1 کیلومتره) ادیب رستور انت (2/9 کیلومتره).

د امام رضا زیارت د لیدلو لپاره څو نور ځایونه هم شته :

الف: د امام رضا بازار، دنادرشاه افشار مقبره، مشهد تاریخي مانی، ربیع قعبه، دملت پارک، دلمر آبی بارک، د خراسان لویا موزیم اونور..................

(c) ketabton.com: The Digital Library

-قدس چوک د امام رضا زيارت په سويلي اړخ کې موقعيت لري او د ۲۵۱۰ مساحت او د ۱۲۷۰۰ مربع متره فرعي جوړښت سره، دا د آستان قدس رضوي ترټولو کوچنی مربع دی. دا مربع په ۱۳۷۳ کال کې جوړ شوی او د ګوهرشاد جومات، شيخ بهايي بست، رضوي جام چوک او د امام خميني موزيم لخوا محاصره شوی دی. د دې مربع په مينځ کې، د بيت المقدس په شکل کې د اوبو ټانک شتون لري چې د اتمې برخې پيمانه لري، چې ګنبد يې د سرو زرو څخه جوړ شوی دی..

<u>د هدايت چوک</u>: د دې چوک مساحت تقريبا ۱۷۹۸۰ مربع متره دی او د امام رضا د زيارت په شمالي برخه کې موقعيت لري. د دې انګړنوم د ۲۰۲۰ کال په می مياشت کې د حسن مجتبی (ع) انګړته بدل شو.

د غدير انګړ:

د غدير انګړد امام رضا د زيارت په جنوب لويديځ کې موقعيت لري او۱۴،۴۵۳ مربع متره مساحت لري. دا انګړهم د انقلاب وروسته جوړ شوی او په لويديځ اړخ کې د غديرسوداګريز او خدماتي کمپليکس، ختيځ ته د جمهوريت انګړ او شمال لويديځ اړخ کې د شيرازي دروازې سره وصل دی.

د کوثر انګړ:

د کوثر انګړد امام رضا د زيارت په شمال ختيځ کې جوړ شوی او۱۵،۲۶۶ مربع متره مساحت لري. دا انګړد ډېرو، موزيک ټايلونو او خښتو سره سينګارشوی او د رضوي لوی انګړ، هدايت انګړاو نواب صفوي سړک څخه ورته رسيدلی شي.

د امام رضا د زيارت مختلفې برخې:

د امام رضا د زيارت هره برخه له حيرانتياو او ښکلا ډکه ده، او د دوی تاريخي او دوديز معماری ډېره په زړه پورې ده. د دې برخو د جزياتو او هغو کيسو په اړه زده کړه کول بې ارزښته نه دي چې دوی يې له لارې تير شوي دي. له همدې امله، پدې برخه کې، موږ د زيارت مختلفو برخو ته تللي يو او اراده لرو چې ځينې يې په ګډه وڅيړو ..

د امام رضا د زيارت ګنبد او نغري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام رضا د زيارت طلايي گنبد، چې د دې زيارت د زيارت کوونکو زړونه لړزوي او اوښکې يې له خپلو مخونو څخه بهيږي، د اسلامي معمارۍ يوه بې ساري بيلگه ده. دا گنبد له دوو داخلي خوليو (احيان) اوبهرنۍ خوليو (خود) څخه جوړ شوى دى..

-احيان د زيارت له دننه څخه ليدل کيږي او د گنبد لومړۍ اوپخوانى خولۍ ده، چې گنبد بلل کيږي. د گنبد بهرنۍ برخه اوسنى طلايي گنبد دى. د دې دوو پوښونو ترمنځ ۱۳ متره خالي ځاى شتون لري. د رو ايتونو له مخې، لومړى گنبد هماغه قبردى چې مامون په طوس کې د خپل پلارلپاره جوړ کړى و. په هرصورت، ځينې په دې باور دي چې دا قبرمامون نه دى جوړ کړى اودا دمخه د حامد بن قحطبة په باغ کې شتون درلود.

-په ځينو تاريخي کتابونو کې، دا يادونه شوې چې مامون ته منسوب گنبد د سبکتکتين د بريد او نورو پيښو له امله ويجاړشو. بيا د غزني سلطان محمود په ۴۰۰ هجري کې ددې بيا رغونه وکړه او په مقبره يې يو نوى گنبد کېښود. له هغه وروسته، د سلطان سنجرسلجوق وزيرشرف الدين ابوطاهرقمي، زيارت بدل کړاو د گنبد په سريې يو گنبد جوړ کړ، چې تر۹ پيړيوورو سته هم ولاړدى..

-د لومړي ځل لپاره، شاه طهماسپ دا گنبد طلايي کړاو د هغې خښتې يې په سرو زرو سينگارکړې. هغه امر وکړچې د مقبرې ټايلونه راټول او د سرو زرو سره د مسو په تخته سينگارشي. په هرصورت، وروسته له هغه چې د ازبکانو لخوا گنبد لوټ شو، دا شاه عباس و چې د سرو زرو خښتو د بيا رغونې امريې وکړ..

-په ۱۰۸۴ کال کې، يوې سختې زلزلې مشهد ولړزاوه، چې يو ځل بيا يې گنبد زيانمن کړ. له دې زلزلې وروسته، شاه سليمان صفوي د ودانۍ د بيا رغونې امر صادر کړاو د هغې بيا گنبد يې پيل کړ. يو ځل بيا، گنبد د روسيې د بريد له امله زيانمن شو، او دا ځل د پهلوي حکومت اقدام وکړاو گنبد يې ترميم کړ. د وخت په تېريدو سره، په گنبد کې کارول شوې خښتې زړې شوې، او په ۱۳۵۸ کال کې، د سرو زرو پوښل شوي مسو پاڼې د زړو خښتو ځاى ونيوه، چې د ودانۍ ځواک يې زيات کړ..

د امام رضاد زيارت مناروونه :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناورونه د اسلامي معمارۍ عناصرو یوه مهمه برخه ده چې په مذهبي ځایونوکې لیدل کیږي. ځینې یې ګنبد او نغرۍ د هغه کس د سر او لاسونو سره پرتله کوي چې خدای ته دعا کوي! د امام رضا زیارت، د ګوهرشاد جومات د دوو نغریو په ګډون، ۱۲ نغري لري، چې لوړوالی یې توپیرلري.

د زیارت مناورونه دا دي ::

- د انقلاب په انګړکې دوه مناورونه، ۴۰.۵ متره لوړ او په سرو زرو پوښل شوي؛

د اسلامي جمهوریت په انګړکې دوه مناورونه، ۳۵ متره لوړ او په سرو زرو او ټایلونو سینګار شوي؛

د رضوي انګړ په ختیځ او لویدیځ برخوکې ۴ مناورونه چې ۵۷ متره لوړوالی لري؛

- په جام انګړکې دوه مناورونه چې لوړوالی یې ۷۰ متره دی؛
- په ګوهرشاد جومات کې دوه مناورونه چې لوړوالی یې ۴۱ متره دی.

د امام رضا د زیارت برنډې.

د امام رضا د زیارت د قبرډبرې.

په عمومي ډول، تر نن ورځې پورې د امام رضا د مقبرې لپاره ۳ ډبرې کارول شوي دي. لومړۍ ډبره د ۵۱۶ هجري او د سلجوقي دورې پورې اړه لري. دا ډبره ۶*۳۰*۴۰ سانتي متره ابعاد درلود او د مرمرڅخه جوړه شوې وه، چې د بدلولو وروسته د آستان قدس موزیم ته لیږدول شوې وه..

دوهمه ډبره هغه ډبره ده چې د سرداب په مقبره کې نصب شوې وه. دا ډبره د سپینې چونې ډبرې مرمرڅخه جوړه شوې وه او ۶۰ سانتي متره اوږده او ۴۰ سانتي متره پلنوالی یې درلود. دریمه د قبرډبره په ۱۳۷۹ کال کې کېښودل شوه، په ورته وخت کې چې پنځمه د قبرډبره د امام رضا (ع) په زیارت کې کیښودل شوه. دا ډبره د یزد په توران پشت کانونوکې استخراج شوې، د واښو شنه رنګ لري، او د 20.2 x 10.1 په ابعادو کې جوړه شوې ده او یو مترضخامت لري.

د امام رضا په زیارت کې جوماتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام رضا په زيارت کې دوه جوماتونه موقعيت لري. د گوهرشاد جومات يوه زړه راښکونکې او دوديزه ايراني معماری ودانی ده چې په نهمې هجري پيړی کې د ميرمن گوهرشاد په امرجوړه شوې وه. گوهرشاد د ميرزا شاه رخ تيموری ميرمن وه، اوهغه ودانی چې دوی د هغې په امرجوړه کړې وه په خراسان کې د څلورو برنډو لومړی جومات وه..

-د گوهرشاد جومات د امام رضا د زيارت په جنوبي اړخ کې موقعيت لري او 2,873 مربع متره مساحت لري. دا ودانی د معماری يوله شاهکارونو څخه ده چې 7 ناوې خونې لري. د دې جومات گنبد او سرونه د خپلو بې ساري موزيکونو او کچوکارونو سره د تيموريانو د دورې د معماری د شان شاهدي ورکوي..

-د امام رضا په زيارت کې يوبل جومات د بالاسرحضرت جومات دی، چې د خراسان د شاه د سرڅخه پورته موقعيت لري. دا جومات، چې ۱۰۰۰ کاله زوړدی، د ښکلي شيرگوني ټايلونو او مرمرډبرو سره سينگارشوی دی..

-د امام رضا ميلمستون:

د امام رضا زيارت ميلمستون په آستان قدس رضوي کې يوخيريه مرکزدی چې حاجيانوته وړيا خواړه چمتو کوي. د شاه خراسان ميلمستون څخه د نذر او برکت ترلاسه کولو لپاره، بلنه اړينه ده (دادشيعه گانو دين دی)، کوم چې په لاټرۍ کې ثبت کيدی شي اود رضوان پروگرام له لارې يا د ۳ شميرې لرونکي ايس ايم ايس په ليږلوسره چې ۸۸۰۰ سيستم ته ليږل کيږي...

-د امام رضاد زيارت نوري برخې:

د امام رضا د زيارت نوري برخې مرکزي موزيم، د قالينوموزيم، د بشرپيژندنې موزيم، اود ښکلوگانوخزانه شامله ده. دا موزيمونه ډيرارزښتناک او تاريخي اثارلري، کوم چې د زيارت په روحاني فضا کې يوه په زړه پوري او مختلفه تجربه ده. د اسلامي څيړنو بنسټ، د امام رضا (ع) دارالشفاء، د مرکزي او گوهرشاد کتابتونونه، د داتم امام هديره، او د آستان القدس کنفرانس او نندارتون مرکزد زيارت نوري د پام وړ برخې دي...

-د امام رضا د زيارت برخې او اسانتياوې:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام رضا زیارت هرکال شاوخوا ۳۰ میلیونه زیارت کوونکي لري، او په ځانګړو ورځو کې د زیارت کوونکو شمېرزیاتیږي. په هرصورت، د دې عالي ودانۍ هره نقطه تل پاکه، خوشبویه او منظمه وي. د رضوي زیارت د اسانتیاوو په منځ کې، مورږ کولی شو د زیارت د تمځایونو، د معلولینو لپاره د برقي زیارت کوونکو د وړلو وسایلو، تشنابونو، اودس خونو او د اوبو کولرونو او نورو یادونه وکړو...

د امام رضا دحرم په اړه پوهاوی :

دا مذهبي او روحاني ځای، د سولې او خدای ته د نږدېوالي ځای سربېره، په زړه پورې کیسې او رازونه لري. مورږ لاندې ځینې په زړه پورې حقایق بیان کړي دي:

• د لاس لیکل شوي، چاپ شوي او لیتوګراف شوي کتابونو خزانه د امام رضا په زیارت کې موقعیت لري، چې ځینې یې ۱۲ پیړۍ زاړه دي.

• د امام رضامقدس زیارت ۱۲ ټنه وزن لري او د سرو زرو او سپینوزرو څخه جوړ شوی دی.

• په دې ځای کې شاوخوا ۲۸۰۰۰ څراغونه او ۶۰۰۰ د مختلفو عمرونو فانوسونه نصب شوي دي، چې د شپې ډېرپه زړه پورې اوپه زړه پورې دي.

• د امام رضاد زیارت شاوخوا ۱۴ خلاصې ساحې دي، چې د ۱۴ معصومانو سمبول دي.

او هرکال ۷۰۰۰۰۰ مهرونه د امام رضا د زیارت د زیانمنو او ماتو شویو مهرونو باندې بدلیږي.

• د ودانۍ تاریخي عمر، دودیز معمارۍ او د قیمتي شیانو شتون دا ځای د مذهبي موزیم په نوم پیژندل شوی دی.

• په دې مذهبي ځای کې، د نورو خلکو لکه پیرپالندوز، حرعاملي، شیخ بهایي او شیخ طبرسي قبرونه هم شتون لري...

دامام رضا د زیارت په اړه لندې پوښتنې-

دامام رضا زیارت څو صحنونه لری ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : 9 صحنه چي عبارت دي له : د آزادی صحن ، جمهوريت صحن ، د قدس صحن ، دغدير صحن ، دکوثرصحن ، درضوی جامع صحن ، دهدايت صحن ، د بعثت صحن، دخمينی صحن ..

دزيارت نژدی هوتلونه کوم دي ؟

ج : لاله رستوران (۲/۱ کيلومتر)، فيروزه رستوران (۲/۱ کيلومتر)، دعلی اوزامنو رستوران (۲ کيلومتر)، رالماس ستوران (۲/۱ کيلومتر) اديب رستوران (۲/۹ کيلومتر.

دامام رضا زيارت ترڅنگ کوم د ليدنې ځايونه دی ؟

ج : امام رضا بازار، دنادرشاه افشارقبر، داروغه مشهد تاريخي کور، دخواجه ربيع بقعه ، دملت پارک، دلمر آبی پارک، موزيم دخراسان لويه و...

امام رضا زيارت څومره پراخوالی لري ؟

ج: امام رضا زيارت تقريبا يو ميليون مترمربع مساحت دی چې د 700 زيارت کوونکوګنجايش لري.

ددي برخي منابع :

دانشنامه‌ها.

اخوان مهدوی، علی (۱۳۹۳). «بهشت ثامن». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

اسعدی، هومان (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

امیرآبادی، مجید (۱۳۹۳). «امام خمینی، رواق». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

باغستانی، اسماعیل (۱۳۸۳). «حریم رضوی». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیات، کاظم (۱۳۹۳). «ایوان نقاره‌خانه». درمهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پات، فریبا (۱۳۸۸). «بنیاد پژوهش‌های اسلامی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پسندیده، محمود (۱۳۸۳). «پریزاد، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «ابدال‌خان، مدرسه». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «باقریه، مدرسه». درمهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

پسندیده، محمود (۱۳۹۳). «پایین پا، مدرسه». درمهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

تفضلی، عباسعلی (۱۳۸۳). «بالاسر، مدرسه». دانشنامه جهان اسلام. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

حسینی، محسن (۱۳۹۳). «ایوان طلای نادری و ناصری». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

حسینی، محسن (۱۳۹۳). «بارگاه رضا، کتاب». درمهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

دلیری اصل، مرضیه؛ شیخ، فاطمه (۱۳۹۳). «ایوان ساعت». درمهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رجبی قدسی، محسن (۱۳۹۳). «اذان و مناجات». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

سجادی، صادق (۱۳۸۸). «آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

سجادی، صادق؛ حافظیان رضوی، کاظم (۱۳۸۸). «کتابخانه آستان قدس رضوی». دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

سوهانیان حقیقی، محمد (۱۳۹۳). «توپ‌بندی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

ایزدی، صابر (۱۳۹۳). «بازنویسی مجموعه وقف‌نامه‌های آستان قدس رضوی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

فخاری، حسین (۱۳۹۳). «اداره آگاهی حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۹۳). «تحویل سال نو، مراسم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

کفیلی، حشمت (۱۳۹۳). «آینه‌کاری حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

کمندلو، حسین (۱۳۹۳). «پنجره‌های حرم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

سوهانیان حقیقی، محمد؛ نقدی، رضا (۱۳۹۷). آستان قدس رضوی: متولیان و نایب‌التولیه‌ها. مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی. شابک ۴-۲۴۴-۰۰۶-۶۰۰-۹۷۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرحسینی، یحیی (۱۳۹۴). «ثواب و گناه پس از اسلام». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «مجموعه آرامگاهی آستان قدس رضوی (مشهد)». دایرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمدمهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

محمدی، مریم (۱۳۷۶). «آرامگاه پیر پالان‌دوز (مشهد)». دایرةالمعارف بناهای تاریخی. به کوشش محمدمهدی عقابی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنرهای اسلامی.

متین، پیمان (۱۳۹۴). «بست، سفرنامه». دانشنامه مردم‌شناسی و فولکلور. تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.

ناجی، محمدرضا؛ باغستانی، اسماعیل (۱۳۹۴). «الرضا، امام». در حداد عادل، غلامعلی. دانشنامه جهان اسلام. ج. ۲۰. تهران: بنیاد دائرةالمعارف اسلامی.

نبی‌سلیم، محمد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ بهایی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نقدی، رضا (۱۳۹۳). «آثارالرضویه، کتاب». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «آرامگاه شیخ حر عاملی و شیخ طبرسی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان عباسی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان ولی عصر». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمتی، بهزاد (۱۳۹۳). «ایوان طلای صحن جمهوری اسلامی». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.

یحیایی، علی (۱۳۹۳). «پرچم». در مهدوی، محمدجواد. دایرةالمعارف آستان قدس رضوی. ج. ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۵۲۴۷.کتاب‌ها

بینش، تقی (۱۳۵). «مشهد». مجموعه خطابه‌های نخستین کنگره تحقیقات ایر انی. به کوشش غلامرضا ستوده. تهران: دانشگاه تهران. ص. ۲:۳۷۰.

پطروشفسکی، ایلیاپاولویچ (۱۳۴۸). اسلام در ایران: از هجرت تا پایان قرن نهم هجری. ترجمهٔ کریم کشاورز. تهران: شرکت کتاب.

جعفریان، رسول (۱۳۸۷). حیات فکری و سیاسی امامان شیعه علیهم السلام. قم: انصاریان. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۳۸۰۰۱۳.

جلالی، میثم (۱۳۹۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: کاشی‌های زرین فام حرم امام رضا علیه السلام سندی از هویت تاریخی شهر مشهد». مشکوة. مشهد (۱۱۹): ۱۳۸–۱۵۶ – به واسطهٔ نورمگز.

حسینی کازرونی، سید احمد (۱۳۷۴). پژوهشی در اعلام تاریخی و جغر افیایی تاریخ بیهقی. تهران: آیات.

حر، حسین (۱۳۹۳). «موقوفات امام رضا علیه السلام و بررسی کارکردهای آن». وقف میراث جاوید. مشهد (۸): ۷۹–۱۱۸ – به واسطهٔ نورمگز.

دو انی، علی (۱۳۸۶). هزاره شیخ طوسی. تهران: امیرکبیر. شابک ۵-۲۲۹-۳۰۴-۹۶۴-۹۷۶.

زنگنه، ابراهیم (۱۳۷). «حرم مطهر رضوی و رویدادهای مهم آن». مشکوة. مشهد (۵۷ و ۵۶): ۱۶۵–۱۸۸ – به واسطهٔ نورمگز.

شبیریان، علی‌اکبر (۱۳۴۶). «چند نمونه از نفائس موزه آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس. مشهد (۳۲): ۱۳۴–۱۴۰ – به واسطهٔ نورمگز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت‌زاده، علی‌اصغر (۱۳۵۵). «نقاره خانه آستان قدس رضوی». هنر و مردم. تهران (۱۶۵ و ۱۶۶): ۸۳–۸۸ – به واسطهٔ نورمگز.

عالم‌زاده، بزرگ (۱۳۹۴). حرم رضوی به رو ایت تاریخ. مشهد: به نشر. شابک ۹۸۷۹۶۴۰۲۲۲۷۰۶.

علیزاده بیرجندی، زهرا؛ ناصری، اکرم (تابستان ۱۳۹۱). «تأثیرکارکردهای متولیان آستان قدس رضوی در فرهنگ تشیع (مطالعه موردی: عصرقاجاریه) .(PDF) «پژوهشنامه تاریخ اسلام (۶): ۸۴–۸۷.

سمانه، غفاریان؛ سیدقطبی، مهدی (۱۳۹۲). «گزارش: خدمات الکترونیکی کتابخانه تخصصی موزه‌های آستان قدس رضوی». کتاب ماه. تهران (۱۹): ۹۴–۹۸ – به واسطهٔ نورمگز.

فیروزیان پوراصفهانی، آیدا و آیلین؛ مجرد کاهانی، ابراهیم (۱۳۹۰). «وجه تسمیه برخی از اماکن متبرکه «حرم مطهررضوی»». پژوهشنامه خراسان بزرگ. مشهد (۵): ۸۷–۱۰۵ – به واسطهٔ نورمگز.

قصابیان، محمدرضا (۱۳۸۲). «تاریخ و فرهنگ اسلامی: نقاره نوازی و نقاره خانه در ایران و جهان». مشکوة. مشهد (۸): ۸۳–۱۰۶ – به واسطهٔ نورمگز.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۲). پژوهشی دقیق درزندگانی امام رضا علیه السلام. ترجمهٔ محمد صالحی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

قرشی، باقرشریف (۱۳۸۰). حیاة الامام الرضا علیه السلام (به عربی). ج. دوم. قم: سعید بن جبیر.

کوپرسون، مایکل (۱۳۹۶). مأمون خلیفه عباسی. ترجمهٔ طرزی، مریم. تهران: نامک. شابک ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۲۱-۶۴-۴.

محسنی، فرید (۱۳۹۲). «تولیت آستان قدس رضوی». شهرقانون (هشتم): ۷۵–۷۷.

مرتضوی، محمد (۱۳۸۵). ولایتعهدی امام رضا (ع). مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی. شابک ۹۷۸۹۶۴۹۷۱۱۴۵۴.

موسوی‌پناه، ابراهیم (۱۳۹۱). حرم دروازه‌ها. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسوی خوانساری، محمدباقر(۱۳۹۰). روضات الجنات. قم: اسماعیلیان.

موسوی روضاتی، مریم‌دخت (۱۳۸۹). گنجنامه: فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران: امامزاده‌ها و مقابر. ج. سیزده جلد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی. شابک ۹۷۸۹۶۴۴۵۷۱۸۷۹.

مهدوی‌پارسا، حسین (۱۳۹۱). اولین‌ها و قدیمی‌ترین‌ها در حرم امام رضا علیه السلام. به کوشش آستان قدس رضوی. مشهد: قدس رضوی.

نتاج مجد، عطیه؛ محمدزاده، رضا (۱۳۹۸). «تزیینات در حرم امام رضا در تزیینات قدیم .(PDF) » دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی. دوم) ۱۸.(

فاضل، محمود (۱۳۵۱). «کتابخانه‌های عمده مشهد (کتابخانه جامع گوهرشاد)». وحید (۱۰۰):۴۳–۴۴ – به واسطهٔ نورمگز.

ولایی، مهدی (۱۳۴۲). «یادی از نواب پیشین، تولیت آستان قدس رضوی». نامه آستان قدس (شانزدهم): ۵۹–۶۴.

-منابع آنلاین:

آستان نیوز. «مهمانسرای امام رضا (ع) .news.razavi.ir .«آستان نیوز. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

ایسنا. «تولیت آستان قدس رضوی از آغاز تا دوره صفویه .isna.ir .«ایسنا. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.[پیوند مرده]

ایکنا (۱۳۹۳). «آشنایی با مشاهیر مدفون در حرم مطهر امام رضا (ع) .khorasan.iqna.ir .«دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

دانشنامه مشهد (۱۳۹۴). «کتابخانه گوهرشاد .mashhadenc.ir .«مجله دانشورز. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

درگاه فرهنگی تبلیغی حرم مطهر رضوی (۱۳۹۶). «پارکینگ‌ها .haram.razavi.ir .«آستان قدس رضوی. دریافت‌شده در ۱۹ تیر ۱۴۰۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابع انگلیسی:

al-Qarashi, Bāqir Sharif (2012). The life of Imām 'Ali Bin Mūsā al-Ridā (به انگلیسی). Translated by Jāsim al-Rasheed. Qom: Ansariyan Publications.

Zabeth, Hyder Reza (1999). Landmarks of Mashhad. Alhoda UK. ISBN 964-444-221-0.

Bayhom-Daou, Tamima (2009). "ʿAlī al-Riḍā". In Fleet, Kate; Krämer, Gudrun; Matringe, Denis; Nawas, John; Rowson, Everett (eds.). Encyclopaedia of Islam (به انگلیسی) (3rd ed.). Brill.

Lewis, Bernard (1986). "ʿAlī Al-Riḍā". Encyclopaedia of Islam (به انگلیسی) (2nd ed.). E. J. Brill.

El–Hibri, Tayeb (2010). "The empire in Iraq, 763–861". In Robinson, .Chase F (ed.). The New Cambridge History of Islam (به انگلیسی). Vol. 1. Cambridge University Press. pp. 269–304.

Donaldson, Dwight M (1933). The Shi'ite Religion: A History of Islam in Persia and Irak (به انگلیسی). BURLEIGH PRESS.

Madelung, Wilfred (1985). "ʿAlī Al-Reżā". In Yarshater, Ehsan (ed.). Encyclopædia Iranica (به انگلیسی). New York: Bibliotheca Persica Press.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیعه ګان او عقیده یی :

تعریف یی : دولس امامیه شیعه ګان د مسلمانانو هغه فرقه ده چې ادعا کوي چې علي د دوو شیخانو او عثمان رضی الله عنهم په پرتله د خلافت (*) د میراث تر ټولو مستحق دی، خدای دي له دوی ټولو راضي شي. دوی ته امامیان ځکه ویل کېږي چې دوی امامت اصلي مسله جوړه کړه او دوی یې بوخت کړل. دوی ته دولسمان هم ویل کېږي ځکه چې دوی په دولسو امامانو باور درلود، چې وروستی یې د دوی د عقیدې له مخې د سامرا په حجره کې ننوت. دوی هغه ډله هم ده چې د سنیانو سره په خپل ځانګړي فکر او نظر کې مخالفت کوي، او دوی د خپلې عقیدې د خپرولو لپاره کار کوي.

بنسټ ایښودونکي او مهم شخصیتونه:

هغه دولس امامان چې دوی یې خپل امامان ګڼي په لاندې ډول درجه بندي شوي دي:

-علي بن ابي طالب رضی الله عنه، چې المرتضی (روایت شوی خلیفه) بلل کیږي، د راشده خلیفه ؤ څلورم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم زوم. هغه په خیانت سره ووژل شو کله چې خارجي عبدالرحمن بن ملجم د رمضان په ۱۷ مه، ۴۰ هجري کال کې د کوفې په جومات کې هغه په شهادت ورساوه .

-الحسن بن علي رضی الله عنه، چې المجتبي بلل کیږي (۵۰-۳ هجري).

-الحسین بن علي رضی الله عنه، چې الشهید بلل کیږي (۶۱-۴ هجري).

-علي زین العابدین بن الحسین (38-95 هجري) چې د سجاد (سجده کوونکي) په نامه یادیږي.

-محمد الباقربن علي زین العابدین (۱۱۴-۵۷ هـ ق) چې الباقر (باقر) بلل کیږي.

جعفرالصادق بن محمد الباقر(۱۴۸-۸۳هـ ق) چې په الصادق هم مشهور دی.

موسی کاظم بن جعفرالصادق (۱۸۳-۱۲۸هـ ق) چې په الکاظم هم مشهور دی.

علي رضا بن موسی کاظم (148-203 هـ) چې په الرضا هم مشهور دی.

محمد الجواد بن علي الرضا (195-220 هجري) چې په التقي هم مشهور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علي الهادي بن محمد الجواد (۲۵۴-۲۱۲ هجري) چې د النقي په نوم هم پیژندل کیږي.

الحسن العسکري بن علي الهادي (۲۶۰-۲۳۲ هجري) چې د الزکي په نوم هم پیژندل کیږي.

محمد المهدي بن الحسن العسکري (۲۵۶ هجري -...) چې د الحجة القائم المنتظرپه نوم هم پیژندل کیږي.

-دوی ادعا کوي چې دولسم امام په سرداب کې د خپل پلارپه کور کې یوې زیرزمینې ته ننوت او هیڅکله بیرته نه دی راستون شوی. د هغه د ورکیدو په وخت کې د هغه عمرپه اړه اختلاف دی، ځینې یې و ایې چې دا څلور کاله وو، ځینې نور یې اته کاله. په هرصورت، ډیرعالمان په دې باور دي چې هغه هیڅکله شتون نه درلود او د شیعه ګانو اختراع ده (*). هغه ته "غیرموجود یا خیالي" و ایی.

•د دوی د تاریخي شخصیتونو په منځ کې عبدالله بن سبا دی، چې د یمن یو یهودی دی. هغه اسلام قبول کړ او هغه څه یې چې په یهودي فکرکې موندل، شیعه مذهب ته یې انتقال کړل، لکه د بیرته راستنیدو باور (*)، ابدیت، د ځمکې و اکمني، د هغه شیانو د ترسره کولو وړتیا چې بل څوک یې نشي کولی، د هغه څه پوهه چې بل څوک پرې نه پوهیږي، او د بداء تصدیق (*) او د خدای تعالی لپاره هیرول - خدای د هغه څه څخه ډیرلوړ دی چې دوی یې و ایي. په خپل یهودیت کې، هغه ادعا وکړه چې یوشع بن نون د موسی علیه السلام ځای ناستی و. په اسلام کې، هغه ادعا وکړه چې علي د محمد صلی الله علیه وسلم ځای ناستی و. هغه له مدینې څخه مصر، کوفې، فسطاط او بصرې ته لاړ او علي ته یې وویل، "ته یې،" معنی چې ته خدای یې. دې کارعلي وهڅولو چې د هغه د وژلو په اړه فکروکړي، مګرعبدالله بن عباس هغه ته مشوره ورکړه چې دا کار ونه کړي، نو هغه یې مدائن ته وشړلو.

•منصور احمد بن ابي طالب الطبرسي، چې په ۵۸۸ هجري کې مړشو، د "الاحتجاج" (د رب العالمین د کتاب د تحریف ثبوت) لیکوال، چې په ۱۳۰۲ هجري کې په ایران کې چاپ شو. (فصل الخطاب فی اثبات تحریف کتاب رب الارباب) .

•الکلیني، د "الکافي" (د رب العالمین د کتاب د تحریف ثبوت) لیکوال، چې په ۱۲۷۸ هجري کې په ایران کې چاپ شو. د سنیانو په وینا، دا د صحیح البخاري (*) سره برابردی. دوی ادعا کوي چې دا ۱۶،۱۹۹ احادیث لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

•حاجي ميرزا حسين بن محمد تقي النوري الطبرسي، چې په ۱۳۲۰ هجري کې مړشوی او په نجف کې په مشهد المرتضوي کې ښخ شوی، د "فصل الخطاب فی اثبات تحریر کتاب رب الارباب" ليکوال دی (دا ادعا کوي چې قرآن کې اضافه شوی او له هغې ځخه کم شوی هم دی. پدې کې د دوی په سورت الانشراح کې ادعا شامله ده چې "او موږ علي ستاسو زوم کړ" جمله حذف شوې وه. خدای مه کړه دا ادعا ريښتيا وي. دا کتاب په ۱۲۸۹ هجري کې په ايران کې چاپ شو.

•آيت الله الممقاني، د "تنقيح المقال فی احوال الرجال" (د ذکر شرا يطو په اړه د مقالو اصلاح) ليکوال، د دوی لخوا د انتقاد او تاييد مخکښ واک ګڼل کيږي. په دې کې، هغه ابوبکر او عمر ته د "الجبت" (دروغجن خدايان) او "التغوط" په توګه اشاره کوي. (درواغجن خدايان). وګورئ ۱/ ۲۰۷ – په ۱۳۵۲ هـ ش کال په نجف کې د مرتضوي په مطبعه کې چاپ شوی.

•ابو جعفر طوسي، د تهذيب الاحکام (د احکامو اصلاح) ليکوال؛ محمد بن مرتضی چې په ملا محسن الکاشي مشهور دی، د الوفي ليکوال؛ محمد بن الحسن الحر العاملی، د وصل الشيعه احاديث الشريعه (د شيعه ګانو معنی د شريعت د احاديثو) ليکوال؛ محمد باقر بن شيخ محمد تقي چې په المجليسي مشهور دی، د بحار الانوار فی احاديث النبی ....ليکوال؛ فتح الله کاشاني، د منهاج الصادقين ليکوال؛ او ابن ابی الحديد، د شرح نهج البلاغه. ليکوال.

•آيت الله خميني: د معاصر شيعه شخصيتونو ځخه يو (*)، هغه په ايران کې د شيعه انقلاب مشري وکړه چې واک يې ترلاسه کړ. هغه د کشف الاسرار (رازونه افشا کول) کتاب او د الحکومه الاسلاميه (اسلامي حکومت) کتاب وليکه. هغه د فقيه د سرپرستی (ولايت الفقيه) مفکورې ملاتړ وکړ. که څه هم هغه د انقلاب په پيل کې عمومي اسلامي شعارونه پورته کړل (*)، هغه ډيرژر يو تنګ، متعصب شيعه تمايل او د خپل انقلاب د اسلامي نړۍ نورو برخو ته د صادرولو هيله ځرګنده کړه. هغه اقدامات وکړل، چې ځينې يې د نورو لاملونو سره يوځای د عراق سره د اته کلنې جګړې لامل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظرونه او عقیدې:

•امامت: دا د متن پر بنسټ ولاړ دی، ځکه چې پخوانی امام باید راتلونکی امام د نوم له مخې وټاکي، نه د توضیح له مخې. امامت یوه مهمه موضوع ده چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم نشي کولی پریږدي او له پامه یې وغورځوي، هر فرد خپل نظر لري. بلکه، هغه باید یو داسې کس وټاکي چې حواله او تکیه ورته وشي. کیدای شي جوړ شي.

دوی د ثبوت په توګه دا خبره یادوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم په څرګنده توګه د غدیر خم په ورځ علي رضی الله عنه د ځان وروسته د امام په توګه وټاکه، دا یوه پیښه ده چې د سني حدیث پوهانو یا تاریخ پوهانو لخوا تایید شوې نه ده.

دوی ادعا کوي چې علي خپل زامن، حسن او حسین او داسې نور ټاکلي دي. هر امام د خپل وصیت له مخې بل امام ټاکي. دوی هغوی ته ځای ناستی وایي.

•عصمت: ټول امامان د غلطی او هېرولو، او د لویو او کوچنیو ګناهونو له امله معصوم دي.

•الهي پوهه: هر امام ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خوا علم سپارل شوی و، کوم چې د شریعت بشپړونکی دی. دوی الهي پوهه لري، او د دوی او پیغمبر ترمنځ هیڅ توپیر نشته پرته له دې چې دوی وحی نه ترلاسه کوي. د خدای رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته د شریعت رازونه سپارلي وو ترڅو دوی خلکو ته هغه څه تشریح کړي چې د دوی وخت ورته اړتیا لري.

•معجزې: دا معجزې ممکن د امام په لاسونو کې واقع شي، او دوی دا معجزه بولي. (*). که چیرې د هغه د مخکیني امام په اړه کوم متن نه وي، نو د امامت ثبوت باید وي په دې حالت کې یو ملت معجزه ده.

•غیب: دوی باور لري چې وخت هیڅکله د خدای لپاره له عقلي او مذهبي پلوه له ثبوت څخه خالي نه دی. دا پدې معنی ده چې دولسم امام په خپله حجره کې ورک شوی دی، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، او دا چې هغه به یو کوچنی غیب او یو لوی غیب ولري، کوم چې د دوی له افسانو څخه دی.(لږه موده ورکیدل یاد اوږده موده غیب کیدل) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

•بيرته راستنيدل (*): دوی باور لري چې الحسن العسکري به د وخت په پای کې بيرته راشي کله چې خدای هغه ته د ظهور اجازه ورکړي. ځينې به د ماښام له لمانځه وروسته د حجرې په دروازه کې ودريږي، کښتی به راوړي، او د هغه نوم به يادوي، تر هغه چې ستوري سره برابرشي. بيا به دوی لاړشي او موضوع به تربلې شپې پورې وځنډوي. دوی وايي چې د هغه په راستنيدو سره، هغه به ځمکه له عدالت ډکه کړي، لکه څنګه چې دا د ظلم څخه ډکه ده، او هغه به د تاريخ په اوږدو کې د شيعه (*) له مخالفينو څخه غچ واخلي. اماميان په ټوليزه توګه په بيا راژوندي کېدو باور لري، په داسې حال کې چې د دوی ځينې نورې فرقې د مړو په بېرته راژوندي کېدو باور نه لري.

•تقيه (*): دوی دا د دين يو بنسټيز اصل ګڼي، او څوک چې يې پرېږدي هغه د هغه چا په څېر دی چې لمونځ پرېږدي. دا واجب دی او تر هغه وخته پورې نه شي پرېښودل کېدای ترڅو چې مهدي ظهور ونه کړي. څوک چې د هغه د ظهور څخه مخکې تقيه پرېږدي هغه د الله تعالی له دين او د امامت له دين څخه وتلی دی. دوی د دې لپاره د ثبوت په توګه د خدای تعالی دا خبرې نقلوي: (مګرکه تاسو د هغوی په وړ اندې په احتياط سره ځان وساتئ) اودوی پنځم امام ابو جعفرته ځان منسوبوي، دا وينا: "تقيه زما اوزما د پلرونودين دی، او د هغه چا لپاره هيڅ ايمان نشته چې د تقيه څخه ځان وساتي." دوی د تقيه مفهوم ترډېره حده پراخوي.

•متعه (لنډمهاله واده): دوی لنډمهاله واده د غوره دودونو او د عبادت غوره بڼه ګڼي، خدای تعالی د دې قول په حواله: (نو د هغو کسانو لپاره چې تاسو ورسره خوښې لرئ، د دوی لپاره د دوی مناسبه بدله د يو فرض په توګه ورکړئ) [1]. اسلام دا ډول واده منع کړی دی، چې محدود وخت ته اړتيا لري، پداسې حال کې چې ډيرسنيان د تل پاتې کيدو نيت غواړي. متعه واده په ټولنه باندې ډيری منفي اغيزې لري چې د هغې منع کول توجيه کوي.

•دوی باور لري چې دوی د قرآن کريم يوه کاپي لري چې د فاطمې مصحف [1] په نوم يادېږي. الکليني په خپل کتاب الکافي، مخ 57، 1278 هجري نسخه کې د ابو بصير په حواله روايت کوي، چې معنی يې "جعفر الصادق" وايي : "موږ د فاطمې مصحف لرو، په هغې باندې." ما وويل: "د فاطمې مصحف څه شی دی؟" هغه وويل: "يوه داسې نسخه چې ستاسو د قرآن درې چنده لويه ده. په خدای قسم، په هغه کې ستاسو د قرآن يو توری هم نشته".

(c) ketabton.com: The Digital Library

•البراة: دوی د دریو خلیفه ګانو، ابوبکر، عمراو عثمان څخه انکارکوي، او دوی يې په خورا کرغېړنو صفاتو سره بیانوي ځکه چې، لکه څنګه چې دوی ادعا کوي، دوی د علي په وړ اندې خلافت غصب کړ، څوک چې د دوی څخه ډېر مستحق وو. دوی په هره مهمه مسله کې د دوی نوم اخیستلو پرځای د ابوبکر او عمر په لعنت سره پیل کوي. دوی ډېر صحابه کرام هم لعنت کوي، او دوی د مومنانو مور، عایشه، خدای دې له هغې څخه راضي شي، د نیوکې کولو څخه ډډه نه کوي.

•مبالغه: ځینو د علي (رض) شخصیت مبالغه کړ، او شیعه افراطیانو (*) هغه د الهیتوب کچې ته لوړ کړ، لکه صابیان (*). ځینو يې ویل چې جبرائیل علیه السلام په خپل پیغام کې تېروتنه کړې او د علي رضی الله عنه پر ځای محمد صلی الله علیه وسلم ته راښکته شو، ځکه چې علي رضی الله عنه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره داسې ورته والی درلود لکه څنګه چې کارغه له کارغه سره ورته والی لري، او له همدې امله دوی ته "کارغه" ویل کېدل.

•د غدیر اختر: دا د دوی رخصتي ده چې د ذی الحجې د اتلسمې ورځې په ورځ راځي، او دوی دا د لوی اختر په پرتله يې غوره ګڼي. په دې ورځ روژه نیول د دوی لپاره یو تایید شوی سنت دی. دا هغه ورځ ده چې دوی ادعا کوي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم (*) د هغه وروسته علي ته د ځای ناستي سپارښتنه کړې ده.

•دوی نوروز ته درناوی کوي، چې یوه فارسي رخصتي ده، او ځینې یې وایي چې د نوروز په ورځ غسل کول سنت دي.

•دوی د ربیع الاول په نهمه ورځ جشن لمانځي، چې د دوی د پلار (بابا شجاع الدین) جشن دی، دا لقب دوی ته د (ابو لؤلؤ المجوسي) لخوا ورکړل شوی و، چا چې عمر بن الخطاب رضی الله عنه شهید کړ.

•دوی د محرم په لومړیو لسو ورځو کې د ماتم مراسم، ماتمونه، ماتم، انځورونه جوړول، سینه وهل او ډېر نور حرام کارونه ترسره کوي، په دې باور دي چې دا د خدای تعالی عبادت دی او دا د دوی ګناهونه کفاره کوي. هغه څوک چې د کربلا، نجف او قم په مقدسو زیارتونو کې د دوی زیارت کوي، دوی به له دې څخه حیران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکري او عقيدوي ريښې:

•شيعه ګان د فارسيانو د عقيدې څخه اغيزمن شوي وو.. فارسيان په دې کې د اسلام په نوم د غچ اخيستلو لپاره مرسته وکړه - چې د دوی ځواک يې مات کړی و.

•د شيعه فکر د آسيايي مذهبونو لکه بوديزم، مانيچيزم او برهمنيزم څخه وارد شوو نظرونو سره تړلی و. دوی په بيا زيږون او تجسم باور درلود.

•شيعه خپل نظرونه د يهوديت څخه اخيستي، په کوم چې د آشوري او بابلي بت پرستی اغيزې وي.

•د علي بن ابي طالب او د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د کورنی امامانو (اهل بيت) په اړه د دوی عقيدې د عيسی عليه السلام په اړه د عيسويانو له عقيدې سره سمون لري. دوی په خپلو ګڼ شميررخصتيو، ګڼ شمير انځورونو، او د مافوق الفطرت پيښو اختراع کې ورته والی درلود، چې دوی يې امامانوته منسوب کول.

خپريدل او د نفوذ ساحې:

د دولسو امامانو شيعه فرقه اوس په ايران کې پراخه او متمرکزه ده، چې په عراق کې لوی شمير نفوذ لري. د دوی شتون ترپاکستان پورې غځيدلی، او دوی په لبنان کې هم يوه فرقه لري. په سوريه کې، يی يوه کوچنی فرقه شته، مګر دوی د نصيريانو سره نږدې تړاو لري، کوم چې د خورا افراطي شيعه ګانو څخه دي.

<u>له پورته څخه دا څرګنده ده:</u>

لومړی شيعه مذهب د يوې داسې ډلې (*) په توګه پيل شو چې د علي ابن ابی طالب د خلافت په حق يی باور درلود. بيا دا په يوه ايډيالوژيکي او سياسي ډلې بدله شوه چې د هغې تر بيرغ لاندې ټول هغه کسان چې د اسلام او اسلامي دولت د زيان رسولو هڅه يې کوله يوځای شول. په دې توګه، هرڅوک چې د اسلامي تاريخ پيروي کوي په سختۍ سره انقلاب (*)، د مور دولت څخه جلا کيدل، يا د عقيدې ستونزه پرته له شيعه نشي موندلی ، د دوی مختلفې فرقې د هغې ترشا وي يا په هغې کې لاس لري. د دې دليل لپاره، اسلامي تاريخ د ډيرو انقلابونو او ټوټو لخوا په نښه شوی. د مسلمانانو په مينځ کې د نفوذ کوونکو عناصرو د شتون له امله چې د دې شخړې د دوام لپاره ليوالتيا لري، ستونزه پای ته ونه رسيده. بلکه، شخړې دوام وموند، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيعه تقريبا يو مذهب (*) شو چې له اسلام څخه په بشپړ ډول توپير لري. لويديځو حلقو او ختيځ پوهانو له دې شخړې څخه ګټه پورته کړه ترڅو مسلمانان د فرقو او جنګياليو ګوندونو په توګه انځور کړي. دوی حتی دا د عيسويت (*) سره پرتله کړل، کوم و چې سلګونه فرقې يې درلودې.

<u>د وضاحت لپاره حوالې:</u>

-د امامي شيعه عقيدې سرچينه؛ د ډاکټر ناصر القفاري لخوا.

د فکر اسلامي مکتبونه، محمد ابوزهره، النموذجيه پريس، قاهره.

د اسلامی پوهانو مقالې، ابو الحسن اشعري، لومړی چاپ، ۱۳۷۹ هـ ق/۱۹۶۹ع.

الشافعي، محمد ابو زهره، دارالفکر العربی، مصر.

د اماميه او د هغوی د شيعه پلرونو تاريخ، ډاکټر عبدالله فياض، اسد پريس، بغداد، ۱۹۷۰ ع.

په فرقوکې مطالعه، ډاکټر صابر طعيمه، مکتبه المعارف، رياض، ۱۴۰۱ هـ ق/۱۹۸۱ عيسوی.

مختار التحفة اثناعشريه، د محب الدين الخطيب، قاهره، السلفيه مطبعه، 1373 هـ ش.

-مذهبونه او فرقې:

ابو الفتح الشهرستاني – دار المعارف – بيروت – دوهم چاپ. - ۱۳۹۵ هـ ش/ ۱۹۷۵ ع.

-شيعه او سني، احسان الهي ظهير- ترجمان السنة اداره - لاهور، پاکستان - پنځم چاپ. - ۱۳۹۷ هـ ق/ ۱۹۷۷ ع.

-شيعه او تشيع، احسان الهي ظهير- ترجمن السنة اداره - لاهور - لومړی چاپ. - ۱۴۰۴هـ/ ۱۹۸۴ع.

-شيعه او اهل بيت، احسان الهي ظهير- ترجمه السنة اداره - دريم ټوک. - ۱۴۰۳هـ/ ۱۹۸۳ع.

-کتاب الفصل في الملل والأهواء والنحل، ابن حزم - جده - ۱۴۰۲ هـ ق / ۱۹۸۲ م چاپ.

-پراخې کرښې، محب الدين الخطيب، پنځم چاپ، قاهره، السلفيه پريس، ۱۳۸۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د شیعه او شیعه مذهب ترمنځ شخړه، ډاکټرموسی الموسوي، ۱۴۰۸ هـ ق.

-عبدالله بن سبا او په اسلام کې د اختلاف په رامنځته کولوکې د هغه اغیز، ډاکټرسلیمان بن حمد العوده، دوهم چاپ، ریاض، دارطیبه.

-د سني او شیعه ترمنځ روغه جوړه، ډاکټرناصربن عبدالله القفاري، څلورم چاپ، ریاض، دارطیبه، ۱۴۱۶ هـ.

-شاه اسماعیل او دولتي مذهب) :

- په ۱۵۰۱م کې شاه اسماعیل اول په رسمي توګه شیعه اثنا عشری د ایران د دولت رسمي مذهب اعلان کړ. هغه ټولو جوماتونوته امروکړچې اذان په شیعه بڼه ور اندې کړي (په اذان کې یې "اشهد ان علی ولی‌الله" جمله شامله کړه)، او هرڅوک چې مخالف یې و، د سزاوو سره مخامخ کېده.

-د اذان نه یوازې فکري بلکې سیاسي اهمیت درلود، ځکه دا د رسنیو په شان د مذهبي او دولتي پیغام لپاره کارول کېده.

-اجباري تبشیر او زورونه:

- د صفویانو په دوران کې، قزلباش پوځیان، دیني عالمان چې له عربو اتحادونو (لبنان، عراق، بحرین) راوستل شوي وو، په زور او تهدیدونو سره یې د مذهبي تبدیلي هڅه وکړه.

- زرګونو سنیان په تبریز، اصفهان او شیرازکې وژل شوي، قاضیان، واعظان او اهل علم چې مخالفت یې کاوه، په ډاګه یې وهل یا یې اعدام کړل.

- قوي شیعه مذهب ته داړوني له لارې عام خلکوته امرکاوه چې د ابوبکر، عمر، عثمان نومونه لعنت کړي حتی رسوم یې په ښارکې ترسره شول[[en.wikipedia.org]) 1

- .دیني عالمان او دیني اداره :

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی مذهبي پوښښ جوړ شو: صدرالاسلام د ديني واکو د تنظيم مسؤل و، او حوزوي عالمان يې ترتيبول، تصديقول، او واک ته يې ورساوه.

- د صفوی حکومتونو په عصرکې د مراجعو، فقهاوو او نظام مذهبي اتراکوووده وکړه. په ځانګړې توګه د لومړنيو حاکمانو په دورکې، عرب عالمان راوستل شول، او د تقليد توليد هم پيل شو.

- په پاسنيو مرحلو کې، د شاه عباس کبير او سلطان حسين، نقش زيات شو، ترڅو د سني، صوفيانو او فلسفي نظرياتو پروړ اندې واکمن شي.

<u>- .مذهبي او کلتوري تحول :</u>

- شيعه جشنونه لکه عاشورا، د امام حسين د شهادت مراسمو رسمي بڼه ومونده او په ټول هېواد کې خپرېدل يې پيل شول.

- صوفيانه ډلې، غير مطابقت لرونکې فقهاو، او د سني تعليم مرکزونه يې په سرعت سره محدود، بند يا له منځه يوړل ..

- د کتابت، هنر، معماري او فقهې په برخه کې شيعه انډول زيات شو؛ د مذهب اړوند مطالعات، تشريح، فقهي تأليفات زيات شول.

<u>-د صفوی دورې څه بدلونونه راوړل؟</u>

-دولت او مذهب خپل يوځای اعلان کړ: ايران په شيعه اثناعشري فقيه‌پرور دولت بدل شو.

-فزيکې زور: سنيان او مخالفين د اجباري تبشير، شکنجې، وژنې او جايدادونو ضبط کولو سره شيعه شول.

د روحانيت او دولت ملي اتحاد : ديني چارو اکو مهمې عمومي او عدلي دندې ترلاسه کړې، ميراث يې د ايران د مذهبي سياست برخه شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-مذهبي، فرهنګي او هویتو جوړونه : شیعه شعائر او تعلیمي نظام، او د ایران مشخصه قومي-ديني هويت يې جوړ کړ.[13]

- اسماعیل صفوي (وینه بهوونکي ځيرې نامعلومه کیسه) :

محمد صابر۲۰۱۷-۰۰:۱۰/۰۹/۲۷

-اسماعیل صفوي: (نامعلومه کیسه)، چې په ایران کې یې د سنیانو په وړ اندې د جرمونو هغه تیاره اړخ روښانه کوي، کوم چې شیعه ګانو له پامه غورځولی.

-په عمومي توګه د سني نړۍ او په ځانګړې ډول عربي سیمې ته د ایران د زیاتیدونکي ګواښ سره، د "صفویزم" اصطلاح راڅرګنده شوې او په پراخه کچه د سني تولنو دننه د فرقه ایزو شیعه نفوذ ویره

13 -
* R.J. Abisaab, *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, 2004 ،* چې په دې اړه مفصل بحث کوي ([en.wikipedia.org][2]).
BBC / Facts & Details: *تشریح یې کړې چې څرنګه شاه اسماعیل مذهبي تبلیغات او فرهنګ جوړ کړی .
* Onur Yıldız ،*The Nature of the Shi’ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023 ، تفصیل یې وړاندې کړی چې څنګه زور او تبلیغات دواړه وکارول شول ([dergipark.org.tr][3]).
*منابع آنلاین لکه ویکيپېډیا او بریتانیکا: د شاه اسماعیل ژوند او حکمراني کې مؤثره مذهب جوړونه بیانوي .
-1 .الکامل في التاریخ – ابن الاثیر جلد: ۱۰ صفحه: ۱۴۵–۱۵۰ (د شاه اسماعیل صفوي د ظهور او د مذهبي سیاست شرح)

2 .تاریخ الدول الإسلامیة – د الزحیلي کتاب جلد: ۲ صفحه: ۳۱۰–۳۳۰

3 .دائرة المعارف بزرگ اسلامی (فارسي) – د مرکز مطالعات ایرانشناسي جلد: ۹ مقاله: "صفویه"، لیکوال: دکتر رسول جعفریان

4 .تاریخ تشیع در ایران – رسول جعفریان (فارسي) جلد: ۱ صفحه: ۲۲۱–۲۸۰

5) Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire – Rula Abisaab .انګلیسي)

Publisher: I.B. Tauris, 2004

Chapter 2 – “State and Shiʿism” (pp. 45–78)

د اذان، خطبه، لعنت، مذهبي سکو، امامي خطونو، او شعایرو تحلیل

6The Shiʿite Religion – Dwight M. Donaldson .

چاپ: 1933

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندولو لپاره کارول کيږي، او ورسره ترلې ځيني ترهګريز عمليات چې د ځينو عربي هيوادونو ثبات يې کمزوری کړی دی.

-د سني ايران لنډ تاريخ :

-د صفويانو اصطلاح د "صفويانو دولت" څخه اخيستل شوې ده، چې له ۱۵۰۱ ميلادي کال څخه تر۱۷۲۴ ميلادي کال (۹۰۶ څخه تر۱۱۳۶ هجري) پورې شتون درلود. دا کورنۍ د شاه اسماعيل اول لخوا تاسيس شوه، او د ايران په تاريخ کې يې يو مهم بدلون راوست، چې د خليفه عمربن الخطاب رضی الله عنه د واکمنۍ پرمهال په ۱۳ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د فتحې له پيل راهيسې سني پاتې شوی وه. د مسلمانانو فتحو دوام درلود، په شمول د ۲۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې د نهاوند جګړه، ترهغه چې ايران په ۳۱ هجري (۱۳۰۰ هجري) کې په بشپړډول فتحه شو، کله چې د ساسانيانو دوره پای ته ورسيده او ايران د مسلمانانو تابع شو.

-په دې توګه، ايران له هغې نېټې راهيسې د اسلام ترسيوري لاندې ژوند کړی او د اموي او عباسي سلطنتونو له لارې د راشده خلفاوو د واکمنۍ پرمهال نږدې نهه پیړۍ په بشپړډول سني پاتې شوی، ترهغه چې صفويانو خپل دولت جوړ کړ او په زوريې هيواد شيعه مذهب ته واړوه.

-صفويان :

د "صفويانو" لقب د شيخ صفی الدين الاردبيلي څخه اخيستل شوی، چا چې د افراطي باطني صوفي حکم مشري کوله چې د سخت باطني شيعه مذهب ډير اصول يې منلي وو. د اردبيلي اولادې هڅه وکړه چې شيعه مذهب خپور کړي او د ايران په مختلفو سيمو کې يې تاسيس کړي. دوی د بې اتفاقۍ له فضا څخه ګټه پورته کړه چې ايران د نهمې هجري پيړۍ په وروستيو (۱۹ پيړۍ) کې تجربه کړې وه او په اسلامي تاريخ کې د لومړي ځل لپاره د شيعه دولت د جوړولو هيله يې پيل کړه.

-صفويانو د خپل دولت د جوړولو لپاره خپلو هڅو ته دوام ورکړ، په ۹۰۶ هجري (۹۰۶ عيسوي) کې يې نسبي برياليتوب ترلاسه کړ. بيا، په ۹۵۷ هجري (۹۵۷ عيسوي) کال کې، صفويانو د امامي شيعه فرقه د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت رسمي مذهب اعلان کړه. له هغې نیټې څخه، ایران د شیعه رنګ غوره کول پیل کړل، او دا شیعه فرقه ترنن ورځې پورې واکمنه ده.

د شاه اسماعیل صفوی جرمونه :

-شاه اسماعیل صفوی د صفوی دولت د بنسټ ایښودونکي په توګه راڅرګند شو. هغه د فارس د کنټرول لپاره د خپلو ملاتړو سره جګړې وکړې، په ځانګړې توګه په هغو سیمو کې چې عثماني امپراتوری شتون نه درلود. په ۱۵۰۲ عیسوي (۹۰۷ هجري) کې، هغه تبریز ته ننوتل، چې د هغه وخت د امپراتورۍ پلازمینه وه، ترڅو خپله بریا اعلان کړي او پاچا شي. هغه د خپل نوي دولت د رسمي مذهب په توګه د شیعه اسلام نافذول هم اعلان کړل.

-په هغه وخت کې خلکو د دې پریکړې هرکلی وکړ، ځکه چې د تبریز د نفوس درې پر څلورمه برخه سني وو، پداسې حال کې چې د ایران ډیرو سیمو د شیعه اسلام په اړه هیڅ معلومات نه درلود..

-اسماعیل صفوی د تورې په واسطه د شیعه اسلام د نافذولو مخالفین تعقیب کړل، خلک یې شیعه مذهب ته اړول. هغه همدارنګه هڅه وکړه چې د خلکو ترمنځ د شیعه اسلام د تدریس او خپرولو لپاره ګڼ شمېر ښوونځي جوړې کړي.

-اسماعیل صفوی هڅه وکړه چې په ټول فارس کې خپل نفوذ پراخ کړي، د لارې په اوږدو کې د فارس په شمال ختیځو سیمو کې د سني ازبک قبیلو سره په جګړه کې ښکیل شو.

-د سني ازبک قبیلې د محمد شیباني لخوا رهبري کیدې، چې د اسماعیل صفوی د ارمانونو سره د مقابلې هڅه یې کوله. هغه حتی له هغو څخه وغوښتل چې شیعه مذهب پرېږدي او سني اسلام ته راستون شي، چې د دواړو خواوو ترمنځ جګړه پیل شوه.

-د دوکې او چالاکۍ په کارولو سره، اسماعیل صفوی د محمد شیباني ځواکونو ته ماتې ورکړه. هغه بیا سني قبیلو ته مخه کړه، دوی یې ووژل او بې ځایه یې کړل ترڅو دوی شیعه مذهب ته واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-شيعه مذهب په زور سره ايران ته راوړل شو، او په زرګونو سنيان يی په زور سره د انکويزيشن سره ورته طريقو په کارولو سره يی بدل کړل، کوم چې عيسوي مشرانو په اروپا کې د اوو پيړيو څخه ډيروخت لپاره د مسلمانانو په وړ اندې کارولی و. پدې وختونو کې، زرګونه خلک اړشول چې د جبري پريښودو يا مرګ ترمنځ انتخاب وکړي.

<u>-صفويان او عثمانيان :</u>

-کله چې اسماعيل شاه د خپل صفوي دولت د تاسيس اعلان وکړ، نو هغه د عثماني خلافت سره د ټکر هڅه ونه کړه. سني عثمانيان د خپل واک په اوج کې وو. کله چې سلطان بايزيد دوهم په فارس کې د سنيانو په وړ اندې د اسماعيل شاه د جرمونو په اړه واورېدل، نو هغه ته يې وليکل چې له هغوی سره په عقل او هوښيارۍ چلند وکړي.

-په هرصورت، کله چې سلطان سليم اول د عثماني خلافت واکې په لاس کې واخيستې، نو هغه د صفويانو او سني ځمکو ته د هغوی د ګواښ په اړه شکمن شو. هغه هوډ وکړچې ورسره مقابله وکړي.

-سلطان سليم اول سياستوال راټول کړل او هغوی ته يې د اسماعيل شاه او د هغه د شيعه حکومت د کړنو جديت بيان کړ. هغه څرګنده کړه چې هغه پر سنيانو بريد کوی او د خپل شيعه دولت له لارې يې د منځنۍ اسيا، هند او افغانستان مسلمانان په ترکيه، عراق او مصر کې له خپلو ورونو څخه جلا کړي دي. هغه دا هم څرګنده کړه چې د صفويانو کړنې د اسلامي ملت د يووالي لپاره يو جدي ګواښ دی.

-په حقيقت کې، عثماني سلطان خپل ځواکونه د صفويانو سره د جګړې لپاره رهبري کړل تر هغه چې دواړه خواوې د اګست په ۲۴، ۱۵۱۴ (۹۲۰ هجري قمري) د ختيځې اناتوليا په چالديران صحرا کې سره مخامخ شوې. جګړه د اسماعيل اول د سختې ماتې سره پای ته ورسيده، چې هغه يې د جګړې له ډګر څخه آذربايجان ته وتښتاوه.

-سلطان سليم اول هڅه وکړه چې فارس د شيعه صفويانو له منګولو څخه آزاد کړي او په هغه هيواد کې د سنيانو ظلمونه لرې کړي. د اسماعيل اول سره د هغه له جګړې څخه له دوو اونيو څخه لږ وروسته، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صفویانو پلازمینې تبریزته په ننوتلو او د هغه د خلکو په آزادولو کې بریالی شو. په پارس کې پنځه ویشت ښارونو د عثماني واکمنۍ سره خپله مینه اعلان کړه.

-اسماعیل اول هڅه وکړه او بیا منظم شو، او د عثماني امپراتورۍ په وړ اندې په جګړه کې د خپلې ویجاړونکې ماتې سره مخ شو، هڅه یې وکړه چې د سلطان سلیم اول سره سوله وکړي. په هرصورت، عثماني سلطان انکاروکړ، او د اسماعیل پروژه د سختې ناکامۍ سره مخ شوه. د نا امیدۍ په احساس کولو سره، هغه په انزوا سره شاته شو، او د شیعه دود په تعقیب یې د "غچ" کلمه په خپلو تورو بیرغونو ولیکله چې هر ډول جګړه په تاریخي غچ بدله کړي چې حافظه به یې هیڅکله له منځه لاړه نشي.

-پداسې حال کې چې اسماعیل د عثمانیانو په وړ اندې د غچ اخیستلو په لټه کې و، عثماني سلطان سلیم اول مړشو. د صفویانو د غچ اخیستلو هیلې بیا راژوندۍ شوې، مګرمرګ د هغه هیلې ماتې کړې. هغه د مۍ په 31، 1524 میلادي کال (930 هجري) کې اذربایجان ته نږدې د نري رنځ له امله مړشو او په اربیل کې ښخ شو.

-په هرصورت، کیسه د اسماعیل صفوی په مرګ سره پای ته ونه رسیده. شیعیانو تل د خپلو مشرانو ستاینه کړې او د دوی د ژوند شاوخوا افسانې یې جوړې کړې دي.

-شیعه ګانو د اسماعیل صفوی په اړه د عظمت او درناوي تولې ځانګړتیاوې ورکړې. دوی تاریخي حقایق تحریف کړل او د تاریخي شواهدو برعکس یې د هغه د زړورتیا او تقوا په اړه بې شمیره کیسې ایجاد کړې.

-دا ښه معلومه ده چې شاه اسماعیل صفوی یو ډیر شراب څښونکی و، د روږدي کیدو حد ته رسیدلی و. هغه د مخالفینو سره د چلند په برخه کې د خپل ظلم سربیره، په فسق او حراموکارونو کې د ډیرې لیوالتیا سره هم مخ و. دا د تاریخ پوهانو په وینا د سنیانو په وړ اندې د هغه د دولت د جوړولو په لاره کې د هغه د شکنجې د پراخو جرمونو څخه څرګندیږي، چې جنګیالي یا معلولین یې نه پریښودل.

-ایر اني فرقه پرستانو او خلکو د شاه اسماعیل صفوی لپاره یو خیالي روح رامینځته کړ چې په یهودي تلمود کې د پاچا سائرس هاخمینید څخه ډیرلوړ و. دوی هغه د هغه په نوم د معصوم امام او واکمن د مرستیال مقام ته لوړ کړ، سره له دې چې هغه نه فقیه و او نه هم عادل واکمن و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دا حيثيت چې په هغه وخت کې اسماعيل صفوی ته ورکړل شوی و، هماغه حيثيت دی چې وروسته د "ولی الفقيه" په تيوري بدل شو، چې معنی يې د پټ امام مهدي مرستيالی ده. دا ورته تيوري نن ورځ په ايران کې په عام ډول د "ولايت الفقيه" په نوم پيژندل کيږي، چې خميني پراختيا ورکړه، د دې ځخه يې ګټه پورته کړه ترڅو د يو مطلق فرد د ديکتاتوری پربنسټ د حکومت يوه ځانګړې بڼه جوړه کړي چې ټول مذهبي او سياسي واکونه بې له مخالفه ولري ، ځکه چې دوی ادعا کوي چې هغه په ځمکه کې د خدای سيوری دی.

-د هغه د فکري شاليد مطالعه ښيي چې اسماعيل صفوی په قصدي ډول د شيعه توهماتو سره صوفيانه تجاوزونه ګډ کړل. که څه هم هغه د صوفی کورنی څخه و- د هغه نيکه، صفی الدين ال اردبيلي، د بکتاشي صوفي حکم پورې اړه درلوده - هغه ناڅاپه شيعه مذهب ته واوښت او يو نوی نسب يې رامينځته کړ چې هغه يې د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم سره وصل کړ، يو "سعيدي" نسب، د قزلباش نسب ځای نيسي چې له مخې يې هغه پيژندل کيده.

-د نسب او فرقې د دې ناڅاپي بدلون د پوهيدو په هڅه کې، ايراني تاريخ پوهانو او ختيځ پوهانو د صفويانو د دې پريکړې لپاره هيڅ وضاحت نه دی موندلی چې خپل لقب له شيخ څخه سيد ته بدل کړي، او د دولسو شيعه مذهب د خپل دولتي مذهب په توګه غوره کړي، سره له دې چې دوی د صفويانو دود ته غاړه ايښې وه.

-ځيني څيړونکي ور انديز کوي چې د اسماعيل صفوی د ناڅاپي او غير عادلانه بدلون د صوفيانو تقيه د شيعه عقيدې له امله وه، او دا چې صفويانو ممکن د تقيې څخه کار اخيستی وي ترڅو خپل هدف ترلاسه کړي چې په ښکاره ډول ځان اعلان کړي وروسته له دې چې دوی په بريالیتوب سره د دوی شاوخوا خلک راټول کړل.

-د اسماعيل صفوی په اړه بله د پام وړ کيسه د خپلو مخالفينو سره په چلند کې د هغه ظلم و، حتی که دوی جنګيالي نه وو. په تبريز کې د هغه د تاجپوښې څخه يوه ورځ مخکې، کوم چې هغه د خپل نوي دولت پلازمينه جوړه کړې وه، د قزلباش شهزادګانو په منځ کې د هغه ملاترو هغه ته د دوی د ويرې په اړه خبر ورکړ چې د تبريز سني خلک به د هغه د امرونو اطاعت کولو او شيعه مذهب غوره کولو څخه انکار وکړي. هغه خپله توره له پوښ څخه راوويستله او ځواب يې ورکړ: "زه له هيچا نه ډارېږم، او که چيرې تابعين هم اعتراض

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، نوزه به خپله توره له پوښ څخه وباسم او هیڅوک به يې ژوندی نه پرېږدم." اسماعيل صفوی خپل ګواښ ترسره کړ. بل سهار، هغه د خپلو سرتيرو سره جومات ته لاړ او د خپلو پیرو انو څخه يې یو، شیعه عالم مولانا احمد اردبیلي ته امروکړ چې خطبه وو ايی. سني عبادت کوونکي د اعتراض په توګه د وتلو په حال کې وو، مګر اسماعیل صفوی د قزلباش سرتیرو ته لارښوونه وکړه چې له بې وسلې عبادت کوونکو څخه وغواړي چې د دریو هدایت شویو خلیفه ګانو سره خپل انکار او بیعت اعلان کړي او د شیعه عقیدې له مخې له علي بن ابي طالب رضی الله عنه سره خپل بیعت ښکاره کړي. هغه خپلو سرتيرو ته امروکړ چې هر څوک چې دا کاروکړي هغه به وژغورل شي، او هر څوک چې انکاروکړي سر به يې پرې شي.

-که څه هم د تبريز ډيرو خلکو د صفويانو پوځ سره لږ مقاومت وکړ، د قزلباش سرتيرو په ښار کې يو وحشتناک قتل عام ترسره کړ، په شمول د ښځو او ماشومانو.

-دوی د سلطان يعقوب آق قويونلو الترکماني قبر او په ښار کې د نورو شهزادګانو قبرونه هم راويستل او د هغوی پاتې شوني يې وسوځول.

په دې ډول، اسماعيل صفوی د خپل نفوذ ساحه پراخه کړه او خپل نوی عقيده يې په ټولو ايراني ولايتونو کې خپره کړه، کومو چې د هغه د ظلم له امله يو په بل پسې سقوط پيل کړ. د سنيانو غميزه عثماني سلطان ته ورسيده، چې پريکړه يې وکړه چې د صفويانو سره مقابله وکړي.

د "تاريخونو غوره" ليکوال د لويديځ ايران په شکي ښارکې د سنيانو د قتل عام، د شيرو انيانو د قتل عام او د دوی د شيخ (فرخ ياسر) د جسد سوځولو او په ښارکې د وژل شويو کسانو د کوپړيو څخه جوړ شوي منار جوړولو يادونه کوي.

-تاريخ پوهان د باکو په کلا باندې د قزلباش بريد، د کلا د اوسيدونکو ظالمانه قتل عام، د مړو د جسدونو سوځولو او د شهزاده عثمان آق قويونلو د پوځ د اتلس زره غړو د له منځه وړلو يادونه هم کوي.

اسماعيل صفوی په ۹۱۳ هجري کال کې هم په بغداد بريد وکړ، ترټولو وحشتناک قتل عام يې وکړ او د يو ستر سني امام ابو حنيفه النعمان قبر يې لوټ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په ۹۱۴ هجري کال کې، اسماعيل صفوی په اهواز بريد وکړاو په تبريز، بغداد او نورو ځايونوکې د هغه د پخوانيو قتل عامونو په پرتله د خونړی قتل عام وروسته يې د مشاعی دولت نسکور کړ.

-د ۹۱۵ هجري کال د قتل عامونو په منځ کې، تاريخ پوهان د شيراز قتل عام او مازندران قتل عام يادوي، چې د ايران په مرکزي ښاريزد کې د اوو زرو څخه زياتو سنيانو د وژلو سربيره، له لسو زرو څخه د زياتو خلکو ژوند يې واخيست. هغه په اصفهان کې د قتل، لوټمارۍ اعمال هم ترسره کړل، چې وروسته د صفويانو پلازمينه شوه.

-په ۹۱۶ هجري کال کې، اسماعيل صفوی د مرو قتل عام ترسره کړ، چې له شيبک خان الترکماني سره له جګړې وروسته يې له يوولسو زرو څخه ډيرکسان ووژل، چې جسد يې د قزلباش سرتيرو د ښارد اوسيدونکو په وړ اندې ټوټې ټوټې او وخوړ.

-په ۹۱۷ هجري کال کې، اسماعيل صفوی د قلعة القريشي پنځلس زره اوسيدونکي ووژل، چې په کې ښځې، ماشومان، سپي او پيشوګانې شاملې وې. په همدې کال کې، هغه په هرات بريد وکړ، د هغه مشران او فقيهان يې ووژل. هغه په بادغيس هم بريد وکړ، هلته يې يو وحشتناک قتل عام وکړ.

-تاريخ پوهان وايي چې شاه اسماعيل صفوی د علماوو د وژلو او شکنجه کولو په اړه هيڅ انديښنه نه درلوده. هغه به له علماوو څخه غوښتنه کوله چې دا اعلاميه ولولي، "زه شاهدي ورکوم چې علي د خدای ساتونکی دی." هر هغه څوک چې دا وينا وکړي هغه به خوشې شي، پداسې حال کې چې هر هغه څوک چې انکار وکړي سر به يې پرې شي يا به په اور کې وغورځول شي.

-تاريخ پوهان د مثال په توګه په شيراز او اصفهان کې د دوو مشهورو سني عالمانو کيسه يادوي، مشهور قاضي ميرحسين مبيدي او مشهور شهزاده غياث الدين محمد الاصفهاني، چې د دريو خليفه ګانو (الله تعالی له دوی څخه راضي شي) د سپکاوي څخه د انکارکولو له امله په وحشيانه ډول ووژل شول.

-دې قتل عامونو او نورو جرمونو عثماني امپراتورۍ، چې د سلطان سليم اول په مشرۍ وه، وهڅوله چې په صفوي دولت بريد وکړي او سنيان له بشپړې تباهۍ څخه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د دې ټولو جرمونو سره سره، ایرانیان، د شیعه صفوي دولت وارثان، اسماعیل صفوي ته د تقدس د ورکولو څخه ډډه ونه کړه، که څه هم د هغه زوی طهماسپ د قصاب، شرابي او ښځې پلورونکي په توګه بیان شوی دی.

-دا خبره د شاه طهماسپ اول لخوا د اسماعیل صفوی د زوی سلطان سلیمان عالیشان ته د سلیم اول زوی ته په لیږل شوي لیک کې راغلې ، چې پکې هغه ویلي وو: "کله چې زما پلار ستاسو د پلار سره په چالدیران کې جګړې ته ننوت، هغه ورځ نشه و. نه یوازې هغه نشه و، بلکې د هغه قوماندان، دورمش خان، او د پوځ نور قوماندانان او ډیرسرتیري هم نشه وو".

-د صفوی د پاچاهانو په مطالعه کې تخصص لرونکو ډیرو تاریخي سرچینو راپور ورکړی چې شاه اسماعیل ډیرشراب څښونکی و، خپله ږیره یې پاکه ساتله، او د تفریح او نڅا له محفلونو څخه یې خوند اخیست. د هرات له فتح کولووروسته، هغه غوښتنه وکړه چې د هغې ښځې جامې واغوندي او د هغه د هرکلي لپاره نڅا وکړي.

-سره له دې ټولو بدیو ، فرقه پرست او مشهور کسان د اسماعیل صفوی ستاینه کوي، او د دوی په نظر، هغه د پټ امام بې عیبه واکمن او استازی پاتې دی.

-خو، د شاه اسماعیل صفوی او د هغه د ځای ناستو کسانو لخوا ترسره شوي تر ټولو د پام وړ جرمونه د ملت ویش، د سني اسلامي خلافت د ځمکو ترمنځ د اړیکو پرې کول، او په هر اړخیزو جګړو کې د عثمانیانو ستړیا وه چې دوی یې په ټوله نړۍ کې د عقیدې خپرولو څخه منع کړل. یو مستشرق هتی وویل، "که چیرې په ایران کې صفویان نه وای، نو موږ به نن په بلجیم او فرانسه کې د الجزایریانو په څیر قرآن لوستلی وای،" دا په ګوته کوي چې شیعه صفویان په ډیری لویدیځو هیوادونو کې د اسلام د خپریدو د مخنیوي یو عامل وو.[14]

- اسماعیل صفوي خپله مور یې چې حنفي مذهبه وه شیعه مذهب ته د نه اوښتو په خاطریې شهیده کړه .

---

[14] - قصة الاسالم ویب پانه شاه اسماعیل نامعلومه کیسه ، لیکنه : محمد صابر ، ، د ډاکټر راغب السرجاني ترڅارنې لاندې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اسماعيل صفوي به خلک ديته هڅول چې د مکې مکرمې په عوض مشهد کې دامام رضا حرم ته د حج لپاره لاړشي .

هارون الرشيد :

په دې ډول بغداد خپله طلايي دوره تجربه کړه... هغه ورځ چې هارون الرشيد عباسي خلافت په غاړه واخيست.

- د ارالحکمه ، چې د هارون الرشيد لخوا تاسيس شوی، د اسلامي طلايي دورې په جريان کې يو علمي او فکري مرکزو- د عصري کيدو او چاپ څخه مخکې ... عربان د مينځنۍ پيړۍ په اسلامي دوره کې په فکري او ادبي ملکيت څنګه پوهيدل؟

داپوهه دهارون الرشيد سره تړلې او دهغه سره مستقيم ربط لری راځۍ لومړۍ دغه سترعلمی او نړيوال شخصيت وپيژنو :

هارون الرشيد څوک وه : هغه د عباسيانويوله خورا مشهورو خليفه ګانوڅخه ګڼل کيږي، او د هغه د واک په ترلاسه کولو سره، د دوی د سوکالۍ دوره پيل شوه. خليفه هارون الرشيد د سپتمبرپه ۱۴ ، ۷۸۶ ميلادي کال کې په بغداد کې خلافت ترلاسه کړ..

-په هغه ورځ، د عباسيانو دولت يو نوي دور ته ننوت چې ډيری لاسته راوړني يې وليدلې. هغه سيمه چې له مرکزي اسيا څخه تر اتلانتيک بحرپورې غځيدلې وه، وده وکړه، او د راشده خلافت د واکمنی پرمهال يې شهرت څرګند شو. هغه د عالمانو سره د خپلې علاقې او مذهبي ژمنتيا، او همدارنګه د هغه لاسته راوړنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره پیژندل کیده چي د ټولي سيمي په پرمختګ کې يې مرسته کړې وه. کلتوري او اسلامي فعاليتونوده وکړه، چې د هغه څه د راڅرګندیدو لامل شول چې اوس هم د "اسلامي زرين دور" په نوم پيژندل کيږي.

زیږیدنه او شخصیت :

هغه هارون الرشيد و، پنځم عباسی خليفه، د خليفه المهدي محمد بن المنصور ابو جعفرعبدالله بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب الهاشمي زوی.

-د هغه د زیږون کال په اړه تاریخي سرچينې اختلاف لري. ځيني وايي چې دا 146 هجري وه، نور وايي چې دا 147 هجري وه، او نور وايي چې دا 148 هجري وه (کوم چې ډير احتمال لري). د عراقي تاريخ پوه او اکاډميک بديع محمد ابراهيم په وينا، هغه په 150 هجري کې زیږیدلی و..

ابراهيم د الجزيري نيټ سره په خبرو کې زياته کړه چې خليفه الرشيد د هغه د پلار، خليفه المهدي لخوا روزل شوی و، چا چې خپل ژوند د هغه تعلیم او کلتور ته وقف کړی و. هغه خپلې زده کړې د مشهورو عالمانو او باوري امامانو څخه ترلاسه کړې. د انبارپوهنتون د تاریخ پروفیسور په دې باور دی چې د دې عالمانو په لاس د رشيد روزنه او تعليم د هغه د شخصيت او د هغه د علمي او کلتوري جوړښت په جوړولو کې مرسته وکړه. هغه په ګوته کوي چې دې روزنې هغه د ادب، عربي تاريخ، فقه او حديث عالم کړ.

-عراقي تاريخ پوه په دې باور دی چې خليفه المهدي په قصدي ډول رشيد د خپل ورور الهادي وروسته د خليفه کيدو لپاره چمتو کړ. المهدی په هارون کې د جهاد مينه واچوله او هغه يې د خپل وخت د ترټولو ږ قوماندانانو سره یوځای فتحوته واستاوه. المهدی هغه ته د لویونظامي دندوسپارلو لپاره د هغه شخصیت پیاوړی او ښایسته شکل ورکړ، چې هغه يې د خلافت بارپورته کولو او د هغې د چارو اداره کولوتوان ورکړ.

<u>عبدالستارمطلق</u>، چې د عباسي دورې په جريان کې د اسلامي ختيځ د تاريخ متخصص دی، وايي چې هارون الرشيد په ځوانی کې له الکسائي څخه علم ترلاسه کړ، چې د هغه پلارالمهدي ورته د ښوونکي په توګه وټاکه او د ژوند په اوږدو کې يې ورسره ملګرتيا کوله.

-مطلق، چې د انبارپوهنتون کې د اسلامي تاريخ استاد دی، الجزيره نيټ ته وويل چې رشيد ادبيات، ګرامر، فقه او نور علوم له الکسائي څخه زده کړل. د "عربي متلونو" کتاب ليکوال المفضل الضبي د رشيد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيت باندې د پام وړ اغيزه درلوده. هغه د شعر، ادب، حکمت او خطبو ډېره برخه حفظ کړه، او د عربانو په تاريخ او د هغوی په متلونوکې يې ښه مهارت ترلاسه کړ.

د عالمانو سره د هغه مينه :

-خليفه رشيد له عالمانو او فقهاوو سره دومره مينه درلوده چې کله به هغه د حج زيارت ته لاړ، نو هغه به ۱۰۰ فقها او د هغوی زامن له ځان سره بوتلل، د علمي او اسلامي تاريخ څېړونکي عمار مرزي په وينا.

-مرزي الجزيره نيټ ته وويل چې د امام عبدالله بن المبارک د مړينې په وخت کې، رشيد په ماتم کې ناست و او مشرانو ته يې امروکړچې خپله خواخوږي ور اندې کړي. هغه پخپله الفضيل بن عياض ته هم لاړ او د هغه خطبې يې واورېدې.

-د عراق پوهنتون د تاريخ يو پروفيسور په ګوته کوي چې الرشيد د الکسائی او العسمايي سره غونډې وکړې. دا په دې حقيقت کې ښه ښودل کيږي چې هغه امام ابويوسف د مشرقاضي په توګه وټاکه او له هغه څخه يې وغوښتل چې د ماليې، لسمې برخې، خيرات او مالياتو په اړه يو کتاب تاليف کړي. پايله لرونکی کتاب، الخراج "ماليه" يی په ښه ممکنه طريقه تاليف کړ.

د هغه خلافت او سياست :

-الرشيد د خپل مشرورور، خليفه موسی الهادي له مړينې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربيع الاول (د سپتمبر۱۴، ۷۸۶ ميلادي کال) کې د خپل پلار، المهدي له خوا د يوترون له مخې د خليفه په توګه لوړه وکړه. الرشيد ۲۲ کلن و چې د خپل مشرورور، خليفه موسی الهادي له مړينې وروسته د ۱۷۰ هجري قمري کال د ربيع الاول (د سپتمبر۱۴، ۷۸۶ ميلادي کال) په مياشت کې د خپل پلار، المهدي له خوا د يوې ژمنې له مخې خلافت په غاړه واخيست. تاريخ پوهان او څېړونکي په دې باور دي چې د هغه خلافت د عباسي دورې په جريان کې د اسلامي دولت لخوا تجربه شوي ترټولو لويه او سوکاله دور وه.

-د خليفه هارون الرشيد پاليسي د هيواد په ټولو سيموکې د خلافت وقار او واک مسلط کول وو. هغه د ټو داخلي او بهرنيو حرکتونو سره مخ شو چې د خلافت ستنې يې کمزورې کړې، په ځانګړې توګه د الوليد بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

طريف الشري په مشری د خوارجو پاڅون، د يحيى بن عبدالله العلوي پاڅون، د خراسان پاڅون، د قيس او يمني قبيلو ترمنځ شخړه، او د تاريخ پوه بديع محمد ابراهيم په وينا، علوي مخالفت.

ولې هغه ته "الرشيد" ويل کيده؟ :

-مرزي وايي چې خليفه هارون ته د هغه د ګټو فتوحاتو، د هغه د پوځي ورتيا، د هغه د حکمت او د هغه د هوښيارۍ له امله "الرشيد" نوم ورکړل شو. ويل کيږي چې پلاريې دا لقب هغه ته د بازنطينيانو سره د هغه د يوې جګړې په جريان کې ورکړ.

-شيخ الطبري يادونه کوي چې خليفه هارون د ځوانۍ په وخت کې د بازنطينيانو په وړ اندې د پوځي کمپاين مشري وکړه. د بريا سره بيرته راستنيدو سره، هغه يې د وليعهد په توګه وټاکه او هغه ته يې د "الرشيد" لقب ورکړ.

-مرزي زياتوي چې الرشيد د خپل پلار د خلافت په جريان کې د ۱۵ کلنۍ په عمر کې په روميانو بريد وکړ. هغه په قسطنطنيه بريد وکړ، او ملکه ايرين له هغه سره سوله وکړه، خپل سلطنت يې له هغه څخه د ۷۰،۰۰۰ دينارو په بدل کې خلاص کړ چې هر کال به بغداد ته ليږل کيدل..

-د اسلامي تاريخ څېړونکی دوام ورکوي چې د هغه د پوځي لاسته راوړنو څخه د الجزيره څخه د ليونتين سرحدونه په دوو نظامي سيمو کې جلا کول وو. هغه ته يې د شام "پلازميني" نوم ورکړ، چې معنی يې هغه کلاګانې او ښارونه دي چيرې چې سرتيري پناه اخيستلی شي. پلازمينه منبج وه. هغه ډيروخت پخپله د جګړو مشري کوله.

-د هغه له خوا، مطلق تاييدوي چې الرشيد يو کال د حج کولو او بل کال د پوځي عملياتو په ترسره کولو سره پيژندل کيده. هغه خپله واکمني د روميانو په ځمکو باندې د چټک بريد سره پيل کړه، له هغه ځايه هغه د حج لپاره راستون شو.

دارالحکمة :

(c) ketabton.com: The Digital Library

-خلیفه هارون الرشید لوېي لاسته راوړنې درلودې چې د تاریخ پوهانو او څیړونکو لخوا یې یادونه شوې، شاید ترټولو مهم یې "د ارالحکمت " و. مرزي ادعا کوي چې دا کور د هغه د علمي لاسته راوړنو څخه یو او په اسلام کې د راڅرګندیدو لومړنی عامه کتابتون ګڼل کیږي. هغه په ګوته کوي چې دا کتابتون د هغه د زوی، المامون د خلافت په جریان کې یې نوره هم وده وکړه.

-مرزي زیاتوي چې الرشید په لویه کچه په مختلفو ژبو کې د مختلفو لرغونو کتابونو او لاسوندونو راټولولو امروکړ، او د دوی د ژباړې لپاره یې عالمان وټاکل. یوحنا بن مساویه د هغه لرغونو کتابونو ژباړونکی و چې په هغه کور کې ځای پرځای شوي وو.

هغه یادونه کوي چې د حکمت کور د علمي څیړنو مرکز شو، او په هغې ځانګوکې ژباړه، کاپي کول، لیکوالي او پابند کول شامل وو. دا د پوهې او تمدن په لیږد کې یې د پام وړ اغیزه درلوده.

-مطلق دا تاییدوي، اوو ايي چې هارون الرشید په ساینس او کلتور کې ډیره علاقه درلوده.

-هغه یادونه کوي چې هغه د حکمت کور تاسیس کړاو د خلیفه المنصور لخوا په خپله ماڼۍ کې ساتل شوي کتابونه یې ورته انتقال کړل.

<u>د بغداد طلایی دوره:</u>

د هارون الرشید د واکمنۍ پرمهال، بغداد په تمدن او د ادارو په جوړولو کې د پام وړ پرمختګ شاهد و. دا د ټولې نړۍ څخه د پوهې زده کوونکو لپاره هم یو مهم ځای شو.

-مطلق یادونه کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال د بغداد خلک په یوه غوره اقتصادي او ټولنیزه کچه ژوند کاوه، او بغداد یو له خورا مشهورو متمدنو ښارونو څخه شو.

هغه دوام ورکوي چې الرشید ترټولو لوی عامه کتابتون تاسیس کړ، چې د زده کوونکو او پوهانو لپاره یې دروازې پر انیستې. هغه په نورو ژبو کې لیکل شوي کتابونو سربیره په عربي ژبه لیکل شوي ډیر کتابونه راوړل، او ژباړونکو ته یې په عربي ژبه د ژباړلو دنده وسپارله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-مطلق دوام ورکوي، "په دې کې د خورا مهموکارونوپه منځ کې د طب، فلسفې، ستورپوهنې او انسانیت په اړه کتابونه وو،" یادونه کوي چې خلیفه الرشید په سخاوت سره د هغې کارګرانو ته ډالۍ او بسپنې ورکړې.

-هغه زیاتوي چې د هغه د واکمنۍ پرمهال، بغداد د ډیرو ښوونځیو شاهد و چې هلکانو یې زده کړې کولې، د تبلیغ او لارښوونې حلقواو علمي غونډو د خپریدو سربیره، بغداد د عالمانو او زده کوونکو لپاره یې یو مهم ځای وګرځاوه.

-د طبي ډګراو د هغې د متخصصینو لپاره د هغه د ملاتړ په اړه، اسلامي تاریخ پوه تاییدوي چې هارون الرشید د طب ملاتړکاوه او د خپلو اتباعو د روغتیا د څارنې لپاره یې ډاکټرانو ته میاشتني معاشونه ځانګړي کول.

-مطلق په ګوته کوي چې که څه هم بغداد د خلیفه ابو جعفر المنصور لخوا جوړ شوی و، دا د خلیفه هارون الرشید سره تړاو لري. دا د پرمختګ دورې او د تمدن، کلتوري پرمختګ، او هغه سوکالۍ له امله دی چې خلکو یې د الرشید د واکمنۍ پرمهال ژوند کاوه، کوم چې د بغداد د زرینې دورې په نوم پیژندل شوی.

-تاریخ پوه ابراهیم ادعا کوي چې د الرشید د واکمنۍ پرمهال، په عمومي توګه اسلامي خلافت، او په ځانګړې توګه د هغې پلازمینه، بغداد، د خپل سیاسي او کلتوري حیثیت اوج ته ورسید. هغه تشریح کوي چې هلته ادب، هنر او مختلفو علوموو وده وکړه.

-هغه زیاتوي چې مشهور فقهاء، حدیث پوهان او قاریان بغداد ته راغلل، د هر ځای څخه ډاکټران او انجینران هم راغلل. شاعران، ژباړونکي، لیکوالان، سندرغاړي او موسیقاران هم راغلل.

-ابراهیم په ګوته کوي چې پدې دوره کې پوهې وده وکړه، تر دې چې بغداد د هر عالم او د پوهې زده کوونکي لپاره منزل شو. هغه په ګوته کوي چې د خلیفه هارون الرشید لخوا د حکمت د کور تاسیس په لویه کچه د ساینسي غورځنګ په بیا ژوندي کولو کې مرسته وکړه.

-د هغه له خوا، څیړونکی مرزي ادعا کوي چې د بغداد نوم د هارون الرشید سره تړاو لري ځکه چې دا د هغه د خلافت په جریان کې خپل زرین دور ته رسیدلی و. ښاروده وکړه او خلافت د هغه د عدالت، عاجزۍ، او د پوهې او عالمانو سره د علاقې له امله وده وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-خطیب البغدادي دا خبره هغه وخت یاده کړه کله چې هغه وویل، "د الرشید په وخت کې ښار ترټولو ډېر نفوس درلود، ځکه چې نړۍ د بسترونو یوه لویه وچه، یوه لنده نرسري، حاصلخیزه ځړځایونه او یو پراخ بازارو،" د مرزي په وینا.

-د هغه مړینه :

-الرشید لا پنځوس کلنۍ ته نه و رسیدلی چې مړ شو. تاریخ پوهان وایي چې د هغه د مړینې لامل د معدې ناروغي وه چې هغه له هرچا څخه پټه کړې وه، حتی د هغه له نږدې خپلوانو، د هغه دوه زامنو، المامون او الامین څخه. هغه اړشو چې د رافع بن اللیث د بغاوت د ځپلولپاره خراسان ته سفروکړي. په لاره کې، هغه احساس وکړ چې د هغه پای نږدې دی او د هغه ناروغي نوره هم خرابه شوه. هغه دا خبره خپل یو نږدې ملګري ته څرګنده کړه. هغه په ۱۹۳ هجري قمري کال / ۸۰۸ میلادي کال کې د ۴۵ کلنۍ په عمر د فارس په طوس ښارکې مړشو.[15] اناالله و اناالیه راجعون .

[15] - الجزیره چینل / طه العاني د سپتمبر ۱۳، ۲۰۲۰لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ایران کې د سنیانو تاریخ او سني تولنو ته کتنه :

د ایران ولسمشر مسعود پېزشکیان او د جمعې د لمانځه امام زاهدان مولوی عبدالحمید د سیستان او بلوچستان ولایت ته د سفرپه جریان کې (د ایران د ولسمشرۍ رسمي ویب پاڼه)[16]

-د معلوماتو او مخابراتو ټیکنالوژۍ او نړیوال کیدو کې انقلاب د ټولنو او اشخاصو ترمنځ د متقابل عمل او متقابل انحصارزیاتوالي لامل شوی دی. دې کاریو دوه ګونی حالت رامینځته کړی چې له یوې خوا نړیوال ارزښتونه او باورونه پیاوړي کوي، پداسې حال کې چې له بلې خوا د مخالفو او متضادو باورونو او ارزښتونو د راڅرګندیدو لپاره لاره هواروي، کوم چې د ټولنیزو پیښو د تفسیرپیچلتیا زیاتوي. دا مقاله په ایران کې د سني ټولنو ځانګړتیاوې او د سني اسلام راتلونکی معاینه کوي. شواهد ښیي چې د پوهاوي زیاتوالی او ښه شوي اړیکو په ایران کې د سني رجحاناتو کې د طریقت (دودیز) اسلام څخه فقهي اسلام ته د بدلون لامل شوی، او د دین په اعتدال او متوازن تفسیر کې لیوالتیا زیاته شوې ده. په هرصورت، په ورته وخت کې، څیړونکی استدلال کوي چې عمومي نړیوال نفوذ د څوانانو ترمنځ د مذهبي مراسمو په تعقیب کې د پام وړ کمښت لامل شوی، چې دا ډله د سیکولریزم او انفرادي مذهبي عمل په لور ډېره لیوالتیا لري.

<u>پوښتنه دا ده:</u> په ایران کې د سني اسلام په اړه د اوسني رجحاناتو او رو انو بدلونونو د دوام او پراختیا اغیزه څه ده؟ او سنیان څنګه دې پدیدې ته ځواب ورکوي؟ د دې پوښتنو ځوابولو لپاره، موږ لومړی د سني اسلام اوسنی حالت او پدې ټولنه کې فعال او اغیزمن ځواکونه معاینه کوو. د راتلونکو بدلونونو پربنسټ، موږ بیا د راتلونکي وړ اندوینه کولی شو.

---

[16] - د ایران د ولسمشری رسمي ویب پاڼه/ دخالد محمدی ژباړه ./ ادریس پیر صاحب / د نومبر ۲۵، ۲۰۲۴ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د پيل لپاره، دا نشي ويل کيدی چې په ايران کې سني يو واحد هويت دی. بلکه، دوی يوه متحرک او څو کلتوري ټولنه ده چې د مختلفو قومونو څخه جوړه شوې ده چې مختلف فقهي مکتبونه او طريقې (فرقې) لري، د متنوع فکري جريانونو يوه لړی، او په مختلفو جغرافيايي سيمو کې موقعيت لري. موږ به هڅه وکړو چې په ايران کې د سني وضعيت بياکتنه د فقهي، چلند او ټولنيزې طبقه بندي، او همدارنګه د فعالو او اغيزمنو ډلو او حرکتونو له مخې يې وړ اندې کړو. بيا، د لويو رجحاناتو، اغيزمنو او مخ پرودې پيښو په پام کې نيولو سره، موږ به په ايران کې د سني اسلام راتلونکی تحليل کړو.

<u>-په ايران کې سنيان :</u>

-وروسته له هغه چې ايرانيانو اسلام ومانه، اسلام د ايران رسمي دين پاتې شو. د صفويانو څخه مخکې، ايران نږدې نهه پيړی سني و، که څه هم شيعه ګان د هيواد په ځينو سيمو کې په ويشل شويو بڼو کې شتون درلود. دا وضعيت د صفوي دولت (۱۱۳۵-۹۰۷ هجري) له راڅرګنديدو وروسته بدل شو، کوم چې د دولسو شيعه فرقې پر بنسټ ولاړ شيعه دولت منځ ته راغی ، چې په ايران کې د شاه اسماعيل لخوا تاسيس شو. شيعه مذهب په هيواد کې غالب مذهب شو، پداسې حال کې چې سنيان په ځينو سيمو کې متمرکزيا خپاره شوي پاتې شول. د شميرله مخې، په ايران کې سنيان له شيعه ګانو وروسته ترټولو لويه ډله جوړوي. په هيواد کې د سنيانو د شميرپه اړه هيڅ رسمي او دقيق احصايې شتون نلري، او مختلف اټکلونه وړ اندې شوي، چې دقت يې تاييد يا په ساينسي ډول د اعتبار وړ نه دی. غيررسمي اټکلونو د سنيانو نفوس د ۸ او ٪۱۰ (۱) ترمنځ ښودلی، پداسې حال کې چې نورو اټکلونو دا د ټول نفوس ٪۲۰ (۲) ښودلی، چې له ۹۱ مليونو څخه ډيردی.

-په جغرافيايي لحاظ، سنيان د هيواد د شمال څخه ترجنوب اوله لويديځ څخه ترختيځ پورې په شاوخوا او سرحدي سيمو کې خورا عام دي، که څه هم دوی په مرکزاو نورو سيمو کې هم د پام وړ شتون لري. په عمومي توګه، سنيان په لاندې سيمو او ولايتونو کې موندل کيږي:

-آذربايجان (ولايتونه: اردبيل، ختيځ اذربايجان، زنجان، اولويديځ اذربايجان)

-کردستان (ولايتونه: کردستان، کرمانشاه، او د لويديځ اذربايجان کرد سيمې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

-خراسان (ولایتونه: رضوي خراسان، شمالي خراسان، او جنوبي خراسان)

-جنوب (ولایتونه: فارس، هرمزگان او بوشهر)

-په بلوچستان کې سنیان (ولایتونه: سیستان او بلوچستان او د کرمان، هرمزگان او جنوبي خراسان بلوچي سیمې)

-ترکمن صحرا (ولایتونه: گلستان، شمالي خراسان، او مازندران)

-تالش (ولایتونه: اردبیل او گیلان)

-مرکز (ولایتونه: تهران او البرز)

-په خوزستان ولایت کې، چې پخوا یې سیمه ییزسني نفوس نه درلود، سني مذهب ته د بدلون ځپه راپورته شوه، چې په پایله کې یې د یو شمیر سیمه ایزو سنیانو شمیر) ۳.(

د پورته ذکرشویو ولایتونو سربیره، سنیان په یو شمیر نورو ولایتونو او ښارونو کې د مهاجرکارگرانو په توگه موندل کیږي.

-غیررسمي اټکلونه په ایران کې د سنیانو نفوس د ۸ او ۱۰٪ ترمنځ ښيي (څیړونکی).

-د اسلامي فقهې له مخې، د سنیانو څلور مکتبونه شتون لري، چې په هیواد کې په میشتو ډلو کې شافعي او حنفي مکتبونه شتون لري (۴). د حنبلي مذهب پیروان لږ شمیر لري. حنفیان د سیستان او بلوچستان، گلستان، شمالي خراسان، رضوي خراسان، جنوبي خراسان او هرمزگان په ولایتونو کې متمرکز دي، او تر یوې اندازې پورې په کرمان، مازندران او اردبیل کې.

-د شافعي مکتب پیروان عموما د کردستان، لویدیځ آذربایجان، کردستان، گیلان، اردبیل، فارس، بوشهر او هرمزگان په ولایتونو کې میشت دي، او تریوې اندازې پورې په ختیځ آذربایجان او زنجان کې میشت دي. د ایراني سنیانو یوه کوچنۍ ډله چې د حنبلي مکتب پیروان دي د هیواد په جنوب کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د هیواد د سنیانو ترمنځ د فقهي مکتبونو د توپیرونو سربیره، په ایران کې د سنیانو نورې ځانګړتیاوې د پام وړ دي. پدې کې د ایران د ډیرو سنیانو تمایل او تړاو شامل دي چې په ایران کې د دوو صوفي سلسلو څخه یو ته شتون لري. دا د ایراني سني مسلمانانو یوه برخه د دې صوفي سلسلو څخه یو تعقیبوي.

-په ایران کې، یوازې دوه لړۍ (طریقې) شتون لري.

-دوی قادریه او نقشبندیه دي، او دواړه پیروان لري. د سنیانو یوه برخه د دې دوو سلسلو پیروي کوي. د قادریه لارویان په کردستان، کرمانشاه، لویدیځ اذربایجان، هرمزګان او ګیلان ولایتونو کې ډیر دي. د پورته ذکر شویو دریو ولایتونو سربیره، نقشبندیه د ترکمنانو او تالچیانو (شمالي ایران) په منځ کې هم پیروان لري. البته، موږ باید دا حقیقت له پامه ونه غورځوو چې که څه هم صوفي لارې په عمومي توګه د سنیانو په منځ کې اوږده تاریخ لري، او په ځانګړي ډول په ایران کې، او ډیر پیروان لري، په وروستیو لسیزو کې د دوی شهرت د پام وړ کم شوی او دوی د خپلو پیروانو یوه د پام وړ برخه له لاسه ورکړې ده. نن ورځ، دا د پام وړ ده چې ډیری خانقاوې او زاویې چې د دې لړۍ د پیروانو لپاره د راټولیدو ځایونه وو تړل شوي یا په محدود ډول فعالیت کوي.

-همدارنګه، موږ د سنیانو په منځ کې د مذهبي حرکتونو او رجحاناتو د ګڼوالی او تنوع شاهدان یو، او لږترلږه پنځه جلا ایډیالوژیکي نظرۍ لري چې په داسې پیژندل کیدی شي:

- ۱. دودیز فکر (د ټولنې یوه برخه، واعظان، او دودیز مولویان).

- ۲. عصري فکر او مذهبي تجدید (د ټولنې یوه کوچنۍ برخه، ډیروختونه د پوهنتون زده کوونکي او ځوانان).

- ۳. د طریقت او تصوف پیروان (چې په تیرو وختونو کې یې خورا پراخه لړۍ درلوده مګر اوس کمه شوې ده).

- ۴. سلفي فکر (یوه لړۍ چې د خاموش او سوله ایز چلند څخه جوړه شوې ده).

- ۵. جهادي او تکفیري فکر (یوه کوچنۍ او محدوده برخه چې د وسله والو ډلو په بڼه ښکاري). په هرصورت، د سازماني او اداري لید څخه، په ایران کې په سني ټولنه کې څو ډلې فعالې دي. درې خورا مهم یې لاندې ډول ذکر شوي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تبليغي جماعت :

-تبليغي جماعت (ديوبندي) په اسلامي نړۍ کې یو له لویو او مهمو غورځنګونو څخه دی، چې له ۱۶۰ څخه زیاتو مسلمانو هیوادونو کې فعال دی. په ایران کې، تبليغي جماعت د ایران په جنوب ختیځ کې د حنفي مسلمانانو او بلوچانو سره تړلي یو له لویو غورځنګونو څخه ګڼل کیږي. د دې ډلې مرکز د سيستان او بلوچستان ولایت په زاهدان ښارکې موقعيت لري. که څه هم موږ په دې وروستیو کې د هیواد په نورو سني سیمو کې د تبليغي جماعت شتون لیدلی دی، د غورځنګ تمرکزيوازې سویل ختیځ سیمو ته محدود دی. تبليغي جماعت د هغو اشخاصویوه ډله ده چې خپل وخت د خدای په لاره کې وقف کوي، په خپل لګښت، او خپل هیواد په ډله ایزه توګه د هغه وخت لپاره پریږدي چې دوی یې اعلان او راجسترکړی دی. دوی د تبليغي جماعت مرکزونوپه اختیارکې د تبليغ لپاره لیږل کیږي.

تبليغي جماعت د انفرادي او بیا ټولنیزو اصلاحاتو، پاکوالی، ځان نظم، د مذهبي دودونو او مراسمو ترسره کول، او د سیاسي ښکیلتیا څخه د مخنیوي سپارښتنه کوي چې د "شپږ ځانګړتیاوو" په نوم پیژندل شوي شپږو اصولو پراساس دي. دا غورځنګ، چې د بدلون په اړه د هر څه څخه ډیر تمرکز کوي، د صوفیانو میتود څخه کار اخیستل دي ترڅو د "شریعت پلي کولو، ځان لارښووني ادارو او ځان تنظیم کولو" نوې تجربه وړ اندې کړي. د دې ادعاوو برعکس، د دې ډلې مذهبي ایډیالوژي له سیاست سره تړلې ده؛ د دوی سیاسي اجنډا د ساده وسیلو او میتودونو لکه جومات، وړیا بشري سرچینو او شخصي لګښتونو په کارولو سره واک ته لاسرسی دی. تبليغي جماعت هیڅکله ځان په ځانګړو پولو پورې محدود نه کړی، او نه هم د یو ځانګړي دولت یا ایډیالوژۍ ملاتړکوي. بلکه، دا ځان د یوې چترۍ په توګه ګڼي چې د هغې لاندې هرڅوک چې د هغې اصول مني کولی شي خپل ځای ومومي، او ننوتل او وتل اسانه دي)

-د تبليغ او اصلاح جماعت:

-د تبليغ او اصلاح جماعت د هیواد یو له مهمو سني غورځنګونو څخه دی. دا د مذهب او د اوسني دور د خلکو اړتیاوو ترمنځ د همغږۍ د ترلاسه کولو، اوسنیو مسلو ته د رسیدو او په ایران کې د سنیانو ترمنځ د مذهبي ژوند د بیا راژوندي کولو د یوې وسیلې په توګه خپل شتون اعلان کړ. دا ډله یوازینۍ ډله ده چې په ټول هیواد کې د سنیانو ترمنځ پراخه شتون لري. په "طریقې او حل لارې" کتاب کې، چې د تبليغ او اصلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماعت د خپلو نظرونو د تعریف لپاره لیکلی، ویل شوي چې په ایران کې د دې ډلې بنسټ په ایران کې د سني عالمانو او مفکرینو یوه ډله وه، چې د قرآن او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سنتو له تعلیماتو څخه اغیزمنه وه، چې پایله یې دا وه چې د قرآن تعلیماتو پربنسټ د مسلمان فرد، مسلماني کورنۍ او مسلماني ټولنې د زده کړې له لارې، دوی کولی شي خپل اهداف ترلاسه کړي. په پایله کې، دا مدني ټولنه، چې د اسلامي فکري واک پر بنسټ ولاړه ده، د هیواد په ټولو سني سیمو کې زیږیدلې او فعالیت کوي)

-جماعت الدعوة والاصلاح (تبلیغ او اصلاح)، د یوې پرمختللې مذهبي ډلې په توګه، هڅه کوي چې د سیاسي او مذهبي مسلو په اړه د نوي کولو او نوي فکرکولو ساحې ته وده ورکړي، پشمول د زغم، د نورو منل، قومي او مذهبي ګډ ژوند، په تنوع او څو کلتوریزم ټینګار کول، د سلفي تکرار څخه ډډه کول، د اساسي قانون په چوکاټ کې د سیاسي ګډون هڅول، د ډیموکراتیک سیاسي اصلاحاتو غوښتنه کول، په ایراني ټولنه کې د ښځو د وضعیت په اړه عصري لید، او د عصري نړۍ د لاسته راوړنو هرکلی کول)

مکتب قرآن (د قرآن مدرسه): د قرآن غورځنګ دفتر د ایران په معاصر تاریخ کې یو له لویو سني غورځنګونو څخه دی، چې په عمده توګه د هیواد په لویدیځه سیمه (کردستان ولایتونو) کې راڅرګندیږي. دا غورځنګ په قرآن، سنت، اجماع، او د علامه احمد مفتي زاده او د تیرو او اوسنیو نورو ژمنو عالمانو او مفکرینو په نظرونو او افکارو تکیه کوي چې د پوهې سرچینې دي. هغه څه چې د قرآن مکتب تعلیمات او بنسټونه بلل کیږي په لویه کچه د اسلام د دین په اړه د علامه احمد مفتي زاده ورته نظرونه، تفسیرونه او نظرونه دي، چې په اسلامي نړۍ او لویدیځ کې د مختلفو تاریخي او معاصرو فکري غورځنګونو تر اغیز لاندې ترتیب او تشریح شوي دي. پداسې حال کې چې د مکتب عقیده اساس اسلام دی، دا اساس دودیز اسلام نه دی، بلکې یو تفسیر دی چې هڅه کوي د نورو غورځنګونو عناصر یوځای کړي او د دوی سره مطابقت ولري. پایله یې یو اسلام دی چې د دودیز اسلام برعکس، د اسلام او سیاست په یووالي باور لري او مشورتي حکومت د حکومتدارۍ د مستند ماډل او د اسلامي ټولنې د ناروغیو د درملنې په توګه یې تعریفوي. که څه هم دا په کلکه د لویدیځ سیکولریزم ردوي، دا زغم، کثرتیت او ډیموکراسي ښیي، د هغه مشورتي حکومت سره سم چې ښوونځی یې غواړي..

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په پای کې، هغه د فرقو او عرفانیانو د شاهدی او د عقلانیت ردولو په اړه د ټینګ ټینګار دروغ اعلانوي، پداسې حال کې چې شاهدي د حقیقت د پوهیدو لپاره د یوې وسیلې په توګه پرې ټینګار کوي، او مینه د مومنانو د خدای او یو بل سره د نښلولو لپاره د اړینو عناصرو په توګه ښیي. د علامه مفتي زاده له مړینې وروسته، قرآني مکتب په دریو څانګو ویشل شو چې مختلفې طریقې لري: د سید سعدي قریشي په مشری د حکومت شورا (اکثریت طیف)؛ د کاکا حسن اميني په مشری د کردستان قرآني مکتب؛ او د سید رضاګیر امیني په مشری د اخوان المسلمین ډله.

<u>-په ایران کې د سنیانو په راتلونکي اغیزه کونکي عوامل:</u>

-د راتلونکي د ټاکلو لپاره لومړی ګام د مطالعې لاندې موضوع پورې اړوند اغیزمن او مؤثر عوامل او متغیرات پیژندل او تحلیل کول دي. په ایران کې د سنیانو په اړه، د فعالینو او ګټه اخیستونکو ډله په څلورو کټګوریو ویشل شوې ده:

-لومړی: دولتي او محلي فعالین او ګټه اخیستونکي.

-دوهم: غیر دولتي فعالین او ګټه اخیستونکي.

-دریم: بهرني فعالین او ګټه اخیستونکي.

-څلورم: سني اتباع)

-په عمومي توګه، رجحانات، پیښې، درک او کړنې څلور عوامل او برخې دي چې راتلونکی شکل تعریفوي. رجحان تاریخي او وختي تسلسل ته اشاره کوي، پداسې حال کې چې میګاټرینډونه اوږدمهاله بدلون پروسې دي چې پراخه ساحه او بنسټیزې اغیزې لري. یوه پیښه په تاریخي نا انډولۍ تمرکز کوي. رجحان د وخت په تیریدو سره په معلوماتو یا پیښو کې منظم بدلونونه ښیي، چې په تیرو وختونو کې پیل کیږي او راتلونکي ته دوام ورکوي. په هرصورت، د رجحاناتو برعکس، پیښې د حقایقو یا پیښو محصول دي چې په عمومي ډول رجحانات او راتلونکي اغیزمنوي. تصورات د راتلونکي په اړه د مختلفو اشخاصو او ډلو د غوښتنو محصول دي. په پای کې، عملونه د راتلونکي په اړه د مختلفو لوبغاړو د نظرونو لخوا شکل کیږي. میګاټرینډونه ځواکمن او لوی رجحانات دي چې راتلونکی ته شکل ورکوي، او دلیل یې په کې ترټولو لوی نفوذ او رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د دي عواملو د مطالعې او تحليل لپاره يو پېژندل شوی مثال د PESTEL تحليل دی، کوم چې خپل نوم د سياسي، اقتصادي، ټولنيز، کلتوري، ټيکنالوژيکي، چاپيريالي او قانوني عواملو له ابتدايي حروفو څخه اخلي. دا ماډل د هغو لويو عواملو د ارزونې او تحليل لپاره يو ستراتيژيک چوکاټ دی چې په ژوره توګه په فعاليت اغيزه کوي:

-<u>سياسي عوامل</u>: په يوه ټولنه يا يوه ځانګړې ډله کې د حکومت د مداخلې طريقې او اندازې پورې اړه لري، چې د ټولنې او د هغې د افرادو تعاملات اغيزمن کوي.

<u>اقتصادي عوامل</u>: د اقتصاد فعاليت منعکس کوي، کوم چې په ټولنه او د هغې په اشخاصو باندې د پام وړ اغيزه کوي.

<u>ټولنيز کلتوري عوامل</u>: يو عمومي اړخ چې د ډيموګرافيک ځانګړتياوې، باورونه، ارزښتونه، نورمونه، دودونه ، او نور ټولنيز متغيرات منعکس کوي چې ټولنه پکې فعاليت کوي.

<u>ټيکنالوژيکي عوامل</u>: پدې کې د نوښت او ټيکنالوژۍ پورې اړوند عوامل شامل دي چې د ټولنې فعاليت، ليد، باورونه، چلندونه مثبت يا منفي اغيزه پرې کوي.

-<u>د چاپيريال او ځمکې عوامل</u>: پدې کې د ايکولوژيکي او چاپيريالي اړخونو پورې اړوند عوامل شامل دي لکه د چاپيريال مسلې، د اقليم بدلون، او د ځمکې سرچينې، محدوديتونه، او فرصتونه چې ټولنه او د هغې افراد اغيزمنوي.

-دا ممکن د سياسي عواملو سره ورته وګڼل شي، مګر دوی ځانګړو قوانينو او مقرراتو ته اشاره کوي چې په روښانه او څرګنده توګه په ټولنه اغيزه کوي.

-دا ويل کيدی شي چې په ايران کې د سني اسلام راتلونکی د څلورو لويو لوبغاړو د تعامل، اړيکو او متقابل نفوذ محصول دی چې د PESTEL عواملو په چوکاټ کې فعاليت کوي، چې د راتلونکي تعريف کولو اجزاو د جوړولو لامل کيږي. په همدې اساس، او د بشپړو شويو مطالعاتو له مخې، د PESTEL شپږ عوامل، چې د لويو لوبغاړو د تعامل او نفوذ محصول دي، په ايران کې د سنيانو راتلونکی جوړوي او لارښوونه کوي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورو تعریف کوونکو اجزاو په چوکاټ کې ځرګندیږي. د تحلیل اسانتیا لپاره، او د پورته ذکرشویو عواملو ترمنځ نسبي تداخل ته په پام سره، دا عوامل په پنځو کټګوریو ویشل شوي دي:

1. سیاسي-قانوني، 2. اقتصادي، 3. ټولنیز-کلتوري، 4. ټیکنالوژي او پوهه، او 5. چاپیریالي-سیمه ایز. 1-د ایران په شمال لویدیځ کې د کرمانشاه د امام شافعي جومات (ځیرونکی)

الف) سیاسي او قانوني تغیرات:

-ډیر سیاسي او قانوني تغیرات په ایران کې په سني ټولنې اغیزه کوي، چې ترټولو مهم یې عبارت دي له: د حکومت او ملتپالووسله والو ډلو، په ځانګړې توګه د کردانو، او د هیواد په جنوب ختیځ کې د مذهبي وسله والو ډلو ترمنځ سیاسي او نظامي کړکیچونه؛ د مذهب رسمي تفسیراو په ټولنه کې د هغه د پلي کولو هڅې؛ د حکومت دننه او د هیواد د سیاسي ډلو ترمنځ سیاسي کړکیچونه؛ د آزادی، ډیموکراسی، د اتباعو د حقونو د خبرو اترو او د قانون د حاکمیت په لور د رجحاناتو خپریدل؛ د بیلتون غوښتنې په لور مخ په زیاتیدونکي تمایلات او د مرکزي او استبدادي ماډلونو بې کفایتي؛ د سنیانو په وړ اندې سیاسي او اداري تبعیض او محدودیتونه؛ محدود او تبعیض کوونکي قوانین؛ او د ټولنې په ځینو برخو کې د سیکولریزم په لور تمایل.

ب) اقتصادي تغیرات:

نا مناسب اقتصادي شرایط او د سوداګرۍ نامناسب چاپیریال، د تقاعد فنډونو، بانکي سیستم او مالي سیستم کې د لویو بحرانونو سره یوځای؛ پراخه او دوامداره انفلاسیون؛ او ډیره بې کاري، د خلکو لپاره د ژوند شرایط ستونزمن کوي. دې کار د ټولنې اکثریت دې ته اړ ایستلی چې باور وکړي چې دا ناکامي د موجوده فقهي او مذهبي بنسټونو له امله ده.

ج) ټولنیز-کلتوري تغیرات:

-د نویو ټولنیزو ډلو لکه ځوانانو، ښځو او روڼ اندو وده؛ د نویو ځوانو ډلو جوړول؛ د ټولنې متقابل تړاو او متقابل انحصار؛ د عقلانیت او انتقادي فکر وده؛ د مدني فعالیتونو زیاتوالی او په ټولنیزو، کلتوري او مصرفي فعالیتونو کې د خلکو زیاته برخه اخیستنه؛ د ژوند په طرز کې بدلون؛ د کورنی جوړښت او ارزښتونو کې ژور بدلونونه؛ نسلي تشې؛ د عصري جلاوالی او ګډوډي چې هویتونه پکې ټوټې ټوټې کیږي؛ د ټولنیز ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم کمزوری کول؛ د فیمینیسټ غورځنګونو وده؛ د اقلیتونو او ماشومانو حقونه؛ او د ټولنيزې پانګې کمزوری کول په عمومي توګه د ايران په ټولنه کې او په ځانګړي ډول د هیواد په سني ټولنه کې ترټولو مهم کلتوري اوټولنیز متغیرات دي. د "ښځوغورځنګ" جوړول * ژوند، آزادي" په ایر اني ټولنه اود مذهب دوديز تفسیرکې ژوراوپراخ بدلونونه راوستي دي، چې په طبیعي ډول به په ایران کې هم په سني اسلام اغیزه وکړي.

د) د ټیکنالوژی اوپوهې متغیر:

-د رسنيو مخ په زیاتیدونکي اندازې او رول، د عصري اړیکو وسیلو پراختیا، د معلوماتو او مخابراتو ټیکنالوژی انقلابی پراختیا، او د ټولنیزو شبکو پراختیایی اړیکې، ژوند طرز او کاریې بدل کړی دی، او زده کړه یې اسانه کړې اوپراخه کړې ده. د لوستوخلکوزیاتیدونکي شمیر، د معلوماتوراټولول، اود غیرپروسس شوو لويو معلوماتو حجم په ټولنه کې ډیر باورونه او ارزښتونه اغیزمن کړي دي. سربیره پردې، د نوي ټیکنالوژی لخوا فعال شوي د داخلي او بین الثقافتي اړیکو اسانتیا اوزیاتوالی د سني ټولنې په خبرو اترو او لید اغیزه کړې ده.

f)د سیمه ایز چاپیریال متغیرکیدل :

-د دوامداره پراختیا بحث وده او پراختیا، د چاپیریال حرکتونه، د سرچینو غیر موثر مدیریت، او سیمه ایز ګواښونه د تیرپه پرتله د ټولنې لید بدل کړی دی.

-د پورته ذکر شویو عواملو سربیره، دا باید په پام کې ونیول شي چې د نړیوال کیدو پروسه، د څو اړخیزه پدیدې په توګه چې د خلکو په ژوند، فکرونو او چلندونو یې ژوره اغیزه کړې، په عمومي توګه د ټولنو او په ځانګړي ډول د نړیوالې ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبوي. په ځانګړي ډول سني.ټولنه ډیرراتلونکي کارپوهان پدې باور دي چې نړیوال کیدل ترټولو مهمه پروسه ده چې په راتلونکي اغیزه کوي. د نورو پروسو رامینځته کولو سربیره، نړیوال کیدل په دریو ابعادو کې بنسټیزبدلونونه راوړي.

- په سیاسي اړخ کې، دا به د ملي حکومتولی جوړښت او همدارنګه په نړیوالو اړیکو کې د بدلونونو لامل شي.

-په ټولنیز کلتوري اړخ کې، دا به د یو متحد نړیوال کلتور رامینځته کیدو لامل شوی، کوم چې به تر یوې اندازې پورې فرعي کلتورونه ځنګ ته کړي. دا په ټوله نړۍ کې د همجنسي نورمونو او متحد ټولنیزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونو رامینځته کولو لپاره یی چاپیریال هم رامینځته کړی، لکه د ښځو، اقلیتونو او بشري حقونو.مسایل .

په اقتصادي اړخ کې، نړیوال کیدل د هیوادونوترمنځ د اقتصادي اړیکوپراختیا اوپه ټولوهیوادونوکې د یو متحد مصرف کوونکي کلتور رامینځته کیدو لامل شوی. که څه هم په منځني ختیځ کې د نړیوال کیدو له امله رامینځته شوي فشارونه تر دې دمه د نورو سیمو په پرتله خورا کم دي، دا باور کول ګران دي چې د دې سیمې هیوادونه به په راتلونکې لسیزه کې په ورته ډول د دې پروسې په وړ اندې مقاومت ته دوام ورکړي. د بهرنیو ارزښتونو اوژوند طرزالعملونو، بهرنیو ایډیالوژیو او متضادو نورمونو فشارونه په ایران باندې له پامه غورځول کیدی نشي، لکه څنګه چې د بهرنیو فابریکو څخه راغلی توکي له پامه غورځول کیدی نشي . (

-په ایران کې د سني اسلام راتلونکی:

په ایران کې د سنیانووضعیت د نړۍ عمومي و اقعیت، او نړیوال مسایل او چاپیریال منعکس کوي. اسلام او په هیواد کې موجوده وضعیت، که څه هم دا خپل ځانګړي شر ایط لري. د دین حالت، په ځانګړې توګه په ایران کې د سني اسلام راتلونکی، یو متضاد دوه ګونی دی. له یوې خوا، لکه څنګه چې جغر افیه پوه او انټروپولوژیست ډیوډ هاروي باور لري، د وخت او ځای راټولیدل داسې نړۍ ته یی لاره هواره کړې چې هره ورځ او هره شیبه د نړیوال مخابراتي سیستم دننه د نړۍ لویه برخه ګرځي. دا حالت د تیرو، دودونو، ډلو ایزو هویتونو سره د اړیکود پرې کولو لامل کیږي، چې د پانګوالۍ یا عصري کولو دوامداره پروسې او د مذهب کمزوري کیدو لامل کیږي ، په ژوند کې د مذهب کمیدل او په مذهب کې د ټولنیزباور کچه راټیټیدل د ښکته کیدو په حال کې دي. له بلې خوا، لکه څنګه چې ماسیوو ایي، د مذهب راتلونکی، په ځانګړې توګه نوی مذهب، په راتلونکو شلو کلونو کې، که منظم وي یا غیر منظم، به د لوړیدو په حال کې وي. په رسنیو کې مذهب به د اوس په پرتله پیاوړی وي. که څه هم ځینې مذهبونه ممکن خپل پیروان له لاسه ورکړي، دا سلنه به د ټول نفوس په پرتله کوچنی وي، او نور مذهبونه به راڅرګند شي. ټولنپوه کاستیلزهم په دې باور دی چې د کاتولیکزم او نړیوال اسلام اصول ممکن حتمي ګټونکي وي. د دې نظرپربنسټ، د مذهب رول به پیاوړی شي او موږ به په ژوند او ټولنیزو تعاملاتو کې د هغې د لوی شتون شاهدان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-له بلې خوا، په معاصر ایران کې مذهب خورا اغېزمن ټولنیز رول لوبولی دی، او پدې وروستیو کې، په حکومت کې د مستقیم ښکیلتیا له امله، د مذهب لپاره پایلې شتون لري. که څه هم مذهبي عقیدې او عملونه د مومنانو د ورځني ژوند سره دومره تړلي دي چې دوی د دوی د هویت برخه ګرځیدلي دي. د هویت دا اړخونه نه یوازې نه حل کیدونکي دي، بلکې د دې اشخاصو چلند او تعاملات هم جوړوي. په هرصورت، په اوسني عصر کې، هغه څه چې د مذهب سره پیښیږي په لویه کچه د مذهب د بادارانو او استازو (مومنانو لخوا ترسره شوي انتخابونو پورې اړه لري) .

-په هیواد کې ترسره شوې څیړنې ښیي چې په تیرو پنځو کلونو کې په پادریانو کې د ځوان نسل د باور کچه راټیټه شوې ده ، د انقلاب دریم نسل هم د دود او عصري کولو نوی ترکیب غواړي، یا په بل عبارت، د نن ورځې نړۍ کې د دود نوی تعبیر، چې په هغو پخوانیو ترکیبونو کې ریښې لري. په هرصورت، هغه څه چې دا نسل د دې هدف او ترکیب په ترلاسه کولو کې مغشوش کوي، له یوې خوا، د رسنیو لکه سپوږمکیو او انټرنیټ له لارې په نړیواله کچه د لاسوهنې شوو معلوماتو جریان دی. له بلې خوا، د مفکرینو نشتوالی چې د دې ترکیب د جذبولو توان لري. د نن ورځې د انقلاب دریم نسل هڅه کوي چې د خپلو دودونو دقیق تفسیر او نړیوال پوهاوی چمتو کړي، ترڅو دوی د نړیوالو رسنیو په شر ایطو کې هم درک شي. له همدې امله، دا ویل کیدی شي چې د نن ورځې تنکي ځوانان او ځوان نسل د تیرو نسلونو څخه توپیر لري؛ د دوی خبرې اترې، ژوند طرز، ارزښتونه، او د حوالې سیټونه د پام وړ متنوع او څو اړخیز دي. د ټولنې د غړو، په ځانګړې توګه د ځوان نسل د حوالې په سیټ کې بدلون د دوی د ارزښتونو، نورمونو، دودونو او د لویدیځ چلند تقلید کې د بدلونونو له لارې لیدل کیدی شي. د هیواد د سنې ټولنې په دریم نسل کې دا بدلون هم تریوې اندازې پورې لیدل کیدی شي)

-که څه هم په اسلام او مذهب باور د ډیرو سنیانو په منځ کې ثابت پاتې دی، او د دوی یوه لویه برخه په خدای او اسلام باور لري او مذهبي مراسمو او عبادت ته غاړه ایږدي، ځوانان د مذهبي عقیدې او مذهب مختلف ماډلونه لري. شواهد ښیي چې د منځنۍ طبقې او پورته اکثریت په ایران کې سنې ټولنه په دودیز ډول مذهبي مراسمو او عبادتونو ته غاړه ایږدي، خو د مذهب په نمونو کې بدلون او تنوع، په ځانګړې توګه د ځوانانو په منځ کې، په دوامداره توګه مخ په زیاتیدو ده. د مذهبي لید څخه د سنې ټولنې دننه کثرتیت او تنوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ زیاتیږي، چې د مذهب، بې دیني، رسمي مذهبیت، بنسټپاله مذهبیت، او صوفي مذهبیت سره د مخالفت پراخه لړۍ پکې شامله ده. له بلې خوا، په هیواد کې د لویو رجحاناتو سره سم، موږ د مخ په زیاتیدونکي عمومي احساس شاهدان یو چې مذهبیت کمیږي، او د حکومتدارۍ د منلوړ لاربه سیکولریزم وي. دا ټولنه به د مذهب او سیکولریزم ترمنځ د دوه ګونیتوب سره مخ شي، مګر داسې ډلې شتون لري چې د شرعي قانون سره د دوی د اطاعت لپاره پیژندل کیږي چې دا بحث به سیالي وکړي. دا کولی شي په ټولنه کې شخړې او تضاد رامینځته کړي، او په پایله کې، د نسل ویشرامنځ ته شي ..

-په هرصورت، د مذهبي ژمنو اشخاصو ترمنځ، موږ به د بدلونونو شاهدان هم شو. په عمومي طبقه بندي کې، په ایران کې سني ټولنه په څلورو مذهبي جهتونو ویشل کیدی شي، او بیا په ایران کې د سني اسلام راتلونکی د دې جهتونو د نفوذ او خپریدو پربنسټ تحلیل کیدی شي. دا رجحانات دا دي: تصوف، روښانتیا، سلفیزم، او منځلاری متوسطیت.

-د کردانو په منځ کې د صوفي احکامو نفوذ د پام وړ کم شوی دی. د صوفیانو د استوګنځایونو او خانقاوو احصایې، او همدارنګه د درویشانو او د هغوی دننه فعالو صوفیانو شمیر، په کرد سیمو کې د دوی د پخوانی حالت سره د پرتلې وړ ندي. په ټولو کرد سیمو کې د فعالو درویشانو شمیرپه چټکۍ سره کم شوی، او د دوی ټولنې په تیرو څو لسیزو کې په ځانګړو ښارونو او کلیو پورې محدودې شوې دي تر ډیرو کوچنیو ډلو پورې. د دې کوچنیو ډلو شمیر هم مخ په کمیدو دی، او دا امکان نلري چې د دې ټولنو کومه نښه به په راتلونکو کلونو کې د کردانو په منځ کې پاتې شي. په ورته وخت کې، د هیواد په جنوب کې د سنیانو په منځ کې تصوف د پام وړ شتون نلري. په ختیځ او جنوب ختیځ کې د دیوبندیانو د خپریدو او د اهل حدیثو د نفوذ سره، تصوف د پام وړ کم شوی، او ډیر صوفي زیارتونه ویجاړ شوي دي. په دې وروستیو کې، په ټولنه کې د دودیزې طبقې د یوې برخې ملاتړ او په سني سیمو کې د ځینو جمعې د لمانځه د مشرانو او واعظانو د تاکلو له امله، موږ د طریقې رجحاناتو کې نسبي وده لیدلې ده، که څه هم د دوی ټولنیز نفوذ پراخ نه دی.

-په هرصورت، سلفي فکر عموما په دوو کټګوریو ویشل شوی: سلفي-دعوت او تکفیري-جهادي سلفیت. جهادي او تکفیري سلفیت په ایران کې د سنیانو په منځ کې ژورې ریښې نلري. دوی په تدریجي ډول شتون لري، د اسلامي نړۍ شاوخوا چاپیریال څخه اغیزمن شوي، او په عمومي توګه د سنیانو په منځ کې پراخه شهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لري. په ورته وخت کې، سلفي-دعوت يا تکفيري سلفيت، چې تاوتريخوالي ته لاره نه هواروي مګر سخت نظرلري، د سنيانو په منځ کې نسبتا فعال شتون لري. سره له دې چې غړيتوب يې لږ دی، خوتوانېدلی چې خپل شتون د هيواد څخه بهر په انټرنيټ او سپوږمکۍ چينلونو کې د پراخ شتون له امله د پام وړ احساس کړي. البته، د هيواد په جنوب کې ځينې شافعي سنيان د سلفيزم سره تړاو لري او د منځلارو سلفيانو په توګه پېژندل کيږي. په هرصورت، سلفيزم، په خپله تخنيکي معنی کې، د هيواد په جنوب کې د سنيانو له مذهبي تمايل سره توپيرلري، او د سني مذهبي څرګندونو اهميت بايد د سلفيزم په توګه تعبيرنشي)

د عصري کولو سره دتړلي روښانتيا تګلاره د سنيانو په منځ کې پراخه نه ده؛ محدود شمير تعليم يافته اشخاص په هيواد کې د روښانتيا د موجوده فضا څخه اغيزمن دي او پيدې برخه کې په انفرادي فعاليتونو کې ښکيل دي، مګردا د سني نفوس په منځ کې پراخه منل شوې نظريه نه ده. د مذهب په اړه معتدل او متوازن چلند، د اسلامي بيدارۍ څخه ډيراغيزمن شوی، سره له دې چې د خپل لنډ عمرسره سره، په هيواد کې د سنيانو په منځ کې نسبتا ښه ترلاسه شوی او د تعليم يافته او ټولنيز پلوه اغيزمنو اشخاصو او شخصيتونو دلوی شمير لخوا تعقيب کيږي. په سني ټولنه کې د دې چلند نفوذ مخ په زياتيدو دی، او د ځوانانو د يوې برخې پام يې د خپلو عقلي او عصري نظرونو له امله ځانته اړولی دی، که څه هم د هغې لاسرسی او نفوذ نړيوال نه شي ګڼل کيدی.

-پورته ذکر شويو ټکو ته په پام سره، تمه کيږي چې په ايران کې د سني اسلام راتلونکی به د نړيوال کيدو، د معلوماتي او مخابراتي ټيکنالوژۍ انقلاب، او ملي او نړيوالو کلتوري او ټولنيزو خوځښتونو څخه رامينځته شوو ننګونو سره مخ شي. د مذهبي حکومت تر اغيز لاندې د ژوند تجربه او د هغې ناکامی، د سيکولر او مذهبي ضد غورځنګونو د ودې سربيره، په لنډمهاله کې د مذهبي عقايدو کمښت او د مذهبي مراسمو په تعقيب کې يې د پام وړ کمښت لامل شوی. د ځينو منځلارو اسلامي غورځنګونو او اصلاح غوښتونکو هڅې چې دين عصري کړي او د نن ورځې دنړيوال چاپيريال سره يې تطابق وکړي ممکن د ټولنې د يوې برخې پام ځانته راجلب کړي او د بدلون لپاره لاره هواره کړي. په هرصورت، هغه څه چې روښانه دي دا دي چې په نږدې راتلونکي کې، د ايران سني اسلام به د دود او عصري کيدو دوه ګونی حالت ته راشي. له دې څخه د راپورته کيدو لپاره، دا بايد وکولی شي يو نوی تعبير وړ اندې کړي چې د اوسني واقعيت سره سم وي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنیانو ترمنځ د مذهبي ګواښ احساس ته په پام سره، د ایران د ټولني د دي برخي د ټولنیز شتون لپاره لومړنی انګېزه د پرمختګ پر بنسټ همکاری کي د ریښتیني ګډون پر ځای د تبعیض څخه د تېښتي په څېر انګېزو له امله پاتي ده.[17]

ددي فصل حوالی :

-هوشمند، احسان، ۱۳۹۶، په ایران کې سنیان، شرغ ورځپانه، ۲۹۵۳ ګڼه.

-د مولوي عبدالحمید په وینا، د جمعي لمونځ په زاهدان کي.

-داودي، علیرضا، سید وحید اغلي، او محمد رضا رسولي، په خوزستان کي د اتباعو ترمنځ د مذهبي فرقو په بدلولو کي د وصال سپوږمکی شبکي په اړه د نظریاتي پروګرامونو د رول مطالعه، د ټولنیزو او کلتوري ستراتیژیو دري میاشتنی ژورنال، لسم کال، ۳۷ ګڼه، ۱۳۹۹ هجري، مخونه ۳۱-۵.

-سلطاني، عبدالظاهر، په ایران کي سني: فرصتونه او ننګوني (پیر انشهر: ارس خپروني)، لومړی ګڼه، ۱۳۹۵ هجري لمریز، مخونه ۵۳-۵۱.

-هوشمند، احسان، کتاب.

-خواجه، نصرالله، د جماعت غورځنګ: په جنوب ختیځ ایران کي دعوت او تبلیغ، د ماسټری تیزس، علامه طباطبایي پوهنتون، تهران، ۱۳۹۱ هجري لمریز.

-فریش، الف نور: په لویدیځ پاپوا (ایران) کي د تبلیغي جماعت راتګ او خپریدل

ian Jaya)، اندونیزیا، S. Ranjaratnam School of International Studies Singapore, 2010,

)لاسرسی: 18 نومبر 2024 https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-pubs/WP191.pdf :(

17 - ادریس پیر صاحب د ایران پوهنتون پروفیسور او فعال، د جماعت الدعوة والاصلاح (تبلیغ او اصلاح) غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

-قاسمي، محمد طيب، ژباړه عبدالرحيم سالارزي، د تبليغي جماعت او اصلاح اصلاح، (خراسان رضوي، توربت جام: شيخ الاسلام احمد جام مطبعه)، ۱۳۹۵ هـ ش.

-جهان طاغوت، حسين، د تبليغي جماعت په غورځنګ کې سياسي پديده، د بسيج ستر اتيژيکو مطالعاتو مجله، ۱۷ کال، پرله پسې ۶۳، ۱۳۹۳ هـ.ش. طريقې او حل لارې، www.Islahweb.com

-انبارمو، منصور، ۱۳۹۹، په ايران کې د سلفيانو د پوهې تيوري: يوه قضيه مطالعه: د سني مذهبي ډلو د طريقې مطالعه، د اسلام او ايران د تاريخ علمي ژورنال، الزهرا پوهنتون، دريم کال، ګڼه ۴۷، ګڼه ۱۳۷، مخونه ۱۹۸-۱۷۳.

www.Maktabquran.blogfa.com

-شريعتي مازناني، سارا او سمن ابراهيم زاده، مکتب القرآن؛ مومناني د "ملت" په ياد کې: په ايران کې د کردانو يوه قضيه مطالعه، د ايران کلتوري څېړنيز ژورنال، ۱۳۹۶، ۱۰(۳)، مخونه ۹۹-۷۹.

-زندي، امير، محمد رحيم زندي، مهدي احمديان او حسين موسوي. ۱۴۰۱. د ملي امنيت په لړولو کې د مذهبي اقليتونو د نفوذ لپاره راتلونکي سناريوګانې: د سنيانو يوه قضيه مطالعه، په اسلامي نړۍ کې د اساسي او تطبيقي مطالعاتو ژورنال، څلورم کال، ۱۴ ګڼه.

-نصره اصفهاني، على رضا او احمد کوهي اصفهاني، د اووم پراختيايي پروګرام لپاره د ايران لپاره د لويو نړيوالو رجحاناتو او راتلونکي رجحاناتو تحليل، د اسلامي مشورتي مجلس څېړنيز مرکز، ۱۴۰۱ هجري.

-سياسي، اقتصادي، ټولنيز، ټيکنالوژيکي، چاپيريالي، حقوقي.

-حافظيان، محمد حسين، په منځني ختيځ کې ايران: د سيمې راتلونکي رجحانات، د مرکزي يوريشيا مطالعات، دوهم کال، ۱۳۸۸ هجري.

-ويبسټر، آر. کې. فرانک، د اسماعيل قديمي لخوا ژباړل شوی، د معلوماتو ټولنې تيوري، (تهران، قصيده سارا، ۱۳۸۳)، دوهم چاپ، مخ. ۳۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-خان محمدي، کریم، په نړیوال افق کې د مذهبونو راتلونکې، ۱۳۸۶ هجري، ژمنه شوې انتظارویب پاڼه، .www.Entizar.ir پایه، علي، په عصري نړۍ کې د مذهب راتلونکې، مذهبي فکر درې میاشتنۍ، شیراز پوهنتون، ۱۳۸۵ هجري، ګڼه ۱۹، مخونه ۲۴-۱.

-حاتمي، محمد رضا، قادري عمي، او عشمي عمي، ۱۳۹۵ هجري، د حوالې ډلو په ساحه کې د دریم نسل د چلندونو د پراختیا مطالعه، ۱۳۹۵ هجري، په اسلامي نړۍ کې سیاسي څیړنه، مخونه ۴۲-۲۵.

-شکري، عظیم، او نور، په تعلیمي او مذهبي حوالې ډلو کې د نسلونو ترمنځ بدلونونو ټولنیزه مطالعه او تحلیل: د کرمانشاه یوه قضیه مطالعه. د ټولنیز-کلتوري ستراتیژۍ درې میاشتنۍ، ۱۳۹۹ هجري، لسم کال، ۳۷ ګڼه، مخونه ۶۲-۳۳.

-هزارجریبي، جعفر، اورضا صفاري شالي، ۱۳۹۵ هجري، د زده کونکو په منځ کې د حوالې ډلو کې د بدلونونو د لاملونو مطالعه، د اسلامي پوهنتون کلتور درې میاشتنۍ، ۱۳۹۵ هجري، مخونه ۴۴-۱۷.

-فراستخواه، مقصود، "په ایران کې مذهبي سناریوګانې په آینده کې" (په راتلونکي کې په ایران کې څلور مذهبي سناریوګانې)، د ایران فردا مجله، ګڼه ۱۳، ۱۳۹۴ هجري، مخونه ۶۹-۶۶.

-مصالي، مهدي، د ایران د سنت خلکویوه تشریحي اتلس: د ایران د سنت خلکو جغرافیه او فرقه ایز تاریخ (تهران، امریکایي څېړندویه اداره، ۱۴۰۱)، مخونه ۱۱۹-۱۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په ایران کې د سني مذهب تاریخ اوو اقعیت:

-دا د هيڅ څېړونکي يا کتونکي لپاره پټه نه ده چې ايران، يا هغه څه چې پخوا د فارس په نوم پېژندل کيدل، د اسماعيل اول تر راتګ پورې د سني فرقې پيروي کوله، چې ځان يې د اووم امام موسی الکاظم لمسی اعلان کړ. اسماعيل اول، دصفويانو، په ۹۰۶ هجري (۱۵۰۰ ميلادي کال) کې د شيعه امامي دولت لومړنی حکومت تاسيس کړ.

-د خميني انقلاب د صفويانو د دولت له تاسيس وروسته د فارس د دولت په تاريخ کې دوهم مهم بدلون ګڼل کيږي. سنيان د خميني په انقلاب کې شريکان وو او د شاه په نسکورولو کې يې ونډه درلوده. دوی د شيخ احمد مفتي زاده په مشرۍ د سني شورا لخوا رهبري کيدل. په هرصورت، د انقلاب له بريالیتوب وروسته، خميني دوی رد کړل، له خپلو حقونو څخه يې محروم کړل، او مفتي زاده يې زنداني کړ. دا د خميني په وړ اندې د سنيانو د سخت غبرګون لامل شو. د سني ځوانانو د راټولولو لپاره يو سازمان جوړ شو. دا سازمان په دوامداره توګه پراختيا وموندله، نږدې ۲۱۰۰۰ غړو ته ورسيد. دا پراخ شو تر څو ټولې سني کرد، ترکمن، عرب، فارسي او بلوچ سيمې پکې شاملې شي، تر هغه چې دا د سني ځوانانو سازمان د ټولو سنيانو لپاره ريښتينی سياسي، ټولنيز او فکري مشرتابه مقام شو، د خميني د پلان غندنه يې وکړه چې دوی يې له پامه وغورځول. نن ورځ، په ايران کې سني نفوس د ټول ايران دنفوس شاوخوا ۲۸٪ استازيتوب کوي، او دا سلنه په دوامداره توګه مخ په زياتيدو ده، ترديچې دا مسله د ايراني اکاډميکو لپاره د انديښنې سرچينه ګرځيدلې ده. د المصطفی نړيوال پوهنتون د اکاډميک بورډ يو مهم غړی، ډاکټرناصررفيعي، د "فاطميه او د دعوت فرصتونه" ترسرليک لاندې د يوې غونډې په پرانيسته کې وويل چې په ايران کې سني نفوس په چټکۍ سره مخ په زياتيدو دی، پداسې حال کې چې شيعه نفوس کميږي. هغه اشاره وکړه چې د سني لومړني ښوونځي زده کوونکو شمير په ايران کې د ټولو زده کونکو ۵۰٪ سره مساوي دی، پدې معنی چې د دوی شمير د شيعه ګانو سره مساوي شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت الله مکارم شیرازي (یوله مشهورو شیعه عالمانو او په قم کې د شیعه مدرسې یوله مشهورو استادانو څخه) په ایران کې د سنیانو د زیاتوالي په اړه خبرداری ورکړی و، او په عامه توګه یې د "امام سجاد نړیوال کنفرانس" کې خپله ژوره اندیښنه څرګنده کړه.

-په ایران کې سنیان تقریبا یوه بشپړه حلقه جوړوي چې د ایران د ټولو ګاونډیو سره د پولو په اوږدو کې غځېږي، پداسې حال کې چې شیعه ګان په مرکزکې متمرکزدي. ډېریې په ورو ستیو کلونو کې سني مذهب ته اړولي دي. د دې سیمو شمال ته، د کردانو سیمه د ایران په لویدیځه پوله عراق سره پیل کیږي. ډېریې د دې سیمو شافعیان دي، که څه هم ځینې یې افراطي شیعه ګان دي. د ایران د شمالي پولې سره د ترکیې سره،

-د سني ترکمنانو ډله شتون لري. نور شمال ته، د اذربایجان او سمندري ساحل سره په پوله کې، د تولیش په نوم یوه سني قبیله شتون لري. د تهران شمال ته، د سمندرپه اوږدو کې، د شیعه ګانو سیمه شتون لري. په هرصورت، په شمال ختیځ کې، چې د ترکمن صحرا په نوم یادیږي، سني حنفي ترکمنان شتون لري. په جنوب کې، د ایران په ختیځوسیموکې، اصلي خراسانیان شتون لري، چې سني حنفي ترکمن دي. نور جنوب ته، د پاکستان پولې ته، د سني بلوچ قبیلې شتون لري. په دې توګه، د سنیانو حلقه، چې د ایران د نفوس ۲۸٪ جوړوي، د مرکزي شیعه سیمو شاوخوا ګرځي، کوم چې د سني جیبونو پرته نه دي، لکه شیرازسیمه، یا هغه شیعه ډلې چې سني مذهب ته بدل شوي دي، په شمول د اصفهان یوه ډله. د ایران حکومت په ایران کې د سنیانو په وړ اندې د ظلم پراخه کمپاینونه پرمخ وړي، پشمول د عالمانو او واعظانو له منځه وړل، د بې ځایه کیدو او میشتیدو پالیسی، د سیاسي او اداري پوستونو څخه یې محروومول، او د شیعه اکثریت سیموکې د جوماتونو، مرکزونو او ښوونځیو جوړولو څخه د سنیانو مخنیوی. د مثال په توګه، نږدې یو ملیون سنیان په تهران کې ژوند کوي، مګردوی یو جومات یا مرکزنلري چې پکې لمونځ وکړي یا راټول شي. په هرصورت، د عیسویانو او یهودیانو لپاره کلیساګانې او د زرتشتیانو لپاره معبدونه شتون لري.

د یادونې وړ ده چې د ایران رژیم د شیعه فرقې څخه د سیاسي پوښښ په توګه کار اخلي، او دا پراخه فرصت ورکوي چې په ایران کې او بهر کې د شیعه ګانو د مشهور ملاتړ ترلاسه کولو لپاره کار وکړي. د پیغمبر د کورنۍ د هغو غړو لپاره چې په فرقه ایزو جګړو کې شهیدان شوي وو، د دوی مبالغه شوې مینه د نورو سره د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میني څخه ډیره ده. هدف دا دی چې خلک وهڅوي او د دوی احساسات د خالص سیاسي موخو لپاره وکاروي.[18]

- شاه اسماعیل صفوی چې کله قدرت ترلاسه کړخپله مور یی سنۍ او حنفی مذهبه ورته ویی ویل : یا شیعه دین قبول کړه یا هم مرګ ته ځان برابر کړه هغی د شیعه مذهب قبلو لو څخه انکاروکړ پدې سره یی په شهادت ورسوله .

- په مشهد کې دامام رضا زیارت ته یی زیاته توجه وکړه چې بالاخره یی د خلکو څخه وغوښتل چی د مکې مکرمې په عوض خلک دحج لپاره باید مشهد ته راشي .[19]

---

[18] - مسلم ویب پانه / یحیی صهیب د اکتوبر په ۲، ۲۰۱۵ .
[19] -عالم آرای شاه اسماعیل، چاپ ۱۳۸۴، مخونه ۳۴۶_۳۴۷"

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ايران کې ځيني ناروا او حرام کارونه :

پدې سفرکې مې ځيني دا سې ښيزونه وليدل چې صريحا ناروا او حرام دي:

1-دعلی بن موسی زيارت ته دحرم نوم ورکول: دغه پدې باندې ناروا او حرام دی چې دحرم حدود د الله جل جلاله لخوا ټاکل شوی لکه څنگه چې رسول صلی الله عليه وسلم پخپل مبارک حديث شريف کې د مکی او مدنی حرم حدود داسې ښولي دي :

دلومړي ځل لپاره د مکی مکرمې حدود ابراهيم عليه السلام د الله جل جلاله په امراووحی سره ټاکلي دي ، امام نووی رحمت الله عليه و ايي : امام ازرقی رحمت الله عليه او نورو امامانو پخپلو اسانيدو سره ذکرکړي دي چې : ابراهيم عليه السلام ښودلي دي او نښې يې پرې لګولې دي او جبريل عليه السلام دغه ځايونه ابراهيم عليه السلام ته ښودلي وه بيا يې زموږ خوږ نبی محمد صلی الله عليه وسلم ته امروکړچې دغه نښې تازه کړي بياداکارعمررضی الله عنه وکړبياعثمان رضی الله عنه داکاروکړبيا معاويه رضی الله عنه تردې دمه دا نښې واضحې دي ولله الحمد ، امام ازرقی رحمت الله په آخردخپل کتاب مکه کې ويلي دي : دحرم شريف هغه نښې او حدود چې دثنيه نومی ځای په سرمخی خواته شته هغه حرم دی او کومې نښې چې شاا‌وخواته يې دي هغه حل دی يعني دحرم د باندې دي ...

دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما څخه رو ايت دی چې پيغمبرصلی الله عليه وسلم تميم بن آسد الخزاعی رضی الله عنه د حرم شريف د حدودو د بيا نوی کيدو په خاطروليږه چې حضرت ابراهيم عليه السلام دغه نښې ايښې وې اوده ته حضرت جبريل عليه السلام ورښودلې وې .

فقهای کرامومکه مکرمه اوچاپيره يې حرام بللی دی ځکه چې دا حرمت الله جل جلاله په قرآن کريم کې بيان کړی دی فرمايي : أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ 67 [20]

[20] - سورت عنکبوت ايت 67.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : "آيا هغوی نه دي لېدلي چې موږ هغوی ته يو امن حرم ورکړی دی، حال دا چې خلک د هغوی له شاوخوا څخه نيول کېږي (تښتول کېږي، وژل کېږي)؟ نو ايا دوی په باطل ايمان راوړي او د الله نعمت نه مني (کفرپرې کوي)؟"

امام قرطبی رحمت الله عليه و ايي : ددوی لپاره يې حرم دامن ځای وګرځاوه چې د ددښمن دحملې او اسير کيدو څخه وژغورل شول .

-درسول الله صلی الله مبارک حديث شريف دی چې فرمايي : : عن عبد الله بن عباس رضى الله عنهما قال قال الرسول صلى الله عليه وسلم {إنّ هذا البلد حرّمه الله تعالى يوم خلق السّماوات والأرض} أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .[21]

ژباړه : د غه سيمه (مکه مکرمه) د خدای تعالی له خوا په هغه ورځ مقدسه شوی کله چې الله جل جلاله اسمانونه او ځمکه پيدا کړل.

-وقوله صلى الله عليه وسلم: {إنّ الله حرّم مكّة فلم تحلّ لأحد قبلي ولا تحلّ لأحد بعدي، وإنّما أحلّت لي - ساعة من نهار، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة }. متفق عليه .[22]

ژباړه : " رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي : بېشکه دا ښار(مکه) الله هغه ورځ حرامه کړی ده چې اسمانونه او ځمکه يې پيدا کړل، نو دا د الله په حرمت سره ترقيامته حرامه ده. ما نه مخکې هېچا ته پکې جنګ روا نه و، او ترما وروسته به هم هېچا ته روا نه وي. ما ته هم دا يوازې د ورځې يوه شېبه روا شوه، بيا هم دا د الله په حرمت سره ترقيامته حرامه ده."

-امام زرکشی رحمت الله عليه ددې په حکمت کې ډيروجوهات ذکرکړي دي له دې څخه : په ثابت شوو احکاموباندی التزام ، دهغوبرکاتوظاهريدل چې دغه حرم ته ځانګړی شوی دي .

د مکې دحرم اندازه :

[21] - أخرجه البخاري (1834)، ومسلم (1353) واللفظ له .

[22] - صحيح البخاري , كتاب الحج، باب فضل مكة وبنيانهارقم الحديث1353 : صحيح مسلم:كتاب الحج، باب تحريم مكة وصيدها وخلاها وشجرها ولقطتها إلا لمنشد رقم الحديث: 1833

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دمديني منورې له لوري: د تنعيم څخه درى ميله اندازه ، د مالكي مذهب په كتابونوكې 4 يا 5 ميله مسافه ده، اوس د عائشې رضى الله عنها په جومات ياديږي چې دكعبې شريفې او تنعيم ترمنځ مسافه حرم دى او تنعيم حل دى .

-ديمن له لورې 7 ميله دى.

-د جدې له لورې 10 ميله دحديبيى تر آخره پورې .

-دجعرانې له لورې 9 ميله د عبدالله بن خالد ترشعب پورې .

-دعراق له لورې 7 ميله دى په مالكى كتابونوكې 8 ميله دى .

-دطائف له لورې دعرفات دنمرې د نيمائى څخه 7 ميله دى.

2- دحجاب نشتوالی : داچې ايران اسلامي جمهوريت ياديږي ، خو حجاب يو واجب او لازمي امردى

۱-د حجاب نشتوالي داسلام په مبارک دين كې ډيرې بدې پايلې لري ، په اسلام كې حجاب د ښځې د عفت او پاكۍ نښه ده. قرآن كريم اونبوي سنت ښځو ته د خپل بدن ساتنه او ستركو پټولو توصيه كوي.

-د حجاب نشتوالی دځينو اسلامي مفسرينو او علماء له نظره د الله امرنه اطاعت كول ګڼل كيږي

-ممكنه ده چې د حجاب نه مراعات كول لويه ګناه ده .

۲-اجتماعي او اخلاقي ارخ :-

- حجاب د ښځو د شخصيت اووقارنښه ګڼل كيږي، او د ټولنې په كچه د عزت او درناوي سبب كيږي.

- د حجاب نشتوالی ځينې وخت د ناوړه نظرونو، بدفهميو او احتمالي ناامنيو لامل كيداى شي.

- په ځينې كلتورونو او ټولنوكې د اخلاقي بحران يا بې احتياطى ښكارندوي هم ګڼل كيږي.

۳ .-رو اني او فكري اغېزې:

-د حجاب درلودل ډېرې ښځې ته د اعتماد او ځان ساتنې احساس وركوي.-

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دحجاب نشتوالی کېدای شي ځيني وخت د ځان په اړه د فشار، اضطراب یا د ټولنیز قضاوت سره مخامخ کړي. .

-البته:

-ځيني (آزاد خیاله) ښځې حجاب د خپل شخصي انتخاب او خپلواکۍ نښه ګڼي، او د حجاب په اړه پرېکړه د دوی د عقیدې او احساساتو پورې تړلې بولي.

- او ځيني نورې (سکولرانې) بیا حجاب د تخلف اووروسته والي نښه هم بولي .

-د حجاب حکم د قرآن کریم په رڼا کې :

الله جل جلاله فرمایلي دي : يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ . [23]

ژباړه : ای نبي! خپلو مېرمنو، لورنو او د مؤمنانو ښځو ته وو ایه، چې خپل چادري (جلابیب) پر ځان راکش کړي؛ دا ډېره مناسبه ده چې وپېژندل شي (چې باحیا دي) او آزار ورونه رسېږي.

تفسیر : -جلابیب: اوږده چادري ده چې ټول بدن پوښي

-دا آیت د دې لپاره نازل شو چې ښځې وپېژندل شي چې پاکدامنه دي، او څوک یې ونه ربړوي

الله وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا . [24]

ژباړه : او مؤمنو ښځو ته وو ایه، چې خپل نظرونه ټیټ کړي او خپل عفت وساتي، او خپل زینت (ښکلا) ښکاره نه کړي، پرته له هغې چې طبیعي ښکاره وي .

-تفسیر (ابن کثیر، قرطبي)

-زینت د بدن ښکلي برخې دي، لکه ویښتان، غاړه، لاسونه، او نور؛ ښودل یې د فتنې سبب دی –

[23] - سورت الاحزاب آیت ۵۹ .
[24] - سورت النور آیت ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د حجاب په اړه احاديث :

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلی دی المرأةُ عورةٌ، فإذا خرجَتِ استشرفَها الشيطانُ . [25]

:ژباړه: ښځه پرده ده (سترده) ، کله چې له کوره ووځي، شيطان هغې ته ګوري (يعني د فتنې سبب ګرځي).

مطلب داچې : دلته د ښځې سترته اشاره شوې، او دا چې بېرون وتل یې که حجاب ونه لري د فتنې باعث ګرځي،

قال رسول الله صلی الله علیه وسلم : صنفانِ من أهلِ النارِلم أرَهُما بعدُ: ... ونساءٌ كاسياتٌ عارياتٌ، مائلاتٌ مميلاتٌ، رؤوسُهنَّ كأسنِمةِ البُختِ المائلةِ، لا يدخلنَ الجنةَ ولا يجدنَ ريحَهاوإن ريحها ليوجد من مسيرة كذا وكذا» . [26]

-ژباړه: د دوزخ دوه ډلې دي چې ما لا نه دي ليدلي: ... او ښځې چې کالي اغوندي، خو داسې ښکاري (لکه لوڅې چې وي، (بدن ښکاره کوي)، ميلان لري او نور هم ور اړوي (بد اخلاقې وي)، د دوی سرونه به د اوښ د کوهان په څېر وي (يعني ويښتان يې لوځ کړي وي يا يې لوړ تړلي وي)، دوی به جنت ته نه ننوځي او د جنت بوی به ورته نه رسيږي ، او بېشکه د جنت خوشبويي له ډېرې ډېرې فاصلې نه احساسېږي."

-<u>يادونه :</u>

د "كذا وكذا" معنی دا ده چې د جنت بوی له ډېرو اوږدو فاصلونو (مثلاً له پنځوس يا سل کلومتره) څخه احساسېږي، خو رسول الله ﷺ دا اندازه په مشخص ډول نه ده ذکرکړې، بلکې په مبهم ډول يې فرمايلي، چې مطلب يې لويه او لرې فاصله ده.

دا جمله د دې لپاره راغلې چې دا ګناهکاران به دومره محروم وي چې حتی د جنت بوی به هم نه شي احساسولی، سره له دې چې د جنت بوی له ډېره لرې ځايه ترمشام رسېږي.

<u>د دين له نظره)د حجاب دنشتوالي بدې پايلې:</u>

---

[25] - رواه الترمذي (1173)، وقال: حسن صحيح .
[26] - رواه مسلم (2128).

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د الله د امرمخالفت دی ځکه چې حجاب فرض دی؛ نشتوالی یې د معصیت لامل دی .

- دحجاب په نشتوالي فتنه خپرېږي او حجاب د ټولنې د عفت ساتنه کوي .

-د حجاب نشتوالی دعزت کمښت دی ، بې حجابه ښځه د بدو نظرونو هدف ګرځي.

د حجب نشتوالی دعذاب، اووعید لامل کیږي "کاسيات عاريات" ته د جنت نه ننوتو خبرداری ورکړل شوی .

:مهم یادښت :

اسلامي تعلیمات حجاب ته د عفت، وقار او د ټولنیزامن د ساتنې په نظر ګوري، نه د ښځې بندګۍ په نظر. حجاب د کرامت ساتنه ده، نه محرومیت .

<u>د حجاب په اړه د معاصرو اسلامي شخصيتونو نظرونه :</u>

:شیخ عبدالعزیزبن باز(رحمه الله)-د سعودي عربستان پخوانی لوی مفتي :

شیخ ابن بازحجاب فرض ګڼلی دی اوویلي يې دي چې ښځې باید د خپلې شرعي اړتیا له مخې حجاب وساتي، ځکه چې حجاب د ښځې د عزت او د ټولنې د پاکوالي ساتنه کوي .

حجاب په هره بالغه مسلمانه ښځه فرض دی، او د دین له ضروراتو څخه دی، نه شي کېدای پرېښودل چې.شي .

:شیخ محمد صالح المنجد-مشهور عالم او مفتي :

-د حجاب نشتوالی د ديني فساد او د ټولنيزو ستونزو لامل ګرځي. حجاب د ښځې د شخصيت محافظت کوي . [27]

-.مسلمانې ښځې ته حکم شوی چې شرعي حجاب ولري، ځکه دا هغه د فتنې او خطرونو څخه ساتي

[27] -الموقع الرسمي للشيخ محمد صالح المنجد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شیخ یوسف القرضاوي:

د معاصر اسلامي فقیه او مفکر مشهور عالم قول :

حجاب یوازې د سترګو پټول نه دي، بلکې ټول بدن باید د نامحرمو سترګو څخه پټ وي، پرته له هغه څه .چې طبیعت یې ښیي .

حجاب هغه شرعي جامه ده چې مسلماني ښځې له نورو جلا کوي او په ټولنه کې یې عزت ساتي. [28]-

-علامه محمد بن صالح العثیمین (رحمه الله):

یو له لویو سعودي علماء څخه دی و ایي :

-حجاب فرض دی، او د ښځې لپاره د دیني اطاعت او د الله د رضا د ترلاسه کولو وسیله ده .

-هغه څوک چې خپله سر او هغه برخې نه پټوي چې پټول یې لازم دي، نو په خپل ځان او دین یې حق نه دی ادا کړی [29]

-شیخ محمد ناصر الدین الألباني (رحمه الله)، چې یو له مشهورو معاصرو محدثینو څخه و، د حجاب په اړه :

شیخ الألباني رحمه الله حجاب فرض ګڼی، او دا د ښځې د بدن پوره پوښښ لازمي ګڼي. خو یو مهم بحث چې د هغه نظرته ځانګړی کوي، دا دی :

هغه د مخ پټول (نقاب) فرض نه، بلکې مستحب یې ګڼی . [30]-

-د هغه څرګند نظر(لنډ اقتباس) :

[28] - برنامج "الحجاب بین الدین والتقالید" علی قناة الجزیرة، .

[29] - رسالة الحجاب" التي نشرها مرکز الشیخ محمد بن صالح العثیمین.

al-amen.com

. -[30] - حجاب المرأة المسلمة في الکتاب والسنة ص 49-لیکوال:** شیخ محمد ناصر الدین الألباني طبعه: دار المعارف، بیروت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-فإن ستر الوجه والكفين ليس فرضا، و إنما هو من الفضائل والمكرمات التي يستحب للمرأة أن تتحلى بها، وليس من الواجبات التي يأثم تاركها .

-ژباړه :

د مخ او لاسونو پټول فرض نه دي، بلکې له هغو فضيلتونو او ښايستونو څخه دي چې ښځې ته مناسبه ".ده چې ځان پرې ښکلی کړي؛ خو دا له واجباتو نه دي چې پرېښودونکی به پرې ګناهګار شي"

<u>-مهم ټکي د شيخ الألباني له نظره :</u>

-د بدن پوښ فرض دی (بدن، ويښتان، غاړه، او نور)

-د مخ او لاسونو پټول مستحب دی، نه فرض.

-د حجاب ترک کول او د بدن د حجاب پرېښودل ګناه ده؛ خو د مخ ناپټي ګناه نه ګڼي.

- دليلونه د قر آني آيتونو او صحيح احاديثو پر اساس خپل نظر ثابتوي.

<u>يادونه-:</u>

-د الألباني رحمه الله نظر په دې موضوع کې له ځينو نورو علماوو (لکه ابن باز او ابن عثيمين) سره توپير لري، ځکه هغوی د مخ پټول هم فرض ګڼي، خو الألباني رحمه الله د شريعت له متونو مستند استدلال .کوي چې نقاب مستحب دی، نه واجب .

<u>-د مخ پټولو د اختلاف تفصيل:</u>

د ښځو د مخ پټولو په اړه د اسلامي شريعت په رڼا کې مختلف فقهي نظرونه شتون لري، چې د قرآن کريم، نبوي احاديثو، صحابه کرامو اقوالو او د معاصرو علماوو د فتوو پر اساس استنباط شوي دي[31].

-د قرآن کريم لارښوونې : الله جل جلاله فرمايي :

---

[31] - کليمه • نيت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

« يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا » [32]

پښتو ژباړه :اې نبيّ! خپلو مېرمنو، لوڼو او د مؤمنانو ښځوته ووایه چې خپل جلبابونه (لوی څادرونه) پر ځان راکش کړي؛ دا کارتردې غوره دی چې وپېژندل شي (چې پاک لمنې دي) نو نه به ځورول کېږي، او بېشکه الله ډېربښونکی، ډېررحم کوونکی دی .

:تفسیرلنډیز(له تفسیرابن کثیراو تفسیرقرطبي څخه)

-جَلَابِيبِهِنَّ": دا جمع ده د "جلباب" چې مطلب يې لوی څادردی چې ښځه پرې خپل ټول بدن پوښي، حتی مخ او سینه هم.

-يُدْنِينَ":- مطلب دا چې هغه څادرونه دې راکښ کړي (يعنې پربدن دې راچاپېره کړي) څوبدن پټ شي.

-يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ": يعنې دا لباس به سبب شي چې خلک وپېژني چې دا پاک لمنې مؤمنې ښځې دي، نو څوک به دوی نه ځوروي، نه به پرې بد نظر اچوي.

- دا آیت د ښځود حجاب او ټول بدن د پټوالي د مشروعیت (بلکې وجوب) لپاره يو بنستیز دلیل ګڼل کېږي.

-استنباط د علماوو له نظره :

-امام ابن کثیروايي چې دا آیت د دې لپاره نازل شوچې مؤمنې ښځې د جاهلیت له ډول ډول اذیتونو خوندي وساتل شي، او هغوی ته امروشوچې د خپلو بدنونو او زینتونو څخه پرده وکړي.

-علامه ابن تیمیه، امام قرطبي، او ابن عباس رضی الله عنه فرمايي: د جلباب هدف دا دی چې ښځې باید خپل مخونه هم پټ کړي.

-د ځینو حنفي علماوو له نظره مخ ښکاره پرېښودل روا دي، خوکه د فتنې وېره وي نو بیا مخ پټول واجب دي.

[32] - الاحزاب ۵۹ آیت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه آیت د ښځود سترولولپاره د جلباب یا لوی ځادرد اغوستلو امرکوي، چې د عفت او عزت ساتنې لپاره اړین ګڼل شوی دی .

د مخ پټولو په اړه د علماوو نظرونه :

-د مخ پټولو په اړه د علماوو ترمنځ دوه اصلي نظرونه شتون لري

د مخ پټول فرض ګڼل: ځینې علماوو لکه امام مالک، امام شافعي، امام احمد بن حنبل او د هغوی پیرو انود مخ پټول فرض ګڼلي دي .

د مخ پټول مستحب ګڼل: ځینې نور علماوو لکه امام ابوحنیفه او د هغوی پیرو انود مخ پټول مستحب - ګڼلي دي، خود فتنې د وېرو په صورت کې یې پټول فرض ګڼلي دي

د دې اختلاف اصلي لامل د "إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا" (مګرهغه څه چې ښکاره کیږي) په تعبیرکې توپیردی

-نړیواله تجربه :

:په ځینوهېوادونوکې د مخ پټولو په اړه محدودیتونه وضع شوي دي :

-هالند: په ۲۰۱۹ کال کې په عمومي ودانیوکې د مخ پټولو محدودیت ولګول شو، چې د حجاب، سکي خولۍ او نورو مخ پټوونکو توکو په اړه وه .[33]

-افغانستان: داسلامي امارت د بیا واکمنېدو سره، د ښځود مخ پټولو حکم عملي شو، چې په ټلویزیوني خپرونوکې د ښځینه ویاندویانولپاره ماسک اغوستل اړین شول [34]

دغه اقدامات د بشري حقونو سازمانونو او نړیوالو ټولنو له لوري د ښځود حقونود محدودولو په توګه وبلل شول (که سړی و اقعیت ته ځیرشي نو دغه ټولنې داسلام په ضد او غیرمسلمانو په خدمت کې دي) .[35]

[33] - bbc.com .
[34] - tolonews.com .
[35] - tolonews.co]] .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-پایله :

د ښځود مخ پټولو په اړه د اسلامي شریعت په رڼا کې مختلف نظرونه شتون لري، چې د علماوو د تعبیراتو او د فقهي د مذهبونو پراساس استنباط شوي دي. په دې اړه د قرآن کریم آیتونه او نبوي احادیثو د ښځو د ستر لپاره لارښووني کوي، خود مخ پټولو په اړه د فرضیت یا مستحبیت په اړه اختلاف موجود دی.[36]

٣- مؤقته نکاح :

په ایران کې دخورا بدو او ناوړو عادتونو څخه یوه هم متعه یا مؤقته نکاح ده چې په شیعه مذهب کې جواز لري پدې سره یې ایرانې ټولنه ککړه کړې ، ټول هوټلونه پدې مصیبت کې ښکیل دي ، دهوټلونو کارکوونکې د هلکانو په څیرښکاري چې دا په اصل کې زنا ده او ددې څخه ښايي ډیرکم خلک په امن کې پاتې شوي وي ، والله المستعان وعلیه التکلان ، مؤقته نکاح چې په فارسي کې ورته متعه ویل کیږي،

:نکاح المتعه، یا :مؤقته نکاح د اهل سنت فقهاوو له نظره حرام (ناجایزه) ګڼل کیږي.

-د اهل سنت نظر:

نکاح متعه -د اهل سنت جمهور (څلور واړه مذاهب: حنفي، مالکي، شافعي، حنبلي) پردې اتفاق لري چې متعه نکاح منسوخه او حرامه ده .

-دحرمت دلایل یې په لاندې ډول دي :

قرآن کریم دلایل :

-د موقتي نکاح (متعه) پرحرمت د قرآن کریم دلیل-

.-د اهل سنتو علماو پردې متفق دي چې متعه (موقتي نکاح) حرامه ده،

قوله تعالی "وَالَّذِینَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ" [37]

[36] - [kalemaatpa.net][7wasiweb.com][,
[37] - (سورة المؤمنون: 5–6).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-ژباړه: او هغه کسان چې خپلې شرمګاوې (له ناروا اړیکو) ساتي، پرته له خپلو مېرمنو او هغه ښځو نه چې د دوی په ملکیت کې وي، نو په دوی باندې ملامتي نشته .

-:استدلال :په دې آیت کې یواځې دوې لارې د جنسي اړیکې لپاره روا ښودل شوې دي.

1- دایمي نکاح (ازدواج) .

2- د ملک الیمین ښځې (وینزه).

..نو موقتي نکاح یا متعه پدې دواړو کې نه راځي، او له همدې امله ناروا بلل شوې ده .

د رسول الله ﷺ دمبارکو احادیثو څخه--:

علي بن أبي طالب رضي الله عنه :

قَالَ: إن النبي ﷺ نهى عن المتعة وعن لحوم الحمر الأهلية يوم خيبر. [38]

-د عمربن الخطاب رضي الله عنه موقف:

-حضرت عمررضي الله عنه پر منبروویل-:

متعتان كانتا على عهد رسول الله ﷺ، و أنا أنهى عنهما وأعاقب عليهما: متعة النساء، ومتعة الحج . [39]

-علماء کرام و ایي چې عمربن الخطاب د متعې تحریم نه دی اختراع کړی، بلکې دا هغه څه دی چې رسول الله ﷺ حرام کړي وه، او عمررضی الله عنه یې اعلان کړی و، ځکه چې خلکو بیا هم پرې عمل کاوه .

- د متعې نکاح فقهي حکم:

1- په حنفي مذهب کې متعه حرامه ده .

2 -په مالکي مذهب کې متعه حرامه ده.

---

[38] - (صحيح البخاري، رقم: 4216

[39] - (مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254)

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 - په شافعی مذهب کې متعه حرامه ده .

4-په حنبلي مذهب کې متعه حرامه ده .

-ټول اهل سنت علماء پدې اتفاق لري چې دمتعې نکاح حرامه ده، او که څوک دانکاح وکړي، زنا بلل کیږي، او شرعي نکاح نه ده.[40]

نتیجه :

-متعه نکاح منسوخه، مردوده او حرامه ده .

-دا د اسلامي اخلاقو، د ښځو کرامت، او د نکاح د دایمي تړون سره مخالف ګڼل کیږي.

-متعه په اسلامي فقهي نظام کې د زنا سره ورته عمل بلل کیږي که د اسلامي اصولو مطابق نه وي-

-په ایران کې د مؤقتې نکاح (چې په فارسي کې ورته صیغه ویل کیږي) د ځینو ټولنیزو، اخلاقي او حقوقي ستونزو سبب شوې ده. که څه هم د اهل تشیع له نظره دا نکاح مشروعه ده، خو په ټولنه کې یې زیاتې منفي اغیزې مشاهده کیږي .

په ایران کې د مؤقتې نکاح منفي اغیزې: -

<u>-د ښځو دحقوقو تر پښو لاندې کول :</u>

-مؤقتې نکاح د ښځو لپاره د "یک بار مصرف" په څیر ګڼل کیږي، چې هغوی ته د انسانیت او کرامت له مخې زیان رسوي. د دې ډول اړیکو په پایله کې ښځې د جنسي اړیکو لپاره د وسیلې په توګه کارول کیږي، پرته له دې چې د اوږدمهاله اړیکو او د کورنۍ جوړولو حق ولري. ډیرې ښځې د صیغې په نکاح کې له قانوني او مالي ملاتړ څخه محرومې پاتې کیږي .

40 - صحيح مسلم، باب نكاح المتعة – حديث: 1406صحيح البخاري، حديث: 4216سنن النسائي، كتاب النكاح ، موطأ مالك، باب النهي عن نكاح المتعة، مصنف ابن أبي شيبة، ج 3، ص 254 ،تفسير ابن كثير (النساء: 24) ، تفسير القرطبي (النساء: 24)، الفتاوى الهندية (الحنفيه) ،المدونة الكبرى (المالكية) المجموع للنووي (الشافعية) المغني لابن قدامة (الحنابلة) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د بشري حقونو فعالین، او ځیني اکادمیک شخصیتونه په ایران کې د صیغې پراخوالی د ښځود شخصیت او کرامت خلاف بولي ..

-دوی وایي چې صیغه ښځه په "جنسي توکي" بدله کړي، چې یو ځل کارېږي او بیا پرېښودل کېږي

.اکثروخت دا نکاح ګاني نه ثبتېږي، نو ښځې له میراث، نفقې یا طلاق وروسته د حقوقو دعوا نشي کولای. .

ځو انان زیاتره د تلپاتې کورنۍ د بنسټ پر ځای، موقتي اړیکې غوره کوي- [41]

-د ټولنیز باورونو او اخلاقو زوال :

په ایران کې د مؤقتې نکاح د دود پراختیا د اسلامي اخلاقو او ټولنیزو ارزښتونو سره په ټکر کې ده. دا ډول .اړیکې د کورنۍ جوړولو اصلي ارزښتونو ته زیان رسوي او د ټولنیزو باورونود زوال سبب کېږي.

-د ماشومانو د حقوقو ستونزې :

په مؤقتې نکاح کې د ماشومانو د حقوقو په اړه ستونزې راپورته کېږي، ځکه چې دا اړیکې د اوږدمهاله او ثابتې کورنۍ جوړولو لپاره نه دي، چې په پایله کې ماشومانو ته د پلار او مور له خوا د ملاتړ او پالنې کافي فرصت نه ورکوي .

-په موقتي نکاح کې زیږېدلي ماشومان که ثبت نه شي، له هویت او مشروعیت محروم پاتې کېږي-

پلار اکثروخت له مسؤلیته تښتي، او ماشوم یتیم یا بې‌نام پاتې کېږي-

-په ځینو ښارونو کې د صیغې له امله غیررسمي صیغه‌خوانې یا د موقتي نکاح لپاره مرکزونه رامنځته شوي چې د فحشا سره ورته والی لري .

ځینې شتمن کسان یا روحانیون د دې نکاح له لارې له بې وزله یا یتیمو ښځو ناوړه استفاده کوي.[42]

---

[41] - archive.taand.net .

[42] - دشیعه ګانو مهمی مراجع : قانون مدنی ایران**، ماده 1075، تفسیر المیزان**، علامه طباطبایي، تفسیر النساء: 24
ریپورټونه د صیغې د ټولنیزو اغېزو په اړه3BBC Persian, IranWire, Radio Zamaneh. **
کتاب "ازدواج موقت"** از آیت‌الله مکارم شیرازی
مطالعه جامعه‌شناسی ازدواج موقت در ایران**، د ایران د علومو اکادمیک ژورنالونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې اختلاط ،یعنې د غیر محرم نارینه او ښځې فزیکي، پوهنیزاو تفریحي ګډه شتون:

۱.- تعریف او ګډ عملي چاپېریال(Context) :

-اختلاط: هغه حالت ته وايي چې نارينه او ښځې، پرته له محرم په اړیکو، ګډ فضا (ښوونځی، دفتر، پارک) کې سره یو ځای شي .

-د جاهلیت او لومړني اسلامي دورې حکایتونه ښیي چې په اسلام کې دغه وضعیت بدل شوی د اخترونو، عبادتونو او تجارتي فضا کې اصول راغلل چې اختلاط يې محدود کړو .

۲ .د قرآن کريم او نبوي احاديثو بنسټيز دلايل :

-د ښځو تبرج او ظاهرکېدو پرضد حکمونه لکه: الله جل جلاله فرمائي :

وَلَا تبَرُجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الاولی .

دغه حکم له اختلاط سره تړاولري او ښیي چې ښځې باید په نامحرمه فضا کې حاضرې نه شي.

-حدیثونه :

-پیغمبرﷺ ځانګړې لاربښوونې لرلې، لکه د ښځو او نارینه‌وو لپاره په جوماتونو کې د جلا دروازو جوړول او په کوڅو کې د هغوی تفکیک.

۳- فقهي نظرونه او قانون:

-ټولې څلورګوني فقهي مذاهب (حنفي، شافعي، مالکي، حنبلي) او حتی دمجازاتو اسلامی قانون، -اختلاط غیرمحرم- په ټولنه کې د وحشي نامشروع اعمالو په کتارکې راځي ، ويره او شرم د ځان دحفاظت لپاره لازمي ګڼي .

-دمجازاتو اسلامی قانون يې هم د " زنا څخه لرې کمو" رو ابطو څارندويي کوي او په اختلاط کې شمول جرم ګڼي چې مجازات کيدای شي .

-د اسلام حقوق او مقاصد :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېرنه شوی چې اختلاط د ناوړه اغيزو، اخلاقي سقوط، کورنی نظام ته زيان او دتربيتي فساد لامل ګرځي .

-د اسلامي فقهي مقاصد همدا دي چې عفاف، شرافت، او سلامتيا وساتي ،هم په فردي او هم ټولنيزژوند کې.

۵- د عصري بحث مينځپانګه :

-معاصر اسلامي ليکوالان لکه د افغانستان محب‌الله حازم د اختلاط په اړه ليکلي چې دا پديده د فشار، اقتصادی اړتيا او ناسم برداشتونوله امله معمول شوې .

-د مطبوعاتو د رول لپاره څېړنې ښيي چې انتقالي شرايط او عصري قوانين کولی شي د احتياط او اندازو ساتلو لپاره بياکتنې ته ضرورت ولري.

پايله او سپارښتنې :

1 . د اسلام بنسټيز اصول قرآن کريم، سنت او فقه اختلاط محدودوي او هدف يې د ټولنې اخلاقي سلامتی ساتل دي .

2 . د اسلامي فقهي او قانوني دريځ له متوازنو تدابيرو څخه واده، تعليم، عبادت او تجارت ته د جلاکولو اړتيا لري .

3 .معنوي اقتصادي ساتنې چې د عفاف، آرامښت او کورنی پالنې لپاره ضروري دي .

4 .عصري بدلونونه بايد د اسلامي حدود، اړتياوو او د مقاصدو د ساتنې په چوکاټ کې تجديد شي.[43]

_43_

-حازم، محب‌الله او نذري، عبدالعزيز IJRAH ...The Negative Consequences of Gender Mixing .، ۲۰۲۳ [5]
-اختلاط زن و مرد نامحرم... ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴ [4]
-اختلاط مردان و زنان... فصلنامه سفينه، ۱۳۹۸ [1]
- Islam and gender segregation (Wikipedia) [7]
-آسيب‌شناسی اشتغال زنان[3] Manaviyat.ir ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- لمانځه ته توجه نه کول :

-لمونځ داسلام په مبارک دين کي ټينګ او اساسي اهميت لري ، ځکه چي دا داسلام د مبارک دين رکن دي که څوک قصداً ديته توجه ونه کړي داسلام دمبارک دين څخه وځي او که دسستی له امله وي او انکارترې و نکړي ، نودا د دين له نظره جدي ستونزې او عواقب لري.

<u>۱-لمانځه ته توجه نه کول :</u>

د اسلام له نظره ستونزې:

-لمونځ د دين اساس دی: رسول الله ﷺ وفرمايل: عنجابر بن عبدالله (رضى الله عنه) عن النبى صلى الله عليه وسلم قال : «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِتَرْكُ الصَّلَاةِ» [44]

عنبُريده بن الحُصَيب الاسلمي عن النبى صلى الله عليه وسلم قال ؛

«العَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ.» [45]

د پيغمبراکرم ﷺ په اصلي رو ايت کي (مسلم ۸۲)، واضحه ده چي د لمونځ ترک کولوله کبله انسان د کفر ته نږدې کيږي .

د سنن ترمذی حديث کي هم دا څرګند اشاره شوې ده چي د مسلمان او کفارترمنځ يوازينی توپيرلمونځ - دی .

-د قرآن کريم په څو آيتونوکي د لمونځ اهميت ډېرجدي ياد شوی:

قال : إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهى عَنِ الْفَحْشاءِ وَالْمُنْكَرِ . [46]

ژباړه : لمونځ مسلمان له بديو او منکره کارونو منع کوي .

44 - صحيح مسلم، کتاب «العقائد» يا «ايمان»، حديث شمېره ۸۲
45 -- صحيح الترمذي، حديث شمېره *۲۶۲۱
46 - سورة العنكبوت، آيت 45

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د لمونځ پرېښودل د اسلام له رکنونو بېړرو ايي ګڼل کېږي او دا د بندګۍ څخه ستره غفلت دی.

- د علماوو په فتواوو کې که څوک لمونځ قصداً او مسلسل پرېږدي، نو کفرته نږدې کېږي.

-نو لمونځ د مسلمانانو يو مهم مذهبي عبادت دی چې د ورځي پنځه وخته ادا کېږي. لمونځ د اسلام په مبارک دين کې د ايمان ستنه ګڼل کېږي او د مسلمانانو د ژوند د روحاني بنسټ جوړوي.

<u>--معاصرو عالمانو او مفتيانو نظرونه :</u>

-شيخ ابن باز (رحمه الله):

- د لمونځ ترک کول د کفر نښه ده او څوک چې لمونځ نه کوي، هغه بايد د اسلام لارې ته راګرځول شي".

-شيخ ابن عثيمين (رحمه الله):

-روژه د اسلام رکن دی، که قصداً و نه نيول شي، بيا يې توبې ته اړتيا شته".

-نو: لمونځ او روژه د هر مسلمان لپاره فرض دي، او د دې عباداتو له پرېښودلو جدي ستونزې پيدا کېږي. د قصدي ترک کولو څخه يې بايد کلک ډډه وشي، که څوک يې پرېږدي، نو د توبې او استغفار لپاره يې بايد سمدستي هڅه وکړي .

-د لمانځه ارزښت :

-لمونځ د مسلمانانو د ورځني ژوند نظم او ترتيب ښيي .

- لمونځ د الله تعالی سره مستقيمه اړيکه جوړوي .

- لمونځ د ګناهونو څخه د توبې کولو لارده .

- لمونځ مسلمانان د خپل نفس کنټرول او د خدای رضا ته ژمنوي-

-د لمانځه شرايط :

پاکوالی (وضو) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-مخ د کعبې خوا ته کول .

-د لمانځه د وخت پابندي .

-د لمانځه نیت کول .

-د لمانځه اوقات مراعاتول .

-د لمانځه ډولونه :

-فرض لمونځ: لکه پنځه وخته لمونځ (فجر، ظهر، عصر، مغرب، عشاء) .

-نفل لمونځ: اضافي لمونځ چې د فرضو څخه وروسته او مخکې ادا کېږي .

-سنت لمونځ: هغه لمونځ چې پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) کولو خو فرض نه دی .

۵- روژې (صوم) ته توجه نه کول :

د اسلام له نظره دروېې د ترک کول بدی او ستونزې:

- روژه د اسلام پنځم رکن دی، ترک یې لوی ګناه ده.

الله جل جلاله فرمایي : وَكُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ . [47]

-ابوهریره رضی الله عنه وېلی رسول الله ﷺ وفرمایل :من لم يصم رمضان متعمداً من غير عذر فلا صلاه له . [48]

- یعني : چې څوک روژه په قصد او پرته له کوم عذر څخه ونه نیسي، د هغه لمونځ هم نه قبلیږي .) امام احمد بن حنبل په خپل مسند کې رو ایت کړی،

-روژه د اسلام دوهم ستر عبادت دی چې د رمضان په میاشت کې ترسره کېږي. روژه د ورځې له لمرختو څخه تر لمرلوېدو پورې د خوراک، څښاک او جنسي اړیکو څخه ځان ساتل دي .

[47] - سورة البقرة، آیت 183 .

[48] -- ص: ۳۸۶ - جلد: ۲ -: مسند الإمام أحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د روژې اهمیت :

-تقوا او ځان کنټرولو ته وده ورکوي .

-د الله تعالی د قربت لامل ګرځي .

-د غریبو او بېوزلو سره د همدردی احساس رامنځته کوي .

-د نفس د اصلاح لپاره زمینه برابروي .

-د روژې شرایط :

-بالغ او عاقل اوسېدل .

-د روژې توان لرل (روژه نیول مکلفیت دی خو بې وسه کس مستثنی دی) .

-د رمضان میاشت وي .

-د روژې افطاري او سحر :

-روژه د لمرلوېدو سره پوره کېږي (افطار) .

-سحر د روژې د پیل وخت دی چې تر لمرختو مخکې وي .[49]

[49] - ،سورة طه، آیت 14،سورة النساء، آیت 103،سورة البقرة 2:183-187 قرآن مجید/ چې د لمانځه او روژې احکام په islamweb.net ،islamqa.info کې بیان شوي ، لکه:

منبع	مؤلف	حکم	جلد ، صفحه ، حدیث نمبر
صحیح البخاري	امام بخاری	روژه	حدیث نمبر1891 — تقریباً په 4 ټوک، صفحه 147
صحیح البخاري	امام بخاری	لمونځ	حدیث نمبر520، 528، 529 په 1 ټوک، صفحې 320-330
صحیح مسلم	امام مسلم	روژه	حدیث 1135 (روژه) — ټوک 3، صفحه 120-125
صحیح مسلم	امام مسلم	لمونځ	حدیث 259 (لمونځ) — ټوک 1، صفحه 45-50
الفقه الاسلامي وأدلته	الزحیلی	روژه	جلد 1، صفحات 370 تر 420
الفقه الاسلامي وأدلته	وهبه الزحیلی	لمونځ	جلد 1، صفحات 90 تر 140

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د ایران دحکومت لخوا د سنیانو جوماتونو ته بې‌توجهی :

-ایران یو شیعه اکثریتي هیواد دی چې حکومت یې د شیعه دیني مذهب پر اساس جوړ شوی. په دې هیواد کې سني مسلمانان اقلیت ګڼل کېږي چې په ځانګړي ډول په سیستان او بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، او نورو سیمو کې ژوند کوي. د سنیانو د جوماتونو د ودانولو، ساتنې، او د مذهبي فعالیتونو په برخه کې د ایران د حکومت لخوا بې‌توجهی او محدودیتونه په ښکاره ډول لیدل شوي.

د سني جوماتونو دوضعیت اوبې‌توجهی نښې :

- د سنیانود جوماتونوودانولولپاره رسمي اجازې نه ورکول کېږي.

- د ځینو سني جوماتونوودانی تړل کېږي یا یې فعالیت محدود شوی.

- په سیستان اوبلوچستان کې د سني جوماتونوزیاتره ودانی تخریب شوې یا د حکومت لخوا کنټرول شوې دي.

- د سني علماوو اومذهبي مشرانو فعالیتونه محدود شوي او ځینې یې نیول شوي دي.

- د سنیانولپاره مذهبي زده کړې اوفرهنګي پروګرامونه په رسمي توګه ملاتړ نه کېږي.

-مثالونه اوپېښې :

-په ۲۰۱۸ کال کې، په زاهدان ښارکې د سني جوماتونو ځینې ودانی تړل شوې.

-په کردستان کې ځینې سني جوماتونه د حکومت لخوا کنټرول شوي اود مذهبي مراسمولپاره محدود شوي دي.

فقه السنه	سید سابق	لمونځ اوروژه	اول جلد ، صفحات 20 تر 70
المغنی	ابن قدامه	روژه	ټوک 1، صفحات 430 تر 480
المغني	ابن قدامه	لمونځ	ټوک 1، صفحات 300 تر 360

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په سیستان او بلوچستان کې د سني جوماتونو په اړه د نړیوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه ورکړي چې حکومت یې پر فعالیتونو بندیزونه لګولي.

<u>- د نړیوالو بشري حقونو سازمانونو راپورونه او نیوکې :</u>

-د هیومن رایټس واچ (HRW) راپورونه:

HRW په خپل راپور کې ویلي چې ایران د سني اقلیت د مذهبي حقونو په برخه کې د بې‌عدالتیو او محدودیتونو لامل شوی .[50]

<u>-د ملګرو ملتونو مذهبي ازادیو راپورونه:</u>

- د ملګرو ملتونو د بشري حقونو شورا په راپورونوکې د ایران د حکومت لخوا د مذهبي ازادیو د محدودولو موضوع راپور شوې ده.

<u>-پایله اوور اندیزونه:</u>

- ایران باید د خپلو ټولو اتباعو مذهبي حقونه په مساوي توګه رعایت کړي، د سنیانو جوماتونو ودانولو او فعالیتونو ته اجازه ورکړي.

- نړیوالې ټولنې او د بشري حقونو سازمانونه باید په دې اړه څارنه زیاته کړي.

- د سنیانو مذهبي مشران باید د خپلو عبادتونو لپاره ازادانه فعالیتونه ولري.

<u>-د سني جوماتونو جوړولو محدودیتونه :</u>

-په ایران کې د سني مسلمانانو لپاره په لویو ښارونوکې د جوماتونو جوړول منع دي. په تېرو کلونوکې، د سني جوماتونو جوړولو لپاره غوښتنې رد شوي او ځینې موجود جوماتونه هم تخریب شوي دي .

<u>-د سني جوماتونو تخریب:</u>

[50] - - Human Rights Watch - Iran](https://www.hrw.org/middle-east/n])africa/iran)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په ۲۰۱۵ کال کې، د تهران په پوناک سیمه کې دسنیانو جومات تخریب شو. د دې عمل پروړ اندې د سني مشرانو او ټولنې غبرګونونه راپورته شول .

- په تهران کې ۳۰۰ کلیساګانې شته خو دسنیانو لپاره یو جومات هم نشته ترڅو د جمعې لمونځ په کې اداء کړي . [51]

په ایران کې د سني مسلمانانو پرضد محدودیتونه او جوماتونو ویجاړېدل یو جدي بشري حقونو اندېښنې راپاروليي دي. لاندې د څو پېښو لنډ معلومات دي:

۱ .-د بم په ښارکې د سني جومات ویجاړول:

-د کرمان ولایت بم ښارکې د سني مسلمانانو وروستی جومات امنیتي ځواکونو ویجاړکړ، چې د محلي حقونو د یوې ډلې (Haalvsh) له‌خوا یې ویډیو خپره شوې ده. په راپور کې راغلي، چې دا یو ساده سرای و، نوموړو خلکوته یې اجازه ورکړل شوې نه چې مسجد جوړ کړي .

۲ .د تهران د پُنک استوګنې د سني جومات ویجاړول :

-په تهران کې، په پُنک سیمه کې چې یو جومات د سنیانو دلمانځه لپاره کارول کیده ، د ۲۰۱۵ کال د جولای په ۲۹ امنیتي او ښاروالی ځواکونو له پولیسو سره ګډ عملیات ترسره کړل او یوه برخه یې ویجاړه کړه .

۳ .په مشهد کې د شیخ محمد فیض د مسجد ویجاړول :

-تاریخي شالید او ویجاړول :

-د دغه مسجد د جوړېدو مهال دقیق تاریخ معلوم نه دی، خو په مشهد کې د سني مسلمانانو له پاره یو له مهمو مذهبي ځایونه وو .

-حکومت په ۱۹۹۳ زکال کې دا جومات نړاوه، چې و ایي د اسلامي انقلاب د ساتونکو ځواکونو د مشرۍ لاندې ترسره شوی وو .

---

[51] - فیسوک رشید رشید .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په راغلوراپورونوکې ویل شوي دي ویجاړېدل د ایران له روحاني مشرآیت‌الله خامنه‌ای شخصي امرپه توګه ترسره شوی وه، چې د حکومت لخوا یې مخنیوي په نوم وویل شول .

-یادګارونوڅخه دا ویجاړنه وروسته له هغې وشوه چې حکومت د هند د بمبي بابری مسجد د ویجاړېدلو په اړه د احتجاجونوسره مخ شو، اود مشهد د شیخ فیض مسجد ویجاړول یې د سني ځایونود فشارنمونه وګڼله .

-همدارنګه، له ګاونډي ودانۍ سره ترلې کوربه‌خانه اود قرآن حفظ مرکزهم له منځه یوړل شول

د مشهد شیخ فیض سني مسجد په ۱۹۹۳ کال کې د ایران د امنیتي ځواکونوپه امرویجاړشو، چې دا پیښه د سني اقلیت پروړ اندې د مذهبي آزاراوحقوقي محدودیتونویوه مهمه نمونه ده.

-په ۱۹۹۴ کې د مشهد ښارد شیخ محمد فیض سني مسجد د برید لاندې راغی، د پولیسواوامنیتي ځواکونوله‌خوا په شپه کې له خاورو سره یو ځای کړای شو. کله چې دا تاریخي اوروحاني ځای ویجاړشو، بیاد پارک په توګه بدل شو[52].

[52] - دلته هغه معتبر منابع دي چې د مشهد ښار د *شیخ محمد فیض سني جومات* د ویجاړولو په اړه معلومات وړاندې کوي،

1. *ویکی‌پېډیا (*:Wikipedia)
   د شیخ فیض جومات پېژندنه او د ویجاړېدو تاریخي معلومات.
   سرچینه: en.wikipedia.org/wiki/Sheikh_Fayz_Mosque
2. * *:DBpedia
   یوه علمي معلوماتي پایګاه چې د جومات جزیات او ویجاړېدو کال (۱۹۹۳) بیانوي.
   سرچینه: dbpedia.org/page/Sheikh_Fayz_Mosque
3. *Diyaruna خبری ویب‌پاڼه:*
   د ایران د سني مسلمانانو د جوماتونو د بندېدو او ویجاړېدو راپورونه.
   سرچینه: diyaruna.com
4. *) Al-Mashareq المشارق):*
   د سني اقلیت پر وړاندې د ایران د فشار په اړه راپورونه وړاندې کوي.
   سرچینه: almashareq.com
5. * – Medium د کاوه طاهري مقالې:*
   دا لیکوال راپور ورکړی چې د ایران د حکومت لخوا تر ۲۴ زیات سني جوماتونه او مدرسې تړل شوي دي.
   سرچینه: medium.com/@TaheriKaveh
6. * *:En-Academic
   د ویکیپېډیا یوه غونډې پاڼه، چې د جومات د ویجاړېدو تفصیلات وړاندې کوي.
   سرچینه: en-academic.com/dic.nsf/enwiki/5134704
7. * *:Iran Human Rights Documentation Center
   د سني مسلمانانو پر وړاندې د ایران د فشارونو مستند راپورونه خپروي.
   سرچینه: iranhrdc.org

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ .د ایرانشهر، سیستان اوبلوچستان، د سني مسجدو بنستهونو تخریب :

-د ۲۰۲۱ کال جنورۍ کې د ایرانشهرښارد یوجومات بنسټ هم تخریب شو، سره له دې چې رسمي جواز يې درلود. سیمه‌ایزو فعالینوویل چې دا د سني اقلیت په وړ اندې د فشاریوه برخه ده

د بلوچستان (زاهدان، راسک) په جوماتونو بریدونه .

<u>-د سني جوماتونو پر وړ اندې بندیزونه :</u>

-په ۲۰۱۳ کال کې، د تهران په ساديکې سیمه کې د سني مسلمانانو د عید قربان لمونځ منع شو. د بشري حقونو سازمان (HRW) د دې عمل په اړه اندېښنې ښکاره کړې.

<u>-د سني مذهبي مشران او د هغوی فعالیتونه .</u>

- سني مذهبي مشران، لکه مولانا عبدالحمید، د حکومت له لوري د سني مسلمانانو پر وړ اندې د بې‌عدالتیو په اړه څرګندونې کړې دي. هغه د سني جوماتونو د تخریب او د مذهبي فعالیتونو پر وړ اندې د .محدودیتونو په اړه اندېښنې څرګندې کړې دي .

<u>-د سني مسلمانانو د مذهبي ازادۍ پر وړ اندې خنډونه :</u>

-د بشري حقونو سازمان (HRW) -په خپلو راپورونو کې ویلي چې د سني مسلمانانو مذهبي ازادي په ایران کې محدوده شوې ده. د جوماتونو بندول، د عبادتونو پر وړ اندې بندیزونه او د مذهبي مشرانو نیول د دې محدودیتونو ځینې بېلګې دي.[53]

-په سني مذهبي مشر مولانا عبدالحمید محدودیتونه :

مولانا عبدالحمید د ایران د سني مسلمانانو یو مشهوره عالم دی چې د حکومت له خوا یې د مذهبي فعالیتونو د محدودولو راپورونه دي .[54]

---

[53] restrictions-religious-freedom-sunni-muslims- Amnesty]) International](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/10/iran-

[54] - 36413045 BBC Persian](https://www.bbc.com/persian/iran-])

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله :

الحمد لله والصلاة والسلام على نبينا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحابته ومن تبعهم الى يوم الدين .

وبعد : سفر د انسان د فکر پراخولو، نوو کلتورونو، ژبو او خلکو سره د آشنايي لپاره مهم دی. دا د ذهني ارامتیا، تجربو ترلاسه کولو او د ژوند لید پراخولو وسیله ده. سربېره پردې، سفر د تعلیم، تفریح او روحي ودې یوه غوره لاره ده.

داچې زما سفر هم دایران مشهد خواته دغه ټکي مې په ذهن کې ښه راغلل تاسو ګرانو دوستانو ته يې ور اندې کوم :

-دمشهد د ښار جغرافیه، تاریخي ښالید، تفریحي ځایونه، د امام رضا د حرم تاریخ، نقشه، صحنونه او رو اقونه بیانوي. له دې وروسته، د شیعه مذهبي عقایدو، بنسټ ایښودونکو شخصیتونو، فکري ريښو، او د صفوي دولت له لوري د دولتي مذهب جوړېدو ته اشاره کوي. همداراز، د سني مسلمانانو پر حال، تاریخ، او په ایران کې مذهبي محدودیتونو تمرکز لري، او پایله يې د دیني همغږۍ او متقابل درناوي ارزښت ته اشاره کوي.

دا لاندې ماخذونه د ایران د سني مسلمانانو پر جوماتونو د فشار، ویجاړولو او بندېدو راپورونه تاییدوي.

1. *اسلامي افقونه (*Islamic Horizons)
   - موضوع: د ایران په بم ښار کې د سني لمانځي ځای ویجاړول
   - وېبپاڼه: islamichorizons.net
2. *ایران انټرنیشنل (*Iran International)
   - موضوع: د ایران امنیتي ځواکونو د سني مذهبي ځایونو بندول
   - وېبپاڼه: www.iranintl.com
3. *ایران د بشري حقونو د اسنادو مرکز (*Iran Human Rights Documentation Center – IHRDC)
   - موضوع: د تهران، مشهد او نورو سیمو کې د سني جوماتونو ویجاړېدل
   - وېبپاڼه: www.iranhrdc.org
4. *کردپا نیوز (*Kurdpa News)
   - موضوع: د سني مسلمانانو د جوماتونو ویجاړولو په غبرګون د نړیوالو سازمانونو غندنه
   - وېبپاڼه: www.kurdpa.net
5. * – IFMATد ایران د مذهبي اقلیتونو څارنه*
   - موضوع: د بلوچستان د سني جوماتونو بنسټونه تخریب شوي
   - وېبپاڼه: www.ifmat.org
6. * – IranWireایران وایر*
   - موضوع: په زاهدان او راسک کې د سني جوماتونو چاپې او نیونې
   - وېبپاڼه: www.iranwire.com

دا ماخذونه د نړیوالو حقونو، رسنیو او څارونکو بنسټونو له لوري خپاره شوي او د سني مسلمانانو د دیني آزادیو محدودیتونه څرګندوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-د ایران د مذهبي تاریخ، په ځانګړي ډول د سني مسلمانانو ستونزې، ته اشاره کوي. چې:

-ایران نږدې نهه پیړی سني پاتې شوی و، خو شاه اسماعیل صفوي د قزلباش ځواکونو په مرسته، د شیعه مذهب د خپرولو په موخه په مختلفو ښارونو کې د سنیانو پر ضد سخت قتل عامونه وکړل؛ په شمول د بغداد، اهواز، باکو، شکي او نورو سیمو کې.

-د اهل سنتو مشران، قبرونه او دیني شخصیتونه توهین او ویجاړ شول.

-نن ورځ، سره له دې چې په تهران کې نږدې یو میلیون سنیان ژوند کوي، دوی د لمونځ یا راټولېدو لپاره رسمي جومات نه لري، خو نورو دینونو ته مذهبي ځایونه ورکړل شوي.

-په پای کې، لیکنه د دیني همغږۍ، درناوي او متقابل تفاهم ارزښت ته اشاره کوي، تر څو اسلامي امت یووالی وساتي.

-دغه لیکنه د ایران د مذهبي بدلونونو، د صفوي دولت له خوا د سني مسلمانانو د ځپلو، او نن ورځ د سني اقلیت د وضعیت په اړه بحث. همداراز، د امام رضا حرم ته اشاره ، د سني مذهب ستونزې، مي یادي. کړې دي .

والسلام

محمد بشیر مدني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصادرو او منابعو فهرست

- قرآن کريم .

کتابونه او علمي آثار :

1. R.J. Abisaab – *Converting Persia: Religion and Power in the Safavid Empire*, I.B. Tauris, 2004.
   - فصل ۲) "State and Shiʿism" :ص 45–78)
2. Onur Yıldız – *The Nature of the Shi'ite-Imamiyyah Sect in the Shah Ismail Era*, 2023 – [Dergipark.org.tr]
3. ابن الاثير –*الكامل في التاريخ*، عزالدين أبي الحسن علي بن محمد بن أبي الكرابن الاثيرالعنوان: الكامل في التاريخ،الناشر: دارالكتاب العربي، بيروت الطبعة الثانية، ١٣٨٧ هـ / ١٩٦٧ م.
4. وهبه الزحيلى –*تاريخ الدول الإسلامية*،
   - همداراز :*الفقه الاسلامي وأدلته* ، طبع (٢) بيروت لبنان .
5. رسول جعفريان
   - *تاريخ تشيع درايران*، جلد ١، ص ٢٢١–٢٨٠
   - مقاله "صفويه"، *دائرهالمعارف بزرگ اسلامى*، جلد ٩
6. Dwight M. Donaldson – *The Shi'ite Religion*, 1933

7، فقه السنة المؤلف: سيد سابق (ت ١٤٢٠هـ)الناشر: دارالكتاب العربي، بيروت – لبنان الطبعة: الثالثة، ١٣٩٧ هـ - ١٩٧٧ م

8-الزحيلى، وهبه –*الفقه الاسلامي وأدلته*). بيروت لبنان .

8- آلباني، محمد ناصرالدين –*حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة* ، دارالمعارف، بيروت،

اسلامي منابع (، حديث، فقه) :

1. صحيح البخاري المؤلف: أبوعبد الله، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة ابن بردزبه البخاري الجعفي تحقيق: جماعة من العلماءالطبعة: السلطانية، بالمطبعة الكبرى الأميرية،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببولاق مصر، ١٣١١ هـ، بأمر السلطان عبد الحميد الثاني ثم صَوّرها بعنايته: د. محمد زهير الناصر، وطبعها الطبعة الأولى ١٤٢٢ هـ لدى دار طوق النجاة - بيروت،.

2. صحيح مسلم الكتاب: صحيح مسلم ,المؤلف: أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (٢٠٦ - ٢٦١ هـ المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: مطبعة عيسى البابي الحلبي وشركاه، القاهرة> ثم صورته دار إحياء التراث العربي ببيروت، وغيرها)
3. عام النشر: ١٣٧٤ هـ - ١٩٥٥ م
4. سنن الترمذي –سنن الترمذى المؤلف: الإمام محمد بن عيسى الترمذي (توفي ٢٧٠هـ) بيروت لبنان، طبعة محققة (تحقيق أحمد محمد شاكر): الأربعة مجلدات، ٢٠٠٨ م، ٢٠٨٠.

<u>فقهي كتب او تفسيرونه :</u>

-تفسير القرآن العظيم ,المؤلف: عماد الدين أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي (ت ٧٧٤ هـ) وضع حواشيه وعلق عليه: محمد حسين شمس الدين الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان الطبعة: الأولى، ١٤١٩ هـ - ١٩٩٨ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس) .

-تفسير القرطبي الجامع لأحكام القرآنالمؤلف: أبو عبد الله، محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي تحقيق: أحمد البردوني و إبراهيم أطفيش الناشر: دار الكتب المصرية – القاهرة الطبعة: الثانية، ١٣٨٤ هـ - ١٩٦٤ م عدد الأجزاء: ٢٠ جزءا (في ١٠ مجلدات) .

-*الفتاوى الهنديه*)حنفيه(الفتاوى العالمكيرية المعروفة بالفتاوى الهندية المؤلف: جماعة من العلماءبرئاسة الشيخ: نظام الدين البرنهابوري البلخي بأمر السلطان: محمد أورنك زيب عالمكير الطبعة: الثانية، ١٣١٠ هـ الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق مصر (وصَوّرتها دار الفكر بيروت وغيرها) عدد الأجزاء: ٦.

-*المجموع* –النووي (شافعيه) المجموع شرح المهذب المؤلف: أبو زكريا محيي الدين بن شرف النووي (ت ٦٧٦ هـ) باشر تصحيحه: لجنة من العلماء الناشر: (إدارة الطباعة المنيرية، مطبعة التضامن الأخوي) – عام النشر:١٣٤٤ - ١٣٤٧ هـ عدد الأجزاء: ٩ (أصل النووي فقط) وصَوَّرَتها: دار الفكر بيروت في ٢٠ مجلدًا: مشتملا على مجموع النووي وتكملة السبكي وتكملة المطيعي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

-*المدونة الكبرى*)مالكيه : الطبقات الكبرى المؤلف: محمد بن سعد بن منيع الهاشمي البصري المعروف بابن سعد دراسة وتحقيق: محمد عبد القادرعطا الناشر: دارالكتب العلمية - بيروت

الطبعة: الأولى، ١٤١٠ هـ - ١٩٩٠ م عدد الأجزاء: ٩ (٨ والفهارس) .

- المغني لابن قدامة المؤلف: أبو محمد عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة (٥٤١ - ٦٢٠ هـ على مختصر: أبي القاسم عمربن حسين بن عبد الله بن أحمد الخرقي (المتوفى ٣٣٤ هـ) تحقيق: طه الزيني - ومحمود عبد الوهاب فايد - وعبد القادرعطا [ت ١٤٠٣ هـ]- ومحمود غانم غيث الناشر: مكتبة القاهرة الطبعة: الأولى، (١٣٨٨ هـ = ١٩٦٨ م) - (١٣٨٩ هـ = ١٩٦٩ م) عدد الأجزاء: ١٠ .

-مصنف ابن أبي شيبة –المؤلف: أبو بكرعبد الله بن محمد بن أبي شيبة العبسي الكوفي (ت ٢٣٥ هـ

المحقق: سعد بن ناصربن عبد العزيز أبو حبيب الشثري تقديم: ناصربن عبد العزيز أبو حبيب الشثري الناشر: دار كنوز إشبيليا للنشروالتوزيع، الرياض – السعودي الطبعة: الأولى، ١٤٣٦ هـ - ٢٠١٥ م عدد الأجزاء: ٢٥ (آخر٤ فهارس) .

–-الموطأالمؤلف: مالك بن أنس صححه ورقمه وخرج أحاديثه وعلق عليه: محمد فؤاد عبد الباقي [ت ١٣٨٨ هـ] الناشر: دارإحياء التراث العربي، بيروت – لبنان عام النشر: ١٤٠٦ هـ - ١٩٨٥ م.

ويبسايتونه اوژورناليستي سرچيني :

1. (Wikipedia – en.wikipedia.orgصفويه، اسلام، حجاب، صيغه، نور موضوعات(
2. BBC Persian / BBC.com
3. ISNA.ir
4. Tolonews.com
5. – IranWire, Radio Zamanehاپورونه د صيغه اوتهولنيزاغېز
6. Muslim websites – islamqa.info, islamweb.net
7. al-amen.com, salameno.com, wasiweb.com, kalemaatpa.net

علمي مقالې اوراپورونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. IJRAH *The Negative Consequences of Gender Mixing...*، ۲۰۲۳
2. *اختلاط زن و مرد نامحرم* ...ژورنال علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۴
3. *اختلاط مردان وزنان* ...فصلنامه سفینه، ۱۳۹۸
4. *آسیب‌شناسی اشتغال زنان* Manaviyat.ir ...
5. د ایران د علوموژورنالونه – د صیغه تولنیز تحلیل .
6. *ازدواج موقت* –آیت‌الله مکارم شیرازی .

راپورونه، څېړوني او نوري ليکنې :

- الجزیره –د طه العاني لیکنه، سپتمبر۱۳، ۲۰۲۰
- د ایران د ولسمشرۍ ویبپانه –خالد محمدي ژباړه، نومبر۲۵، ۲۰۲۴
- ادریس پیرصاحب –د ایران پوهنتون استاد .
- برنامه "الحجاب بین الدین والتقالید – "الجزیره نیت ویب .
- رسالة الحجاب –مرکزالعثیمین .
- د جماعت الدعوة والاصلاح فعالین .

زیارت او سیاحت اړوند منابع :

- فلای تودی –مجله درمورد زیارت امام رضا
- ایران هتل آنلاین
- kojaro.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library